

Ἡ Κρητικὴ Μονὴ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς καὶ τὸ Τυπικὸ τῆς (ἀρχὲς 17ου αἰ.)

Ἡ Ἁγία Κυριακὴ φαίνεται νὰ ὑπῆρξε μιὰ ἀρκετὰ σημαντικὴ μονὴ τῆς περιοχῆς τῶν Χανίων κατὰ τὴν ὕστερη Βενετοκρατία. Μολονότι οἱ πληροφορίες ποὺ ὑπάρχουν γι' αὐτὴν εἶναι λιγοστές, ἐντούτοις, διαθέτουμε γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ἓνα σημαντικὸ τεκμήριο, ποὺ γιὰ ἐλάχιστες ἄλλες κρητικὲς μονὲς ἔχει διασωθεῖ, δηλαδὴ μιὰ μορφή τοῦ *Τυπικοῦ* τῆς. Ἐπειδὴ τυπικὰ ἀπὸ ἄλλες κρητικὲς μονὲς ὑπάρχουν γνωστὰ μόνο ἀπὸ τὴ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῆς Παντανάσσης Βαϊωνέας τοῦ Νείλου Δαμιλᾶ τοῦ ἔτους 1400,¹ ἐπίσης μερικὲς διατάξεις γιὰ τὴ μονὴ τῆς Ἁγίας Τριάδας Ἀρετίου ποὺ περιλαμβάνονται στὴ διαθήκη τοῦ ἱδρυτῆ τῆς μονῆς Μάρκου Παπαδόπουλου τὸ 1603,² καθὼς καὶ

---

* Χρησιμοποιοῦνται οἱ παρακάτω συντομογραφίες:

ASV : Archivio di Stato di Venezia.

Galatariotou, «Ktetorika Typika» : Catia Galatariotou, «Byzantine Ktetorika Typika. A Comparative Study», *REB* 45 (1987), 77-138.

Pétridès, «Nil Damilas» : S. Pétridès, «Le typikon de Nil Damilas pour le monastère de femmes de Baëonia en Crète (1400)», *Bulletin de l'Institut Archéologique Russe a Constantinople* 15 (1911), 92-114 (καὶ 1-22 τοῦ ἀνατύπου).

REB : *Revue des Études Byzantines*.

EEBS : *Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*.

Κρ. Χρ. : *Κρητικὰ Χρονικά*.

Ξανθουδίδης, «Κρητικὰ συμβόλαια» : Στ. Ξανθουδίδης, «Κρητικὰ συμβόλαια ἐκ τῆς Ἑνετοκρατίας», *Χριστ. Κρήτη* 1 (1912), 1-288.

Τωμαδάκης, «Ἁγία Τριάς Τζαγκαρόλων» : Ν. Β. Τωμαδάκης, «Ἡ ἱερὰ μονὴ τῆς Ἁγίας Τριάδος Τζαγκαρόλων ἐν Ἀκρωτηρίῳ Μελέχα Κρήτης», *EEBS* 9 (1932), 289-350.

Τωμαδάκης, «Ἁγία Τριάς τῶν Μουρτάρων» : Ν. Β. Τωμαδάκης, «Ἡ Ἁγία Τριάς τῶν Μουρτάρων ἢ Τζαγκαρόλων καὶ οἱ ἱδρυταὶ αὐτῆς», *EEBS* 35 (1966-67), 1-16.

Τωμαδάκης, «Τυπικὸν μονῆς Γωνιάς» : Ν. Β. Τωμαδάκης, «Τυπικὸν τῆς ἱεράς μονῆς Ὁδηγητριάς (Γωνιάς Κισάμου)», *Κρητολογία* 9 (1979), 5-22.

Χαιρέτη, «Τρεῖς μονές» : Μαρία Χαιρέτη, «Εἰδήσεις γιὰ τρεῖς μονές τῆς περιοχῆς Χανίων στὶς ἀρχὲς τοῦ 17 αἰ.», *Θησαυρισματα* 2 (1963), 1-35.

Χριστ. Κρήτη : *Χριστιανικὴ Κρήτη*.

1. Pétridès, «Nil Damilas».

2. Ξανθουδίδης, «Κρητικὰ συμβόλαια», 281-284.

τὸ μεταγενέστερο τυπικὸ –μετὰ τὴν πτώση τῆς Κρήτης στους Τούρκους– τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου Ὁδηγητρίας Γωνιάς Κισάμου (1668),³ γιὰ τὸν λόγον αὐτὸ θεωροῦμε χρήσιμο νὰ γίνῃ γνωστὸ ἄλλο ἓνα μέχρι στιγμῆς ἀνέκδοτο τυπικὸ, τὸ ὁποῖο παρουσιάζουμε καὶ σχολιάζουμε στὴν παρούσα ἐργασία.⁴

Ὅπως εἶναι γνωστὸ, κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνες τῆς Βενετοκρατίας στὴν Κρήτη παρουσιάστηκε μιὰ ἐντυπωσιακὴ αὔξηση τῶν μοναστηριῶν καὶ τῶν μοναχῶν, ἡ ὁποία πλὴν τῶν θρησκευτικῶν εἶχε καὶ ἄλλα κίνητρα, ὅπως ἡ ἐπιθυμία τῶν κατοίκων νὰ ἀποφύγουν τὶς ἀγχαρεῖες, καὶ κυρίως τὴν ἀγχαρεία τῆς θάλασσας.⁵ Οἱ γνώσεις μας γιὰ τὶς μονές τοῦ νομοῦ Χανίων περιορίζονται ἐξαιρετικὰ λόγω τῆς γνωστῆς ἔλλειψης τῶν νοταριακῶν, κυρίως, πηγῶν τῆς περιοχῆς, ὥστε ἡ συντριπτικὴ πλειονότητα τῶν μοναστηριῶν τῶν Χανίων μᾶς γίνονται γνωστὰ μέσω τῆς Ἀπογραφῆς τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μονῶν ποὺ διεξήγαγαν οἱ Βενετοὶ στὴν περιοχὴ τὸ 1637.⁶ Ἡ μονὴ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς εἶναι ἀπὸ τὶς λίγες μονές γιὰ τὶς ὁποῖες διαθέτουμε κάποιες πληροφορίες –ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνες τῆς Ἀπογραφῆς–, ποὺ ἀνάγονται στὶς ἀρχές τοῦ 17ου αἰῶνα.

3. Τωμαδάκης, «Τυπικὸν μονῆς Γωνιάς», 5-22. Γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Μονῆς Γωνιάς βλ. Μ. Ἀνδριανάκης, *Τετὰ Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Ὁδηγητρίας Γωνιάς*, Ι. Π. Μ. Γωνιάς 2016.

4. Ὅρισμένους κανόνες λειτουργίας ἐν εἴδει τυπικοῦ ἐξέδωσε ὁ Δούκας τῆς Κρήτης Λάζαρος Mocenigo τὸ 1632 γιὰ τὴ γυναικεῖα μονὴ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Ὁρφانوῦ (βλ. Δ. Τσουγκαράκης – Ἐλένη Ἀγγελομάτη-Τσουγκαράκη, «Τὰ γυναικεῖα ὀρθόδοξα μοναστήρια τοῦ Χάνδακα καὶ τῆς εὐρύτερης περιοχῆς του κατὰ τὴ Βενετοκρατία», *Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικὰ* 12, 2016, 60-61), ἐνῶ ὀρισμένοι ἄλλοι περιλαμβάνονται καὶ στὶς (ἀνέκδοτες) παραχωρήσεις τῶν κοινοβιακῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ἀποσελέμη καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ἀτζιπαδιώτη τὸ 1642 καὶ τὸ 1646 ἀντιστοίχως, παραχωρήσεις ποὺ θὰ ἐξετάσουμε σὲ ξεχωριστὴ μελέτη.

5. Γιὰ τὴν αὔξηση τῶν μονῶν καὶ τοῦ μοναχισμοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ βλ. Ν. Μ. Παναγιωτάκης, «Ἡ παιδεία κατὰ τὴ Βενετοκρατία», Ν. Μ. Παναγιωτάκης (ἐκδ.), *Κρήτη: Ἱστορία καὶ πολιτισμὸς*, τ. Β', Κρήτη 1988, σ. 185-186. Γιὰ ἀριθμητικὰ στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὶς μονές τῆς Βενετοκρατίας βλ. Δ. Τσουγκαράκης – Ἐλένη Ἀγγελομάτη-Τσουγκαράκη, «Παρατηρήσεις στὴν ἐμφάνιση, διάρκεια ζωῆς καὶ λειτουργία τῶν ὀρθόδοξων μονῶν τῆς βενετοκρατούμενης Κρήτης», Ζ. Μελισσάκης – Μαρίνα Κουμανοῦδη (ἐπιστ. ἐπιμ.), *Orthodox and Latin Monasticism in the Eastern Mediterranean, 13th-16th century*, [ΕΙΕ/ΠΕ, Διεθνὴ Συμπόσια 25] (ὕπὸ ἐκδοσῆ).

6. Βλ. Μαρία Χαϊρέτη, «Ἡ Ἀπογραφὴ τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν τῆς περιοχῆς Χανίων τοῦ ἔτους 1637», *ΕΕΒΣ* 36 (1968), 335-388. Ἡ Ἀπογραφὴ εἶχε διεξαχθεῖ τὸ 1635 στὴν ἀνατολικὴ Κρήτη. Γιὰ τὴν Ἀπογραφὴ αὐτὴ βλ. Δ. Τσουγκαράκης – Ἐλένη Ἀγγελομάτη-Τσουγκαράκη, «Ἡ Ἀπογραφὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μονῶν τῆς Κρήτης (1635-1637)», *Πεπραγμένα τοῦ Ι' Διεθνoῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου*, τ. Β1, Χανιά 2010, σ. 125-148.

Ἡ τοποθεσία

Ἡ μονὴ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς βρισκόταν λίγο ἀνατολικότερα ἀπὸ τὴν πόλη τῶν Χανίων, σὲ σχετικὰ κοντινὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς πόλης. Ἡ περιοχὴ ἐπὶ Βενετοκρατίας ὀνομαζόταν Βλυχάδια, ἐνῶ στὰ νεότερα χρόνια ὀνομάζεται Ταμπακαριά, λόγω τῆς παλαιότερης ὑπαρξῆς ἐκεῖ βυρσοδεψείων. Τὸ κτηριακὸ συγκρότημα τῆς μονῆς δὲν σώζεται, καθὼς εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ καταστράφηκε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Κρητικοῦ πολέμου, λόγω τῆς ἐγγύτητάς του πρὸς τὰ τεῖχη τῆς πόλης, ἢ νὰ κατεδαφίστηκε ἀργότερα. Ὅμως, ἀνασκαφικὲς ἐργασίες τῆς Ἐφορίας Ἀρχαιοτήτων Χανίων ἔχουν φέρει στὸ φῶς, λίγο δυτικότερα τῆς ὑπάρχουσας μικρῆς (παλαιότερης;) ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, τὰ ἐρείπια τοῦ καθολικοῦ της, τὸ ὁποῖο εἶχε τὴ μορφή τρικόγχου.⁷ Ὁ ἀρχιτεκτονικὸς τύπος τοῦ τρικόγχου εἶναι ἐνδιαφέρον, καθὼς τὴν ἴδια ἐποχὴ (τέλος 16ου – ἀρχὲς 17ου αἰ.) ὑπάρχει μία ὁλόκληρη σειρὰ ναῶν ἢ μοναστηριακῶν καθολικῶν ποὺ ἀνεγείρονται στὴν ἴδια περιοχὴ, στὸν ἴδιο περίπου ἀρχιτεκτονικὸ τύπο.⁸ Ἡ ἐπίδραση τῶν ἀθωνικῶν ἀρχιτεκτονικῶν τύπων στοὺς ναοὺς αὐτοὺς ἔχει ἤδη ἐπισημανθεῖ⁹ καὶ ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια. Πότε ἀκριβῶς μπορεῖ νὰ κτίστηκε τὸ τρίκογχο καθολικὸ τῆς μονῆς δὲν εἶναι γνωστὸ, οὔτε εἶναι γνωστὴ ἡ χρονολογικὴ του σχέση μετὰ τὰ παρόμοιου ἀρχιτεκτονικοῦ τύπου καθολικὰ τῶν γειτονικῶν μονῶν, ἂν καὶ ἔχει διατυπωθεῖ ἡ ἄποψη ὅτι ὁ τρίκογχος ναὸς τῆς Παναγίας τοῦ κοντινοῦ χωριοῦ Τσικαλαριά, ποὺ φαίνεται νὰ χρονολογεῖται τὸ 1613, ἀποτελέσει τὸ πρότυπο γιὰ τὰ ἄλλα τρίκογχα καθολικά.¹⁰ Πάντως, τὸ τυπικὸ φέρει χρονο-

7. Γιὰ τὰ ἀρχαιολογικὰ καὶ ἀρχιτεκτονικὰ στοιχεῖα τοῦ Καθολικοῦ τῆς μονῆς βλ. Κ. Ε. Λασιθιωτάκης, «Κυριαρχοῦντες τύποι χριστιανικῶν ναῶν ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος καὶ ἐκεῖθεν στὴ Δυτικὴ Κρήτη», *Πεπραγμένα τοῦ Α' Διεθνοῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου*, [Κρ. Χρ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1961-62)], τ. Β', σ. 192· Μ. Ἀνδριανάκης, «Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐρημίτης καὶ ἡ μονὴ τοῦ Γδερνέτου», *Πεπραγμένα τοῦ Ε' Διεθνοῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου*, τ. Β', Ἡράκλειο 1985, σ. 19 σημ. 13, σ. 23 σημ. 20, σ. 25 σημ. 21. Νεότερα στοιχεῖα κυρίως γιὰ τὰ ἀρχαιολογικὰ καὶ ἀρχιτεκτονικὰ στοιχεῖα τῆς μονῆς θὰ παρουσιαστοῦν ἀπὸ τὸν Μ. Ἀνδριανάκη, «Ἡ μονὴ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς στὰ Βλυχάδια» (ὅπρ. ἐκδοσὴ στὸ περιοδικὸ *Ἐρεῖσμα Χανίων*).

8. Βλ. Λασιθιωτάκης, «Κυριαρχοῦντες τύποι χριστιανικῶν ναῶν», σ. 191 κ.έ.· Ἀνδριανάκης, «Ἡ μονὴ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς στὰ Βλυχάδια», σποραδικά. Ἀπὸ τοὺς δεκαπέντε τρίκογχους ναοὺς τῆς Κρήτης, οἱ δέκα βρίσκονται στὸν νομὸ Χανίων.

9. Λασιθιωτάκης, «Κυριαρχοῦντες τύποι χριστιανικῶν ναῶν», σ. 193-196.

10. Ἀνδριανάκης, «Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐρημίτης καὶ ἡ μονὴ τοῦ Γδερνέτου», σ. 35, σημ. 57.

λογία σύνταξης τὸ ἔτος 1612 – ἂν αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἀποτελεῖ κάποιου εἴδους χρονολογικὴ ἔνδειξη γιὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ τρικόγχου τῆς Ἁγίας Κυριακῆς. Ὁ συντάκτης του ὅμως ἀφήνει νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι τὸ μοναστήρι δὲν ἔχει ἀκόμη ὀλοκληρωθεῖ, οὔτε ἔχει κτιστεῖ ὁ ἐξωτερικὸς περίβολος τῆς μονῆς, ὅπως καταλαβαίνουμε ἀπὸ τὴ φράση: *Che piacendo al signore di agiutar à potersi finir il monasterio, et circondarsi di mura.* Ἐν τὸ «τελείωμα τοῦ μοναστηριοῦ» ἀναφέρεται στὴν ὀλοκλήρωση τοῦ καθολικοῦ, τότε ἡ ἀνέγερση τοῦ τρικόγχου εἶχε ἤδη ἀρχίσει τὸ 1612. Ὡστόσο, ἡ φράση εἶναι ἀσαφὴς καὶ μπορεῖ νὰ ἀφορᾷ ὀλοκλήρωση ὁποιοῦνδήποτε κτισμάτων ποὺ βρισκόνταν σὲ διαδικασία ἀνέγερσης τὸ 1612, ὁπότε εἶναι πιθανὸ τὸ καθολικὸ νὰ ἦταν ἤδη ἔτοιμο τὴ χρονιὰ αὐτή. Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση θὰ ἦταν τὸ παλαιότερο ἀπὸ τὰ γνωστὰ καθολικὰ αὐτοῦ τοῦ τύπου. Τὸ βέβαιον, πάντως, εἶναι ὅτι ὁ περίβολος τῆς μονῆς δὲν εἶχε ἀκόμη τότε ὀλοκληρωθεῖ, ἢ μπορεῖ καὶ νὰ μὴν ὀλοκληρώθηκε ποτέ, καθὼς σὲ χάρτη ἀνωνύμου τῶν ἀρχῶν τοῦ 17ου αἰώνα ποὺ ἀπόκειται στὴν Bibliotheca Civica τῆς Πάδοβας ἡ μονὴ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς ἀπεικονίζεται χωρὶς νὰ περικλείεται ἀπὸ περίβολο.¹¹ Ἡ μικρὴ ἐν μέρει σπηλαιώδης ἐκκλησία μὲ μεγάλες μεταγενέστερες ἐπεμβάσεις, ποὺ ἀποτελεῖ σήμερα τὴν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Κυριακῆς στὴν περιοχὴ, πιθανῶς εἶναι παλαιότερη τοῦ τρικόγχου καὶ μπορεῖ νὰ ἦταν τὸ πρῶτο καὶ παλαιότερο καθολικὸ τῆς μονῆς.¹²

Ἱστορικὰ στοιχεῖα

Ἡ παλαιότερη ἕως τώρα μνεῖα τῆς Ἁγίας Κυριακῆς ἐντοπίζεται σὲ ἔγγραφο τοῦ ρέκτορος Χανίων Benetto Pesaro καὶ τῶν Συμβούλων του Sebastian Marcello καὶ Nicolò Priuli τῆς 24ης Ἰανουαρίου 1611 (βενετικὸ ἔτος 1610).¹³ Ὡστόσο, σὲ ἔγγραφο τοῦ Ἰουνίου 1612, ποὺ ἀφορᾷ στὴν αἴτηση ἐπικύρωσης τῆς ἰδιοκτησίας τῶν κτημάτων τῆς μονῆς, ἀναφέρεται ὅτι ἡ μονὴ ὑφίστατο ἐπὶ ἑκατὸ καὶ πλέον χρόνια.¹⁴ Δὲν διαθέτουμε ὅμως καμία μνεῖα τῶν ἀρχῶν τοῦ 16ου αἰώνα γι' αὐτὴν τὴν παλαιότερη μονή, ὥστε δὲν μποροῦμε νὰ ἐπιβεβαιώσουμε τὴν πληροφορία περὶ τῆς ἰδρύσεώς της στὶς ἀρχὲς τοῦ

11. Βλ. Εἰκόνα 1. Εὐχαριστοῦμε καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ τὸν φίλο κ. Μ. Ἀνδριανᾶκη, ἐπίτιμο Ἐφορο Ἀρχαιοτήτων, γιὰ τὴν παραχώρηση τῆς φωτογραφίας.

12. Ἀνδριανᾶκης, «Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐρημίτης καὶ ἡ μονὴ τοῦ Γδερνέτου», σ. 25, σμ. 21.

13. Τομαδάκης, «Ἡ Ἁγία Τριάς τῶν Μουρτάρων», 11-13, ἔγγρ. ἀρ. 2.

14. Χαϊρέτη, «Τρεῖς μονές», 27, ἔγγρ. ἀρ. 11.

αἰώνα αὐτοῦ, ἂν καὶ ἡ λειτουργία τῆς πρὶν ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰώνα εἶναι βέβαιη.

Τὸ ἔγγραφο τοῦ 1611 ἀφορᾷ στὴν ἀναμόρφωση καὶ ἀναγέννηση τῆς μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος τῶν Μουρτάρων (καὶ στὴ συνέχεια Τζαγκαρόλων), ἡ ὁποία εἶχε περιπέσει σὲ παρακμὴ καὶ ἐγκατάλειψη· τὸ ἔργο τῆς ἀναμόρφωσης αὐτῆς καὶ μετατροπῆς τῆς σὲ κοινόβιο ἀνετίθετο στὸν *molto reverendo padre Don Hieremia Zancharol, predicatore*. Μολονότι ὁ Ἱερεμίας δὲν ἀναφέρεται ρητὰ στὸ ἔγγραφο ὡς μοναχὸς τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, ὥστόσο φαίνεται νὰ εἶχε κάποια σχέση μετὰ τὴ μονὴ αὐτή, καθὼς στὴν πρόθεση τοῦ Ἱερεμίας νὰ μετατρέψει τὴν Ἁγία Τριάδα σὲ κοινόβιο ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἴδια ἄποψη ἐκφράζεται ἀπὸ *molti altri religiosi et particolarmente dalle reverendi monaci di Santa Domenica*.¹⁵ Ὁ Ἱερεμίας Τζαγκαρόλος, πάντως, θεωρεῖται ἀδελφὸς τῆς Ἁγίας Κυριακῆς ἀπὸ τὸν συντάκτη τοῦ πολὺ νεότερου (τοῦ 19ου αἰώνα) «Χρονικοῦ» τῆς Ἁγίας Τριάδας. Ὁ συντάκτης, μάλιστα, τὸν ἀναφέρει ὡς ἀναδιοργανωτὴ τῆς μονῆς, στὴν ὁποία καὶ ὑποτίθεται ὅτι ἀπεβίωσε δηλητηριασμένος ἀπὸ κάποιον ζηλόφθονο μοναχό.¹⁶

Οἱ τελευταῖες αὐτὲς πληροφορίες δὲν ἐπιβεβαιώνονται ἀπὸ καμία πηγὴ τοῦ τέλους τοῦ 16ου ἢ τοῦ 17ου αἰώνα. ἐντούτοις ὑπάρχουν κάποια ἄλλα στοιχεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα, ἐνδεχομένως, τεκμαίρεται κάποια σχέση τῶν Τζαγκαρόλων μετὰ τὴν Ἁγία Κυριακὴ. Σύμφωνα μετὰ τὸ ἀνωτέρω «Χρονικὸ» τῆς Ἁγίας Τριάδας, ὁ μὲν Λαυρέντιος Τζαγκαρόλος εἶχε χρηματίσει μοναχὸς τῆς μονῆς Βατοπεδίου τοῦ Ἁγίου Ὀρους, ὁ δὲ Ἱερεμίας εἶχε μεταβεῖ ἀργότερα στὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ στὴν ἴδια μονή, προκειμένου νὰ «ἀντιγράψει» ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια καὶ νὰ κτίσει, μετὰ βάση αὐτά, τὸ καινούργιο καθολικὸ τῆς Ἁγίας Τριάδας.¹⁷ Ἀπὸ τὸ τυπικὸ, ὅμως, τῆς Ἁγίας Κυριακῆς πληροφοροῦμαστε ὅτι τὸ 1603 τὸ μοναστήρι αὐτὸ παραδόθηκε ἀπὸ τὸν *reverendo padre Γαβριὴλ Ροδίτη* σὲ μοναστικὴ κοινότητα ποὺ ἀπέβλεπε, ὡς ἰδανικὸ, στὴ μοναστικὴ κοινότητα τοῦ Ἁγίου Ὀρους. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι τὸ ἔτος 1603 ἀποτελεῖ τὸν *terminus ante quem* γιὰ τὴν ἵδρυση τῆς μονῆς αὐτῆς, ἡ σύνδεση τόσο τῶν ἀδελφῶν Τζαγκαρόλων ὅσο καὶ τῆς ἀδελφότητος τῶν μοναχῶν τῆς Ἁγίας Κυριακῆς μετὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀποτελεῖ ἰσχυρὸ στοιχεῖο γιὰ τὶς σχέσεις ποὺ πρέπει νὰ ὑφίσταντο μετὰ τῶν δύο μερῶν.

15. Τωμαδάκης, «Ἡ Ἁγία Τριάς τῶν Μουρτάρων», 12, στ. 19-20.

16. Βλ. Τωμαδάκης, «Ἁγία Τριάς Τζαγκαρόλων», 331. Πβ. καὶ Μ. Ἀνδριανάκης, *Ἱερά Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ τῆς Ἁγίας Τριάδας τῶν Τζαγκαρόλων*. Ὁδηγός, Χανιά 2021, σ. 22.

17. Τωμαδάκης, «Ἁγία Τριάς Τζαγκαρόλων», 328-329.

Ἡ παραχώρηση τῆς Ἁγίας Κυριακῆς ἀπὸ τὸν Γαβριὴλ Ροδίτη στοὺς μοναχοὺς ποὺ ἐμπνέονταν ἀπὸ τὸν μοναχισμό τοῦ Ἁγίου Ὅρους ἔγινε στις 3 Μαΐου 1603 μὲ νοταριακὴ πράξη τοῦ νοταρίου Antonio Salivará Bellochi, ἡ ὁποία ὅμως δυστυχῶς δὲν σώζεται. Ἡ νοταριακὴ αὐτὴ πράξη χαρακτηρίζεται στὸ τυπικὸ ὡς *renuntia* τῆς μονῆς ἐκ μέρους τοῦ Ροδίτη πρὸς τοὺς μοναχοὺς, γεγονός ποὺ σημαίνει ὅτι ἡ ἰδιοκτησία τῆς μονῆς –τὸ *jus patronato*– (ἐφόσον ὁ Ροδίτης ἦταν ὁ ἰδιοκτῆτης ἐκείνη τὴν ἐποχὴ) περιερχόταν στὸ σύνολο τῆς ομάδας τῶν μοναχῶν ποὺ ὀργανώθηκαν σὲ κοινόβιο ἐκεῖ. Καθὼς δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε τοὺς συγκεκριμένους ὄρους τῆς παραχώρησης, δὲν μπορούμε νὰ γνωρίζουμε οὔτε μὲ ποιὸν τρόπο ἡ μονὴ εἶχε περιέλθει στὸν Ροδίτη –διότι, ὅπως θὰ δοῦμε πιὸ κάτω, ἡ μονὴ ἦταν παλαιότερη–, οὔτε ἂν ὁ Ροδίτης παρέμεινε στὴ μονὴ μετὰ τὴν ἐγκατάσταση τῆς νέας κοινότητας, ἂν καὶ αὐτὸ φαίνεται νὰ εἶναι τὸ πιὸ πιθανό.

Ὁ ἴδιος ὁ Γαβριὴλ Ροδίτης, ὡστόσο, εἶναι γνωστὸς ἀπὸ μία ἐγγραφὴ στὸν κώδικα τῆς μονῆς Γωνιάς Κισάμου, τὴν ὁποία εἰσήγαγε ὁ ἐκ τῶν κητόρων τῆς μονῆς αὐτῆς Βενέδικτος Τζαγκαρόλος καὶ ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἐξῆς:¹⁸

«Γαβριὴλ ἱερομόναχος ὁ Ροδίτης, ἀνὴρ τῶ ὄντι περιβόητος ἐν τε σοφία καὶ ἀρετῇ ὡς ἴσασιν οἱ τούτῳ συνομιλήσαντες καὶ συμβιοτεύσαντες, ὄν διὰ τὸ εἶναι καθηγητὴν ἡμέτερον, οὐ μὴν δέ, ἀλλὰ καὶ κατὰ πνευμά μοι πατέρα (ὡήθην ἐγὼ Βενέδικτος Ἱερομόναχος) διὰ τὸ κατὰ θεὸν φίλτρον, ἐν ᾧ ἐκτικῶς ἄνω εἶλον ἐν τῷ δε τῷ Κώδικι τὸ αὐτοῦ ὄνομα ἐγχαράξαι, ἀξιῶ δὲ τοὺς κατ' ἐμὲ διαδόχους τὰ μέγιστα ὅπως μὴ αὐτὸ διαρρήξωσι, ἀλλ' ἐάσαντες εἰς τὸ διηνεκὲς μνημονεύωσι».

Συνεπῶς, ὁ Βενέδικτος Τζαγκαρόλος ἦταν μαθητὴς τοῦ Ροδίτη, τὸν ὁποῖο ἄλλη ἐγγραφὴ τοῦ ἴδιου κώδικα παρουσιάζει ὡς «γέροντα» τῆς μονῆς Γωνιάς καὶ ἐπίσης ὡς μαθητὴ τοῦ Μάξιμου Μαργουίνου.¹⁹

Ἄν ὁ Γαβριὴλ Ροδίτης ὑπῆρξε μοναχὸς τῆς μονῆς Γωνιάς, αὐτὸ πιθανότατα θὰ συνέβη μετὰ τὴ μεταφορὰ τῆς μονῆς στὴ σημερινὴ θέση τὸ 1618, ἀφοῦ γιὰ τὴν παλαιότερη μονὴ (τὸ λεγόμενο «Παλαιὸ Καθολικὸ») δὲν διαθέτουμε ἄλλες προσωπογραφικὲς πληροφορίες, πλὴν τοῦ Βλασίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔγινε ἡ μεταφορὰ. Εἶναι ὡς ἐκ τούτου πιθανὸν ὁ Ροδίτης νὰ παρέμεινε, ὅπως προαναφέρθηκε, στὴν Ἁγία Κυριακὴ μετὰ τὴν παραχώρησή της στὴ μοναστικὴ κοινότητα ποὺ ὀργανώθηκε σὲ κοινόβιο. Αὐτὸ μπορούμε νὰ συναγάγουμε καὶ ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ Ροδίτη πρὸς τὸν ἐπίσκοπο Κυθήρων Διο-

18. Ἄνθ. Λελεδάκης, «Περὶ τῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κισάμου τῆς Κρήτης Ἱερᾶς Σταυροπηγιακῆς Μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, τῆς Κυρίας Ὁδηγητρίας τῆς ἐπικαλουμένης Γωνιάς», *Χριστ. Κρήτη Β'* (1913), 31.

19. Λελεδάκης, *ὁ.π.*, σ. 33.

νύσιο Κατηλιανό, χρονολογούμενη στὶς 9 Ἰουλίου 1615, μὲ τὴν ὁποία συνιστᾶ ἓνα μοναχὸ ὀνόματι Καλλίνικο, προκειμένου ὁ Κατηλιανὸς νὰ τὸν χειροτονήσῃ ἱερέα. Στὴν ἐπιστολὴ ὁ Ροδίτης ἀναφέρει τὸν Καλλίνικο ὡς «ἔτεσιν ὀκτώπου ἡμῖν συνοικοῦντα καὶ συνδιατρίβοντα»,²⁰ γεγονός πού σημαίνει ὅτι ὁ μοναχὸς αὐτὸς συμμόναζε μαζί του ἀπὸ τὸ 1607, πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν ἴδρυση τῆς μονῆς Γωνιάς. Ἐλλείπει ἄλλων πληροφοριῶν πού νὰ τὸν τοποθετοῦν σὲ ἄλλη μονή, λοιπόν, ὑποθέτουμε ὅτι ὁ Ροδίτης παρέμεινε ὡς μοναχός, ἢ καὶ ἐνδεχομένως ὡς ἡγούμενος, στὴ μονὴ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς.

Πάντως, ὁ Γαβριὴλ Ροδίτης ἦταν ἓνας γνωστὸς λόγιος κληρικὸς τοῦ τέλους τοῦ 16ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 17ου αἰώνα. Πρὸς αὐτὸν ἀπευθύνονταν τρεῖς ἐπιστολές τοῦ Μάξιμου Μαργούνιου τοῦ ἔτους 1590,²¹ ἐνῶ ὁ ἴδιος συνέθεσε «Τριῶδιον οὗ ἡ ἀκροστιχὴς “Γαβριὴλ ὁ Ροδίτης”», τὸ ὁποῖο ἐξέδωσε ὁ Ν. Τωμαδάκης ἀπὸ κώδικα τῆς Μεγίστης Λαύρας.²² Ὡστόσο, ἀπὸ πότε καὶ μὲ ποιὸν τρόπο κατεῖχε ὁ Ροδίτης τὴ μονὴ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, ἢ ἐὰν ἦταν ἤδη στὴ μονή, ὅταν ἀλληλογραφοῦσε μὲ τὸν Μαργούνιο τὸ 1590, παραμένει ἄγνωστο. Εἶναι ἐνδεχόμενο ὅμως νὰ εἶχε καὶ αὐτὸς σχέση μὲ τὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ νὰ εἶχε ζήσει ἐκεῖ γιὰ κάποιο χρονικὸ διάστημα, ὅπως ἴσως μᾶς ὀδηγεῖ νὰ σκεφτοῦμε τὸ ὅτι ἔργο του βρέθηκε σὲ κώδικα τῆς Μεγίστης Λαύρας καὶ κυρίως τὸ ὅτι παρέδωσε τὴν Ἁγία Κυριακὴ σὲ μοναχοὺς πού ἐπιθυμοῦσαν νὰ μιμηθοῦν τοὺς ἀγιορεῖτες μοναχοὺς.

Μοναχὸς τῆς Ἁγίας Κυριακῆς ὑπῆρξε καὶ μία ἄλλη γνωστὴ προσωπικότητα τῆς ἐποχῆς, ὁ Μητροφάνης Φασιδώνης.²³ Ὁ Φασιδώνης ἦταν ναυτικὸς καὶ προσέφερε πολλὰ στρατιωτικῆς φύσεως ὑπηρεσίες στὴ Βενετία, ἀλλὰ

20. Io. Lamius, *Delicie eruditorum seu veterum ἀνεκδότων opusculorum collectanea*, Florentiae 1740, σ. 102-103. Πβ. Κ. Ν. Σάθας, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία*, Ἀθήνα 1868, σ. 294.

21. Ch. Astruc, «Maxime Margounios et les recueils parisiens de sa correspondance (Mss du Supplément grec 621, 1310 et 1334)», *Κρ. Χρ.* 3 (1949), 233, ἀρ. 102, 103, 105. Τὴν τελευταία ἀπὸ αὐτὲς ἐξέδωσε ἀπὸ κώδικα τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης ὁ Ν. Β. Τωμαδάκης, «Ἵμνογραφικὰ καὶ ἀγιολογικὰ Ἰωάννου τοῦ Ξένου καὶ τρεῖς νέοι συγγραφεῖς κανόνων. Μάρκος Χαμετῆς, Γαβριὴλ Ροδίτης, Δημήτριος Σουρούμης», *ΕΕΒΣ* 20 (1950), 330.

22. Τωμαδάκης, «Ἵμνογραφικὰ καὶ ἀγιολογικὰ Ἰωάννου τοῦ Ξένου», 321-322. Ἐνδεχομένως τοῦ Γαβριὴλ Ροδίτη εἶναι καὶ ἡ «Ὀμιλία εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου» τοῦ «πανοσιωτάτου καὶ λογιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κύρ Γαβριὴλ τοῦ ἐκ Κυδωνίας», στὸν κώδ. 60 (athon. 762) τῆς μονῆς Ξενοφώντος Ἁγίου Ὁρους· στὸ ἴδιο, σ. 317. Γιὰ τὸ χειρόγραφο βλ. Σπ. Π. Λάμπρος, *Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἐλληνικῶν κωδίκων*, τ. Α', Κέμπριτζ 1895, σ. 68.

23. Βλ. καὶ Ν. Β. Τωμαδάκης, «Ἐπισκοπὴ καὶ ἐπίσκοποι Κυδωνίας», *Κρ. Χρ.* 11 (1957), 41-42.

ἀργότερα, περί τὸ 1593, ἔγινε μοναχός. Ἡ δραστηριότητα τοῦ Φασιδώνη ὡς μοναχοῦ στὴν Κρήτη προκύπτει ἀπὸ ἔγγραφα ποὺ ἐξέδωσε ἡ Μαρία Χαιρέτη.²⁴ Σύμφωνα μὲ τὶς πληροφορίες ποὺ περιέχονται στὰ ἔγγραφα αὐτά, ὁ Μητροφάνης Φασιδώνης τὸ 1601 ἦταν μοναχὸς τῆς μονῆς τοῦ Γδερνέτου,²⁵ ποὺ ἦταν καὶ ἡ μονὴ τῆς μετανόιας του· τὸ 1612 καὶ τὸ 1613 τὸν βρίσκουμε μοναχὸ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς «ἀπὸ πολλὰ χρόνια», ἐνῶ τὸ 1616 ἦταν καὶ πάλι μοναχὸς τοῦ Γδερνέτου –ἄγνωστο ἀπὸ πότε–, στὸ ὁποῖο μάλιστα πέτυχε νὰ δίδεται ἐπὶ δεκαπέντε χρόνια μετὰ τὸν θάνατό του τὸ βοήθημα ποὺ λάμβανε ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴ Βενετία γιὰ τὶς ὑπηρεσίες ποὺ εἶχε προσφέρει σὲ αὐτήν.

Στὸ προαναφερθὲν ἔγγραφο τοῦ Ἰανουαρίου 1611, μὲ τὸ ὁποῖο ἀνατίθεται στὸν Ἱερεμία Τζαγκαρόλο νὰ ὀργανώσει τὴν Ἁγία Τριάδα σὲ κοινόβιο, ἀναφέρεται ὅτι οἱ πατέρες τῆς Ἁγίας Κυριακῆς εἶχαν ἐκφράσει τὴ σταθερὴ τους θέληση νὰ μετατρέψουν καὶ τὸ δικό τους μοναστήρι σὲ κοινόβιο.²⁶ Πράγματι, τὸ ἔγγραφο μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Προβλεπτής Zan-Giacomo Zane ἀπέστειλε τὸ τυπικὸ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς πρὸς ἔγκριση στὴ Βενετία φέρει χρονολογία 27 Ὀκτωβρίου 1612.²⁷ Ἦδη ὅμως σὲ ἔγγραφο τοῦ Ἰουνίου τοῦ ἴδιου ἔτους ἀναφέρεται ὅτι οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς ζοῦσαν κοινοβιακὴ ζωή.²⁸ Μὲ ἄλλα λόγια, περίπου ἐνάμισυ χρόνο μετὰ τὴν ἀναφερόμενη ἀπόφασή τους τὸ 1611 νὰ μετατραποῦν σὲ κοινόβιο καὶ νὰ ζήσουν μὲ τὸν τρόπο αὐτό, εἶχαν ἤδη πραγματοποιήσει τὴ μετατροπὴ αὐτή. Στὸ ἴδιο ἔγγραφο τοῦ 1611 ἀναφέρεται ὅτι, ἀφοῦ ὁ Ἱερεμίας Τζαγκαρόλος ὀργανώσει τὴ μονὴ τῆς Ἁγίας Τριάδας σὲ κοινόβιο, τότε ἡ ἐκλογή τοῦ ἡγουμένου της θὰ γινόταν μὲ τὴ

24. Χαιρέτη, «Τρεῖς μονές», ἔγγρ. ἀρ. 6-11.

25. Ἡ πληροφορία περιέχεται σὲ ἐπιστολὴ τοῦ Μελετίου Πηγαῖ πρὸς τὸν Φασιδώνη, τὴν ὁποία ἐξέδωσε ὁ Ν. Β. Τωμαδάκης, «Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ Μελετίου τοῦ Πηγαῖ πρὸς τὴν Ἱερὰν Μονὴν τοῦ Γδερνέτου», *Κρ. Χρ.* 5 (1951), 269 καὶ 271-272. Τὴ φράση τοῦ Πηγαῖ στὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ «Μητροφάνη τῷ ὀσιωτάτῳ ἐν μοναχοῖς καὶ γέροντι τῆς συνάξεως τοῦ ἁγίου μοναστηρίου...» ὁ Τωμαδάκης τὴν ἐξέλαβε ὡς ἐνδειξὴ ὅτι ὁ Φασιδώνης ἦταν ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Γδερνέτου, καὶ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἀκολουθεῖ καὶ ἡ Χαιρέτη, «Τρεῖς μονές», 11. Καθὼς σὲ κανένα βενετικὸ ἔγγραφο ὁ Φασιδώνης δὲν ἀναφέρεται ὡς ἡγούμενος, κατὰ τὴν ἀποψή μας «γέρον τῆς συνάξεως» σημαίνει ὅτι ὡς μοναχὸς εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ γέροντος καὶ μποροῦσε νὰ συμμετέχει στὴ Σύναξη· βλ. καὶ παρακάτω σχετικὲς διατάξεις τοῦ τυπικοῦ.

26. Τωμαδάκης, «Ἡ Ἁγία Τριάς τῶν Μουρτάρων», 13: *In caso però che detto Monasterio di Santa Dominica si ridusse in Cenobio, come habbiamo inteso esser intentione ferma dei reverendi Padri al presente in esso comoranti.*

27. Χαιρέτη, «Τρεῖς μονές», 31-33, ἔγγρ. ἀρ. 15, ἡ ὁποία ὅμως δὲν προχώρησε στὴν ἔκδοση τοῦ τυπικοῦ.

28. Στὸ ἴδιο, σ. 27, ἔγγρ. ἀρ. 11.

συμμετοχὴ τῆς Συνάξεως τῶν μοναχῶν τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, καὶ ἀντιστρόφως ἡ Συνάξι τῶν μοναχῶν τοῦ κοινοβίου τῆς Ἁγίας Τριάδας θὰ συμμετείχε στὴν ἐκλογὴ ἡγουμένου στὴν Ἁγία Κυριακῆ.²⁹ Ἡ διάταξι αὐτὴ ἐντούτοις, ἡ ὁποία λέγεται ὅτι ἀποσκοποῦσε στὴν ἀδιάβλητη ἐκλογὴ τοῦ πλέον κατάλληλου προσώπου ὡς ἡγουμένου μὲ τὴ διεύρυνση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκλεκτόρων, δὲν φαίνεται νὰ ἐφαρμόστηκε ποτέ, τουλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἁγία Κυριακῆ, καθὼς καμία μνεία τέτοιας διαδικασίας δὲν ὑπάρχει στὸ τυπικὸ τῆς. Ἀντιθέτως, ἡ ἀνάθεση τὸ 1615 ἐκ μέρους τοῦ Γαβριὴλ Σεβήρου στοὺς μοναχοὺς τῆς Ἁγίας Κυριακῆς τῆς κατὰ κάποιον τρόπο ἐποπτείας καὶ ἐκλογῆς ἡγουμένης τῆς πλησιόχωρης γυναικείας μονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Κερατιδιώτη, ὅπου μόναζε καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Σεβήρου, ἦταν σὲ πλήρη ἀντίθεση μὲ τὶς διατάξεις τοῦ τυπικοῦ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, ποὺ ἀπαγόρευε ρητὰ μιὰ τέτοια σχέση. Ἡ ἐντολὴ αὐτὴ τοῦ Γαβριὴλ Σεβήρου, ὡστόσο, προκάλεσε τὴ σφοδρὴ ἀντίδραση τῶν καλογραιῶν ποὺ μόναζαν ἐκεῖ.³⁰

Ὅρισμένες ἄλλες πληροφορίες ποὺ διαθέτουμε γιὰ τὴν Ἁγία Κυριακῆ ἀφοροῦν στὴν κτηματικὴ τῆς περιουσία. Ὅπως εἶναι γνωστό, στὴν προσπάθειά τῆς νὰ περιορίσει τὴν ἀνεξέλεγκτη αὐξηση τῆς ἀκίνητης μοναστηριακῆς περιουσίας, ποὺ μὲ διάφορες ἀπαλλαγές κατέληγε νὰ στερεῖ φορολογικὰ ἔσοδα ἀπὸ τὸ κράτος, ἡ Βενετία ἀπαγόρευσε τὴν κληροδοσίαν ἀκίνητης περιουσίας στὰ μοναστήρια ἢ τὴν πρόσκτηση μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο ἀκινήτων ἀπὸ τὶς μονές, χωρὶς προηγούμενη ἄδεια τῆς διοίκησης. Ἔτσι, λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1612 οἱ μοναχοὶ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς ὑπέβαλαν αἴτηση, προκειμένου νὰ τοὺς ἀναγνωριστῆ ἐπισημῶς ἀπὸ τὴ Βενετία ἡ κατοχὴ ὀρισμένων κτημάτων, τὰ ὁποία περιγράφονται ὡς «vinti bovine di terreni, et vigne».³¹ Ἡ ἔγκρισις ἀπόκτησης νέων περιουσιακῶν στοιχείων ἀπὸ τὶς μονές εἶχε γίνῃ ἀπαραίτητη, ἐνῶ πρὶν ἀπὸ τὴ μεταβίβασή τους πραγματοποιοῦνταν προσεκτικὸς ἔλεγχος ἀπὸ τὶς βενετικὲς ἀρχές.³² Ἀνάλογες ὑποθέσεις ἐλέγχου κατὰ τὴν ἴδια περίοδο συναντοῦμε στὴν περίπτωσι τῆς μονῆς Παναγίας Ὁδηγήτριας στὴ Μεσαρὰ τὸ 1617 καὶ στὴ μονὴ Ἀγκαράθου τὸ 1635.

29. Τωμαδάκης, «Ἡ Ἁγία Τριάς τῶν Μουρτάρων», 12-13.

30. Μαρία Χαιρέτη, «Ἡ ἐν Ἀκρωτηρίῳ Κυδωνίας γυναικεία μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Κερατιδιώτη καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γαβριὴλ Σεβήρου», *Θησαυρίσματα* 6 (1969), 174-175.

31. Χαιρέτη, «Τρεῖς μονές», 11, καὶ ἔγγρ. ἀρ. 11-14.

32. Βλ. γιὰ παράδειγμα Michiel Gradenigo, *Νοτάριος στὴ δουκικὴ Γραμματεία τοῦ Χάνδακα. Libro 1593-1617*, Εἰσαγωγὴ-ἐκδοσις Κ. Ε. Λαμπρινός, [ΚΕΜΝΕ/Ακαδημία Ἀθηνῶν], Ἀθῆνα 2010, σ. 88.

Ειδικά στην περίπτωση τῆς Ὁδηγήτριας, σὲ σχέδιο ἐγγράφου μὲ τὸ ὁποῖο ἐγκρίνεται μετὰ ἀπὸ αἴτηση τῆς μονῆς ἢ ἀπόκτηση κληροδοτηθέντων ἀγαθῶν στὴ μονή, ἐκτίθεται τὸ σκεπτικὸ τῶν ἀπαγορεύσεων σχετικὰ μὲ τὴν αὐξηση τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας.³³

Στὴν αἴτηση ποὺ ἀφορᾷ τὴ μονὴ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς ἀναφέρεται ὅτι αὐτὴ εἶχε ἰδρυθεῖ περὶ τὰ ἑκατὸ χρόνια νωρίτερα, δηλαδὴ στὶς ἀρχὲς τοῦ 16ου αἰώνα, καὶ τὸ 1612 εἶχε εἴκοσι μοναχοὺς. Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ ἴδιου ἔτους τὸ αἴτημα αὐτὸ ὑποστηρίχθηκε ἀπὸ τὸν Γενικὸ Προβλεπτὴ Zan-Giacomo Zane, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει τὴ στήριξη τοῦ αἰτήματος καὶ ἀπὸ τὸν Μητροφάνη Φασιδῶνη, προφανῶς μοναχὸ τότε τῆς μονῆς, ὁ ὁποῖος μάλιστα τὸ 1613 προσφέρθηκε νὰ μεταβεῖ ὁ ἴδιος στὴ Βενετία, γιὰ νὰ ὑποστηρίξει ἐπὶ τόπου τὸ αἴτημά της.³⁴ Ἡ ἄδεια τῆς Βενετίας γιὰ τὴν ἐπίσημη κατοχὴ μόνο τῶν χωραφίων (χωράφια εἴκοσι bovine) δόθηκε τὸν Ἀπρίλιο 1615.³⁵ Πόση κτηματικὴ περιουσία εἶχε συνολικὰ συγκεντρώσει ἡ μονὴ εἴκοσι χρόνια ἀργότερα τὸ διαπιστώνουμε ἀπὸ τὴν Ἀπογραφὴ τῶν ὀρθοδόξων ναῶν καὶ μονῶν τοῦ ἔτους 1637.³⁶ Σύμφωνα μὲ τὴν Ἀπογραφὴ, στὴ μονὴ τότε ζοῦσαν ἐν ὄλῳ 29 μοναχοί, ἐνῶ ἡ μονὴ διέθετε δύο μετόχια: τὸν Σωτήρα στὸν Ἀσπαλαθέα³⁷

33. ASV, Consultori in Jure 13, φ. 18^{r-v}. Γιὰ τὴ μονὴ Ἀγκαράθου βλ. Ρένα Ι. Βλαχάκη, *Ἡ Κρητικὴ μονὴ τῆς Ἀγκαράθου κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Βενετοκρατίας*, τ. Α', ἀδημοσ. διδακτορικὴ διατριβή, Ρέθυμνο 1986, σ. 48, 165-166.

34. Τὸ αἴτημα αὐτὸ ὑποστηρίχθηκε καὶ ἀπὸ τὸν ρέκτορα Χανίων Stefano Tiepolo, μὲ ἔγγραφό του στὶς 24 Ὀκτωβρίου 1612 πρὸς τὶς βενετικὲς ἀρχές. Τὸ ἔγγραφο αὐτό, παραδόξως, δὲν δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὴ Χαιρέτη μαζί μὲ τὰ ἄλλα ἔγγραφα ποὺ δημοσίευσε ἡ ἴδια γιὰ τὴν Ἁγία Κυριακὴ, καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν δημοσιεύεται στὸ τέλος τῆς ἐργασίας γιὰ τὴν πληρότητα τῶν ἐγγράφων ποὺ ἀφοροῦν στὴ μονὴ αὐτή.

35. Ἡ Χαιρέτη, «Τρεῖς μονές», 27 σημ. 1, ἀναφέρει ὅτι ἡ bovinia («Μποβίνα ἢ μπουβινιά») ἦταν μονάδα μετρήσεως ἀμπελιῶν, ἴση μὲ 225 τ.μ., στὴν ὁποία χωροῦσαν 144 κλήματα. Ὅμως, ἐδῶ ἀναφέρονται *vinti bovine di terreni* καὶ ξεχωριστὰ τὰ ἀμπέλια, ὁπότε θεωροῦμε πιθανότερο ἡ μποβίνα νὰ ἰσοδυναμεῖ στὴ συγκεκριμένη περίπτωση μὲ μονάδα μετρήσεως χωραφίων ἴση μὲ τὸ «ζευγάρι», δηλαδὴ τοῦ *paria bonum* ποὺ συναντᾶμε πολὺ συχνά (ἢ, ἂν στὴν μποβίνα ἐννοοῦνταν ἓνα βόδι, στὸ μισὸ τοῦ «ζευγαριοῦ»).

36. Μαρία Χαιρέτη, «Αἱ Ὀρθόδοξοι Μοναὶ τῆς Κυδωνίας κατὰ τὴν Ἀπογραφὴν τοῦ ἔτους 1637», *ΕΕΒΣ* 39-40 (1972-73), 566, καὶ ἔγγρα. ἀρ. 3 σ. 576.

37. Τὸ 1545 ἡ μονὴ αὐτὴ ἀνῆκε σὲ κάποιον Νικολὸ Ἀσπροσκούλη, ὁ ὁποῖος τῆς κληροδότησε ὀρισμένα εἰσοδήματα, γεγονός ποὺ ἀναφέρεται σὲ συμβόλαιο τοῦ 1590, ὅταν ἡ μονὴ ἦταν ἀκόμη ἀνεξάρτητη καὶ σὲ αὐτὴν ζοῦσαν ὁ ἐφημέριος καὶ τέσσερις μοναχοί: Α. Π. Βουρδουμπάκης, «Κρητικὰ ἔγγραφα ἐκ τῆς Ἐνετοκρατίας καὶ Τουρκοκρατίας», *Χριστ. Κρήτη Β'* (1913), 347. Ἡ ἀναγραφόμενη στὸ συμβόλαιο τοῦ 1590 χρονολογία *αυμε'* (1445) ὡς χρόνος τῆς παραχώρησης τῶν εἰσοδημάτων ἀπὸ τὸν Ἀσπροσκούλη εἶναι βέβαιο ὅτι πρέπει διορθωθεῖ σὲ *αφμε'* (1545)· πβ. Ν. Ψιλᾶκης, *Μοναστήρια καὶ ἐρημητήρια τῆς Κρήτης*, τ. Β', Ἡράκλειο 1993, σ. 314-315. Γιὰ τὴν τοποθεσίαν τῆς μο-

καὶ τὴν Ἁγία Τριάδα στὸν Κλαδισό.³⁸ Ἡ μονὴ εἶχε εἰσοδήματα 700 ὑπέρπυρα σὲ μετρητά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα 350 καθαρὰ, ἐπίσης σημαντικὰ ἀγροτικὰ εἰσοδήματα σὲ εἶδος, δηλαδὴ σιτάρι, κριθάρι καὶ ἄλλα δημητριακὰ, κρασί καὶ λάδι, ποὺ προέρχονταν ἀπὸ μεγάλες ἐκτάσεις χωραφιῶν καὶ ἀμπελιῶν, καθὼς καὶ ἓναν ἀριθμὸ ἐλαιοδένδρων. Μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἡ κτηματικὴ περιουσία τῆς Ἁγίας Κυριακῆς εἶχε τὴν τύχη ποὺ εἶχαν καὶ τὰ κτήματα πολλῶν ἄλλων μονῶν, δηλαδὴ τὴν καταπάτησαν καὶ τὴν ἰδιοποιήθηκαν οἱ κατακτητές,³⁹ ἐνῶ τὸ μοναστήρι ἐξαφανίστηκε. Πῶς ἀκριβῶς καὶ πότε ἔγινε ἡ καταστροφὴ τῶν κτηρίων τῆς δὲν εἶναι γνωστό: ἡ ὑπόθεση ὅτι μπορεῖ νὰ καταστράφηκαν κατὰ τὸν Κρητικὸ πόλεμο, λόγω γειτνίασεως πρὸς τὴν πόλη τῶν Χανίων, δὲν ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ καμία σύγχρονη μαρτυρία, ἐνῶ κάποιοι μεταγενέστεροι χάρτες⁴⁰ ἀπεικονίζουν τὴ μονὴ ἀκέραυη. Συνεπῶς, τὰ γεγονότα ποὺ συνδέονται μὲ τὴν ἐξαφάνιση τῆς μονῆς παραμένουν μέχρι στιγμῆς ἀδιευκρίνιστα.

Τὸ τυπικὸ καὶ τὸ περιεχόμενό του

Στὴ μορφή ποὺ τὸ ἔχουμε σήμερα, τὸ τυπικὸ εἶναι ἓνα κείμενο σὲ ἰταλικὴ γλῶσσα, τὸ ὁποῖο ἀπεστάλη πρὸς ἔγκριση στὴ βενετικὴ Γερουσία μὲ ἐπιστολὴ τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτῆ Zan-Giacomo Zane· ἡ ἐπιστολὴ φέρει χρονολογία 27 Ὀκτωβρίου 1612.⁴¹ Τὸ πρωτότυπο τυπικὸ ἀσφαλῶς θὰ εἶχε συνταχθεῖ στὰ ἑλληνικά, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε καὶ μία δευτέρη μορφή

νῆς στὴ βόρεια ἀκτὴ τοῦ κόλπου τῆς Σούδας βλ. Χαιρέτη, «Αἱ Ὁρθόδοξοι Μοναὶ τῆς Κυδωνίας», 566, καὶ Ψιλάκης, *ὁ.π.*, ἐνῶ ἡ Τριμανδήλη-McGann (βλ. ἐπόμενη σημείωση) δέχεται τὴν ἀποψη τοῦ Βουρδουμπάκη, ποὺ τὸ τοποθετεῖ μεταξὺ τῶν χωριῶν Συρίλι καὶ Πασαλιανά. Εἶναι ἄγνωστο πότε τὸ μοναστήρι αὐτὸ ἔγινε μετόχι τῆς Ἁγίας Κυριακῆς.

38. Γιὰ τὴν ταύτιση τῆς μονῆς αὐτῆς βλ. Παναγιώτα Τριμανδήλη-McGann, «Τὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Κυριακῆς στὰ Χανιά», περιοδικὸ *Χανιά* 1983, σ. 121 καὶ σχέδιο 2· Ψιλάκης, *Μοναστήρια καὶ ἐρημητήρια τῆς Κρήτης*, τ. Β', σ. 314-315.

39. Γιὰ τοὺς τρόπους ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ Τούρκοι γιὰ νὰ καταπατοῦν καὶ νὰ ἰδιοποιῶνται παράνομα τὰ κτήματα τῶν μονῶν, τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ τῶν Ἑλλήνων γενικά, εἶναι χαρακτηριστικὲς οἱ περιγραφὲς τοῦ συντάκτη τοῦ Χρονικοῦ ποὺ βρίσκεται στὸν Κώδικα τῆς Μονῆς Ἁγίας Τριάδας τῶν Τζαγκαρόλων· βλ. Τωμαδάκης, «Ἁγία Τριάς Τζαγκαρόλων», 318-327. Στὴν ἀπογραφή τοῦ 1890 τὰ κτήματα τῶν κατεστραμμένων μονῶν Ἁγίας Κυριακῆς, Ἁγίου Βασιλείου καὶ Ἁγίου Ἐλευθερίου ἀνῆκαν σὲ ἰδιῶτες Τούρκους· Ν. Σταυράκης, *Στατιστικὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης*, Ἀθήνα 1890, σ. 203, ὑποσημ. 2.

40. Ἀνδριανάκης, «Ἡ μονὴ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς στὰ Βλυχάδια».

41. Τὸ πλήρες κείμενο τοῦ ἐγγράφου τοῦ Zane ἐκδόθηκε ἀπὸ τὴ Χαιρέτη, «Τρεῖς μονές», σ. 31-33, ἔγγρα. ἀρ. 15.

του, πιθανότατα στὰ ιταλικά, σε τύπο νοταριακῆς πράξης. Ἐάν ἡ νοταριακὴ αὐτὴ πράξη συντάχθηκε ἐξαρχῆς στὰ ιταλικά, ὅπως πιστεύουμε, τότε τὸ κείμενο ποὺ ἔχουμε εἶναι ἓνα ἀπόσπασμά της. Ὅποιος ὁμως δημιούργησε τὸ ἀπόσπασμα τῆς νοταριακῆς πράξης, τὸ ὁποῖο εἶναι αὐτὸ ποὺ σώζεται ὡς τυπικό, παρέλειψε νὰ ἀπαλείψει ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ νοταριακὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα κυρίως ἀποτελοῦν φράσεις ποὺ θὰ ὑπῆρχαν σὲ ἓνα συμβόλαιο. Ἔτσι, στὴν εἰσαγωγὴ τὸ τυπικὸ χαρακτηρίζεται *pubblico et autentico instromento*, στοιχεῖο ποὺ ἀποτελεῖ τυπικὴ νομικὴ ἔκφραση γιὰ ἓνα συμβόλαιο. Ἐπίσης, ἀκολουθεῖ ἡ φράση *l'infrascritti Reverendi Jeromonaci, et Monaci*, ποὺ προφανῶς ἀναφέρεται στὶς ὑπογραφεῖς ὄλων τῶν μοναχῶν ποὺ θὰ ἀκολουθοῦσαν στὸ τέλος τῆς πράξης.⁴² Παρόμοια φράση ἐπαναλαμβάνεται σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς εἰσαγωγῆς: *dichiarano tutti l'infraditti Reverendi Padri che qui inferius saranno aduno per uno nominati habitanti, et comoranti hora nel predetto Monasterio di Santa Chiriachi*. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι στὸ τέλος τῆς νοταριακῆς πράξης ἀναφέρονταν ἓνα πρὸς ἓνα ὄλα τὰ ὀνόματα τῶν μοναχῶν, τὰ ὁποῖα ἐντούτοις δὲν ὑπάρχουν στὸ τυπικό. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ἐπίσης, στὴν εἰσαγωγὴ ἀναφέρεται ὅτι οἱ μοναχοὶ *liberamente dano, cedono, santificano, dedicano, et renontiano* πρὸς τὸ μοναστήρι *l'infrascritti loro beni, stabili, et mobili*. Μὲ ἄλλα λόγια, ὑπῆρχε στὸ τέλος τῆς νοταριακῆς πράξης λεπτομερῆς κατάλογος τῆς κινητῆς καὶ ἀκίνητης περιουσίας ποὺ κάθε μοναχὸς ἀφιέρωνε στὴ μονή. Μάλιστα, λέγεται ὅτι αὐτὸ γίνεται *con li modi infrascritti, patti, et conditioni*, δηλαδὴ χρησιμοποιεῖται τυπικὴ νομικὴ ὀρολογία ποὺ συναντᾶμε στὰ συμβόλαια.

Ἡ σύνδεση ἐνὸς τυπικοῦ μὲ νοταριακὴ πράξη δὲν εἶναι κάτι ἄγνωστο. Στὸ τυπικὸ τοῦ τοῦ ἔτους 1400 γιὰ τὴ μονὴ τῆς Βαΐωνέας στὴν περιοχὴ Ἱερόπετρας ὁ Νεῖλος Δαμιλάς ἀνέφερε σαφῶς ὅτι εἶχε συντάξει νοταριακὴ πράξη (*ταβουλαρικὸν χαρτίον*), καὶ μάλιστα στὰ ιταλικά, στὴν ὁποία εἶχε καταγράψει τὴν περιουσία τῆς μονῆς, ἐνῶ στὸ ἴδιο τὸ τυπικὸ ἐπαναλάμβανε μὲ μεγαλύτερη λεπτομέρεια «τὰ τοῦ μοναστηρίου πράγματα», καθὼς οἱ

42. Τὰ ὀνόματα ἢ/καὶ οἱ ὑπογραφεῖς μοναζουσῶν καὶ μοναχῶν ἐντάσσονται σὲ νοταριακὴς πράξεις ἢ ἔπονται στὸ τέλος τους, ὡσὰν οἱ πράξεις αὐτὲς ἀφοροῦν πολὺ σημαντικὰ θέματα τῶν μονῶν, ὅπως εἶναι ἡ ἐκλογὴ ἡγουμένης ἢ ἡγουμένου. Ἐνδεικτικὰ, ἀναφέρεται ἡ πράξη ἐκλογῆς ἡγουμένης στὴν Παναγία τῆ Διαβατινῆ τοῦ Χάνδακα (Τσουγκαράκης – Ἀγγελομάτη-Τσουγκαράκη, «Τὰ γυναικεῖα ὀρθόδοξα μοναστήρια τοῦ Χάνδακα», 95-97· βλ. παραπάνω, σημ. 4) καὶ δύο πράξεις ἐκλογῆς ἡγουμένων τῆς μονῆς Ἁγίου Ἀντωνίου τῶν Ἀπεζανῶν στὶς 23 Φεβρουαρίου 1583 καὶ 10 Σεπτεμβρίου 1595.

μοναχὲς δὲν γινώριζαν ἰταλικά.⁴³ Ἐπίσης, ἡ διαθήκη τοῦ Μάρκου Παπαδόπουλου, ποὺ περιεῖχε καὶ κάποιες διατάξεις ἐν εἴδει τυπικοῦ γιὰ τὴ μονὴ Ἀρετίου, ἀποτελεῖ ἐξ ὀρισμοῦ μία νοταριακὴ πράξη.⁴⁴ Στὴν περίπτωσι, πάντως, τῆς Ἁγίας Κυριακῆς εἶναι ἀπολύτως σαφὲς ὅτι τὸ τυπικὸ συνοδευόταν ἀπὸ μιὰ νοταριακὴ πράξη, ἢ μᾶλλον ὅτι μιὰ μορφή τοῦ τυπικοῦ ἦταν διατυπωμένη στὰ ἰταλικά ὡς νοταριακὴ πράξη, ἐνῶ αὐτὴ ἡ τελευταία, μετὰ τὴν ἀφαίρεση τῶν περισσώτερων νομικῶν ἀναφορῶν ποὺ τὴ συνοδεύαν (ὀνόματων, ὑπογραφῶν, περιουσιακῶν στοιχείων), εἶναι στὴν οὐσία τὸ τυπικὸ ποὺ ἔχουμε σήμερα.

Συνοψίζοντας, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι τὸ τυπικὸ τῆς μονῆς ἀρχικὰ συντάχθηκε στὰ ἑλληνικά, ἐνῶ στὴ συνέχεια οἱ διατάξεις τοῦ μεταφέρθηκαν στὴν ἰταλικὴ γλῶσσα μαζί με τὰ ὀνόματα καὶ τὶς ὑπογραφὰς τῶν μοναχῶν, ὅπως καὶ τὶς περιουσίες ποὺ ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ἀφιέρωνε στὴ μονή. Αὐτὴ ἡ ἰταλικὴ μορφή ἀποτέλεσε ἓνα νομικὸ κείμενο, δηλαδὴ τὸ συμβόλαιο τῆς ἴδρυσι τοῦ κοινοβίου τῆς Ἁγίας Κυριακῆς με τοὺς κανόνες λειτουργίας τοῦ. Στὴ συνέχεια, ἀπὸ αὐτὸ τὸ συμβόλαιο στὰ ἰταλικά ἀφαιρέθηκαν οἱ νομικοὶ ὅροι, τὰ ὀνόματα καὶ ἡ καταγραφή τῶν περιουσιῶν, καὶ ἔτσι τὸ κείμενο ποὺ παρέμεινε, ποὺ περιλάμβανε μόνο τοὺς ὅρους καὶ τοὺς κανόνες λειτουργίας, στάλθηκε πρὸς ἔγκριση ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς Βενετίας. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ μορφή εἶναι αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε τυπικὸ σὲ αὐτὴ τὴν ἐργασία, καθὼς περιέχει τὶς διατάξεις με τὶς ὁποῖες λειτουργοῦσε ἡ μονή, ἀσχέτως ἂν δὲν εἶναι διατυπωμένες στὴν ἀρχικὴ ἑλληνικὴ μορφή τους.

Τὸ κείμενο τοῦ τυπικοῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴ καὶ 37 διατάξεις ἢ κεφάλαια (*ordini sive capitoli*). Ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι παρατηρεῖται σὲ παλαιότερα τυπικά, τὰ ὁποῖα στὸ μεγαλύτερό τους μέρος ἀσχολοῦνται με θέματα θρησκείας καὶ λατρείας,⁴⁵ ἐδῶ πρόκειται σχεδὸν ἀποκλειστικὰ γιὰ ρύθμιση πρακτικῶν καὶ διαχειριστικῶν ζητημάτων. Συνεπῶς, τὸ ἐν λόγω τυπικὸ ἀσχολεῖται με τὴν ὀργάνωσι τῆς καθημερινῆς ζωῆς στὸ μοναστήρι, τὸν τρόπο τῆς διοίκησής του με τὰ ὄργανα διοίκησις καὶ τὸν τρόπο ἀνάδειξής τους, καθὼς καὶ τὶς σχέσεις τῶν μοναχῶν μεταξὺ τους. Ἔτσι, στὴν εἰσαγω-

43. Pétridès, «Nil Damilas», σ. 92-111 (τὸ κείμενο ἐκδίδεται στὶς σελίδες 95-109). Ἄτυχῶς, ὁ ἀντιγραφὴς παρέλειψε νὰ μεταφέρει καὶ τὸν κατάλογο αὐτόν.

44. Ξανθοῦδίδης, «Κρητικὰ συμβόλαια», 281-284.

45. Γιὰ παράδειγμα, στὸ τυπικὸ τοῦ Νείλου Δαμιλά (Pétridès, «Nil Damilas») ὑπάρχουν Κεφάλαια «Περὶ φυλακῆς ὀρθοδόξου πίστεως», «Περὶ ἀγάπης», «Περὶ παρθενίας», «Περὶ μετανοίας» καὶ τὰ παρόμοια, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς διατάξεις ποὺ ἔχουν ἓναν πιὸ πρακτικὸ χαρακτήρα.

γή, πού ἀποτελείται ἀπὸ τέσσερις διακριτὲς παραγράφους, πρῶτα γίνεται ἕνας ἔπαινος τῆς μοναστικῆς ζωῆς, ἡ ὁποία, ὅπως ἀναφέρεται, ὀργανώθηκε ἀπὸ τὸν Μέγα Βασίλειο, καὶ ἐκφράζεται ὁ θαυμασμὸς γιὰ τοὺς πατέρες πού ἀσχοῦνταν στὸ Ἅγιον Ὅρος. Μὲ αὐτοὺς ὡς πρότυπο καὶ πρὸς δόξαν θεοῦ οἱ μοναχοὶ ἀποσύρθηκαν στὴ μονὴ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη τῶν Χανίων στὴν περιοχὴ Βλυχάδια, τὴν ὁποία τοὺς παραχώρησε ὁ molto Reverendo Padre Γαβριὴλ Ροδίτης, με συμβολαιογραφικὴ πράξη στὶς 2 Μαΐου 1603.

Στὴ συνέχεια, ἀνέφεραν ὅτι μὲ τὴν ἐπίκληση τῆς Ἁγίας Τριάδας καὶ τῆς Παναγίας οἱ πατέρες κατέληξαν στὸ παρὸν *pubblico et autentico instromento* (δηλαδὴ τὸ νοταριακὸ ἔγγραφο), στὸ ὁποῖο ἀναφέρονταν ἕνα πρὸς ἕνα τὰ ὀνόματα ὄλων ὅσοι ζοῦσαν τότε στὴ μονή, καὶ ἐνῶ προηγουμένως ζοῦσαν ὁ καθένας ξεχωριστὰ (δηλαδὴ ὡς ἰδιόρρυθμη μονή),⁴⁶ τώρα ὑπόσχονταν καὶ συμφωνοῦσαν νὰ ζοῦν οἱ ἴδιοι καὶ οἱ διάδοχοί τους κοινοβιακὰ εἰς τὸ διηνεκές (*a far vita commune et cenobica*), μὲ τρόπο καὶ κανόνες πού θὰ καθορίζονταν ἀπὸ τὰ κεφάλαια, ἢ ἀλλιῶς *Capitoli* πού ἀκολουθοῦν. Ἦλπιζαν ὅτι τὸ καλὸ τους παράδειγμα θὰ ἐνέπνεε καὶ ἄλλους νὰ ἀκολουθήσουν αὐτὸν τὸν κανονισμό, ἐνῶ οἱ ἴδιοι θὰ συνέχιζαν νὰ ζοῦν ἔτσι μὲ ἀγνότητα ψυχῆς, εὐλιχρίνεια, ἀγάπη καὶ φροντίδα, γιὰ νὰ μποροῦν καὶ στὸ μέλλον νὰ παραμένουν χωρὶς προβλήματα καὶ μὲ ἡρεμὴ ψυχὴ ἀφοσιωμένοι στὶς προσευχὲς τους, νὰ προσεύχονται στὸν θεὸ γιὰ τὴν ψυχὴ τους, γιὰ ὅλη τὴ χριστιανοσύνη καὶ ἰδιαιτέρως γιὰ τὴ δόξα καὶ τὴ μεγέθυνση τοῦ ἔνδοξου καὶ ἱεροῦ κράτους τῆς πανιερῆς καὶ εὐσεβοῦς Δημοκρατίας τῆς Βενετίας, ὑπὸ τὴ σκέπη τῆς ὁποίας ζοῦσαν ὡς πιστότατοι ὑπῆκοοι.

Στὴν ἐπόμενη παράγραφο ὅλοι οἱ πατέρες καὶ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ξεχωριστὰ δήλωναν ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς θὰ ζοῦσαν σύμφωνα μὲ τοὺς τρόπους καὶ ὅρους πού περιγράφονταν πιὸ κάτω: αὐτοβούλως παραχωροῦσαν καὶ ἀφιέρωναν στὸν θεὸ, τὴν Παναγία καὶ τὴν ἁγία Κυριακή, τὴν προστάτιδά τους, καὶ σὲ ὄλους τοὺς πατέρες πού τώρα μόναζαν στὴ μονή καὶ ὅσους θὰ μόναζαν στὸ μέλλον, ὅλα τους τὰ ἀγαθὰ, κινητὰ καὶ ἀκίνητα, τὰ ὁποία βεβαίως ἐδῶ καὶ

46. Τόσο ἀπὸ αὐτὴ τὴ φράση, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴ διατύπωση τῆς πρώτης παραγράφου τῆς εἰσαγωγῆς, δὲν εἶναι ἀπολύτως σαφὲς ἂν πρόκειται γιὰ μοναχοὺς πού ἤδη διαβιοῦσαν σὲ ἰδιόρρυθμη μονή καὶ ἀποφάσισαν νὰ συγχροτήσουν κοινόβιο, ἢ ἂν πρόκειται γιὰ μιὰ ὁμάδα μοναχῶν πού ἦρθαν ἀπὸ ἄλλου καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴ μονή, γιὰ νὰ ζήσουν κοινοβιακὰ. Ὡστόσο, ἀπὸ τὴν ἐπόμενη παράγραφο γίνεται φανερὸ ὅτι τουλάχιστον ἕνας ἀριθμὸς ἀπὸ αὐτοὺς ἤδη διαβιοῦσαν ἐκεῖ πολλὰ χρόνια καὶ εἶχαν ἀφιερῶσει τὴν περιουσία τους στὴ μονή μὲ διαθήκη.

πολλὰ χρόνια κάποιοι μοναχοὶ εἶχαν ἤδη ἀφιερώσει στὴ μονὴ μὲ ὄρους τῶν διαθηκῶν τους (*testamentarie ordinationi*). Τὶς ἀφιερώσεις αὐτὲς ὑπόσχονταν νὰ διαφυλάττουν ἰσχυρὲς εἰς τὸ διηνεκές, ὅπως ὀρκίστηκαν στὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁποίου τὴν ὀργὴ θὰ ἀντιμετωπίσουν στὴν ἀντίθετη περίπτωση. Ὅλα τὰ ἔσοδα αὐτῶν τῶν περιουσιῶν θὰ ἀνῆκαν στὸ κοινόβιο γιὰ τὴ διαβίωση, τὴν ἔνδυση καὶ τὴν αὐξηση τοῦ μοναστηριοῦ, ἀποβάλλοντας οἱ μοναχοὶ κάθε ἰδιοκτησία ἄμεση ἢ ἔμμεση, ἀναγνωρίζοντας τὸ κοινόβιο ὡς τὸν ἰδιοκτήτη καὶ κύριο. Ἔτσι, κανεὶς δὲν θὰ ἔλεγε «αὐτὸ εἶναι δικό μου, καὶ ἐκεῖνο τοῦ ἄλλου»,⁴⁷ ἀλλὰ ὅλοι θὰ μόναζαν ἀγαπημένοι, καὶ ἡ ζωὴ τους θὰ ἐνέπνεε καὶ ἄλλους νὰ ζήσουν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο.

Τέλος, ὅλοι οἱ πατέρες βεβαίωσαν ὅτι ἀγκάλιαζαν αὐτὴν τὴν κοινὴ καὶ κοινοβιακὴ ζωὴ, ἐπίσης ὑπόσχονταν νὰ τὴν στηρίζουν μὲ ὅλες τους τὶς δυνάμεις στὸ διηνεκές, νὰ ζοῦν μὲ ἀδελφικὴ ἀγάπη σὰν νὰ ἔχουν γεννηθεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο πατέρα καὶ τὴν ἴδια μητέρα, καθὼς καὶ νὰ ἀκολουθοῦν τὸν κανόνα, τὶς διατάξεις καὶ τὰ *capitoli* ποὺ συνέστησαν καὶ ἐνέκριναν οἱ ἴδιοι γιὰ τὴν καλὴ διοίκηση καὶ μακροημέρευση τοῦ κοινοβίου. Ἐπίσης, ὅλοι ὅσοι θὰ ἐπιθυμοῦσαν στὸ ἐξῆς νὰ εἰσέλθουν στὴ μονὴ θὰ ἔπρεπε νὰ ὀρκιστοῦν ὅτι θὰ τηροῦν τὶς διατάξεις αὐτές, καὶ κανέναν δὲν θὰ γινόταν δεκτὸς χωρὶς αὐτὸν τὸν ὄρκο.

Ἀκολουθοῦν 37 κανόνες ἀνισης ἔκτασης, χωρὶς ὅμως νὰ ἀκολουθεῖται κάποια λογικὴ διάταξη ὡς πρὸς τὰ θιγόμενα θέματα. Ἔτσι, οἱ πρῶτοι τέσσερις κανόνες ἀφοροῦν τὴν ἐκλογὴ καὶ τὶς ἀρμοδιότητες τῶν τεσσάρων *Γερρόντων* (*consigliatori, in greco chiamati Gerondes*), οἱ ὁποῖοι τὴν πρώτη φορὰ θὰ ἐκλέγονταν ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ οἱ ἴδιοι θὰ ἦταν ἀπλοὶ μοναχοὶ (ὄχι ἱερωμένοι). Μετὰ τὴν ἐκλογὴ τους αὐτοὶ θὰ ἀποτελοῦσαν τὴ Σύναξη, ἀπὸ τὴν ὁποία στὸ ἐξῆς θὰ ἐκλέγονταν οἱ ἐπόμενοι γέροντες. Οἱ γέροντες ἀποκοτοῦσαν αὐτὸν τὸν τίτλο ἰσοβίως, ἐνῶ μετὰ τὸν θάνατο ἐνὸς ἀπὸ αὐτοὺς ἡ Σύναξη ἔπρεπε νὰ ἐκλέξει τὸν ἀντικαταστάτη του τρεῖς μέρες μετὰ τὸν θάνατό του. Οἱ γέροντες θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν μία ἀναλογία ἕνας πρὸς πέντε τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῆς ἀδελφότητος, δηλαδὴ ἕνας γέροντας γιὰ κάθε πέντε μοναχοὺς (γι' αὐτὸ στὸ κείμενο δηλώνονται τέσσερις, ἐπειδὴ τότε ὑπῆρχαν συνολικὰ εἴκοσι μοναχοὶ στὴ μονή, ὅπως ἀναφέρεται στὸ

47. Στὸ τυπικὸ τῆς Θεοτόκου Εὐεργέτιδος ὑπάρχει παρόμοια φράση: «μήπου ... καὶ τὸ κακὸν καὶ ἐπάρατον τοῦτο ῥῆμα παρειαχθῆ, τὸ ἐμὸν δηλονότι καὶ τὸ σὸν καὶ τὸ μεῖζον καὶ τὸ ἥττον» πβ. P. Gautier, «Le typikon de la Théotokos Évergétis», *REB* 40 (1982), 81₁₁₄₀₋₁₁₄₁.

έγγραφο του Zane), και θα αυξάνονταν κατόπιν αναλόγως με την αύξηση του αριθμού των μοναχών. Οί γέροντες έπρεπε να είναι μεγαλύτεροι των 30 έτων, ενώ μόνο σε έκτακτη ανάγκη μπορούσε να είναι κάποιος από 25 έτων και άνω (κανόνας άρ. 12).

Τέσσερις μόνο κανόνες (άρ. 5, 12, 13 και 25) άφορούν συγκεκριμένα στούς ήγουμένους. Στόν πρώτο από αυτούς διευκρινίζεται ότι, ενώ οί γέροντες θα εκλέγονταν από τούς μοναχούς που όνομάζονται *λιτοί* (*liti*),⁴⁸ ό ήγούμενος έπρεπε να είναι ιερομόναχος και θα εκλεγόταν μόνον από αυτούς που είχαν ιερωθει (*da quelli, che siano da messa*). Ό ήγούμενος ήταν ό έπικεφαλής τής μονής, έπρεπε να άποτελει παράδειγμα και έμπνευση για τούς μοναχούς, ενώ στα πνευματικά ζητήματα είχε τις έξουσίες που τού έδιναν οί ιεροί κανόνες και οί κανονισμοί του άγίου Βασιλείου, που όνομάζονται *Άσκητικά*. Επίσης, έπρεπε να ίδιος να φροντίζει και να έχει την ευθύνη άποφυγής σκανδάλων και ιδίως να μη συμβεί ό,τι περιγράφει ό Μέγας Βασίλειος στην «Έρώτηση ιγ'». ⁴⁹ Όστόσο, δέν θα είχε διαχείριση χρημάτων, τά όποια θα διαχειριζόταν ό *οικονόμος*. Η θητεία του θα διαρκούσε δύο χρόνια, μετά την πάροδο των όποιων οί γέροντες θα προσέρχονταν στίς κάλπες, για να ψηφίσουν νέο ήγούμενο για άλλα δύο χρόνια και ούτω καθεξής. Μετά τή θητεία του ό ήγούμενος θα έντασσόταν στούς γέροντες και δέν θα έπιτρεπόταν ή επανεκλογή του πριν από την παρέλευση μιιάς διετίας.⁵⁰ Επίσης, ό ήγούμενος όφειλε να είναι άνω των σαράντα έτων, και μόνο σε έκτακτη περίπτωση μπορούσε να εκλεγεί κάποιος ήγούμενος τριάντα έτων

48. Βλ. παρακάτω στα σχόλια, σ. 58, σημ. 61.

49. Βασίλειος Καισαρείας, *Κεφάλαια των όρων των κατ' έπιτομήν / Capita regularum brevius tractatarum*, PG 31, 1089-1092. Βλ. και Βασίλειος Καισαρείας *Άπαντα τά έργα 9. Άσκητικά Β'*, κείμε.-μτφρ.-σχ. Κ. Καρακόλης, [Έλληνες Πατέρες τής Έκκλησίας 9], Πατερικές Έκδόσεις Γρηγόριος Παλαμάς, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 26-29· και διαδικτυακά: https://greekdownloads3.files.wordpress.com/2014/09/asceticon_magnu1.pdf, σ. 10.

50. Η διάταξη αυτή έρχεται σε αντίθεση με τόν κανόνα για τή θητεία ήγουμένου στη μονή τής Άγίας Τριάδας των Μουρτάρων, σύμφωνα με τό έγγραφο του έτους 1611, με τό όποιο άνατέθηκε στόν Ίερεμία Τζαγκαρόλο ή ήγουμενία και ή άναδιοργάνωση τής μονής σε κοινόβιο. Έκει, ή θητεία του ήγουμένου, προφανώς με πρωτοβουλία του Τζαγκαρόλου, καθορίζεται σε τρία χρόνια, με δυνατότητα επανεκλογής του άπερχόμενου ήγουμένου (Τωμαδάκης, «Η Άγία Τριάς των Μουρτάρων», 12, στ. 29-31, έγγρ. άρ. 2). Από αυτό μπορούμε να θεωρήσουμε ότι στη διαμόρφωση του Τυπικού τής Άγίας Κυριακής πιθανόν να μη συμμετείχε ό Ίερεμίας Τζαγκαρόλος. Θητεία ήγουμένου δύο έτων αλλά με δυνατότητα επανεκλογής προβλέπεται και στο τυπικό τής μονής Γωνιάς Κισάμου· βλ. παρακάτω, σ. 58.

καὶ ἄνω (ἀρ. 12). Ἐὰν γὰρ ὁποιονδήποτε λόγο ὁ ἡγούμενος εἶτε ἀπουσίαζε εἶτε δὲν μπορούσε νὰ ἀσχῆσει τὰ καθήκοντά του, τότε θὰ ἐκλεγόταν ἕνας ἀναπληρωτῆς του –ποὺ ὀνομάζεται Δικαίος–, ὁ ὁποῖος θὰ εἶχε τὶς ἀρμοδιότητες τοῦ ἡγουμένου γιὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας ἢ τῆς ἀσθένειας ἐκείνου, μὲ ἀπόφαση τῆς Συνάξεως (ἀρ. 25). Τέλος, πρὸς ἀποφυγὴ σκανδάλων δὲν ἐπιτρεπόταν οἱ συγγενεῖς μέχρι τέταρτου βαθμοῦ νὰ εἶναι ταυτοχρόνως γέροντες καὶ ἡγούμενος, ἀλλὰ μπορούσαν νὰ ἀναλαμβάνουν ἄλλες ὑπηρεσίες (ἀρ. 13).

Οἱ ἀρμοδιότητες τῆς Συνάξεως ἀναπτύσσονται σὲ μία σειρὰ κανόνων χωρὶς ὀργανικὴ ἐνότητα (ἀρ. 6, 9, 10, 30, 36). Ἀπὸ μία διάταξη ὅμως τοῦ κανόνα ἀρ. 10 γίνεται φανερὸ ὅτι ὑπῆρχε μία σαφῆς διάκριση τῶν ἐξουσιῶν: ὁ μὲν ἡγούμενος εἶχε τὴν πνευματικὴ ἐξουσία, καὶ σὲ αὐτὸν ἔπρεπε νὰ ὑπακούουν οἱ μοναχοὶ γιὰ τὰ πνευματικὰ ζητήματα, ἐνῶ γιὰ τὰ θέματα τῆς διακυβέρνησης καὶ διαχείρισης τῆς μονῆς καὶ ἀπονομῆς δικαιοσύνης ἀρμόδια ἦταν ἡ Σύναξη. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ρόλους τῆς Συνάξεως ἦταν νὰ συμπαραστέκεται καὶ νὰ βοηθεῖ τὸν ἡγούμενο, ὅπως ἔπρεπε νὰ κάνουν καὶ οἱ προσηγούμενοι. Ὅλοι μαζί ὡς Σύναξη θὰ ἐπέλεγαν σὲ ποιοὺς θὰ ἀντίθεντο τὰ διάφορα ὀφρῖκια ἢ ἀλλιῶς ὑπηρεσίες, δηλαδὴ τοῦ οἰκονόμου, τοῦ ἐκδίκου,⁵¹ τοῦ σκευοφύλακα, τοῦ κελλάρη, καὶ ὅποιες ἄλλες ἦταν ἀπαραίτητες, πάντοτε μὲ θητεία δύο ἐτῶν. Αὐτοὶ ποὺ θὰ ὀρίζονταν στὶς ὑπηρεσίες ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐνάρετοι καὶ νὰ ἔχουν ὑπακοή, ἐνῶ ἡ Σύναξη εἶχε δικαίωμα νὰ τοὺς ἀλλάξει ἢ νὰ περιορίζει τὶς ἀρμοδιότητές τους (ἀρ. 6). Οἱ ἐκλογές τῶν ἡγουμένων, ἢ ἀνάθεση τῶν ὑπηρεσιῶν, ὅπως καὶ οἱ ἀποφάσεις γιὰ κατασκευές, γιὰ τὴν ἀγορὰ κινήτων καὶ ἀκινήτων, βιβλίων, εἰδῶν ἐνδύσης καὶ φαγητοῦ, ἔπρεπε νὰ λαμβάνονται ἀπὸ τὴ Σύναξη μὲ ψηφοφορίες. Σὲ αὐτὲς καθένας ἦταν ἐλεύθερος ποὺ εἶχε δικαίωμα ψήφου νὰ προτείνει ἀνεμπόδιστα αὐτὸ ποὺ θεωροῦσε καλύτερο γιὰ τὴ μονὴ καὶ τοὺς μοναχοὺς, ὅμως οἱ ἀποφάσεις τῆς πλειοψηφίας ἔπρεπε νὰ παραμένουν πάντοτε σεβαστές (ἀρ. 9).

Ἐὰν κάποιος μοναχὸς ἢ ἱερομόναχος δημιουργοῦσε σκάνδαλα καὶ εἶχε δυσκολοὺς χαρακτήρα (ἦταν *scandaloso et discolo*) καὶ μὲ τὴν ἐν γένει συμπεριφορὰ του δὲν ἔδειχνε τὸν ὀφειλόμενο σεβασμὸ στὸν ἡγούμενο γιὰ τὰ πνευματικὰ ζητήματα καὶ στὴ Σύναξη γιὰ τὰ ζητήματα τῆς ἀρμοδιότητάς της, ἀλλὰ ἐπιδείκνυε διάφορα ἐλαττώματα, μιὰ σειρὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα παρατίθενται στο

51. Στὸ κείμενο (ἀρ. 6) λέγεται ὅτι μεταξὺ τῶν ὑπηρεσιῶν εἶναι *l'ecdhicó detto Sindaco et Procurator*, ἀλλὰ δὲν φαίνεται νὰ ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ αὐτοὺς ποὺ σὲ ἄλλο σημεῖο (ἀρ. 36, βλ. ἀμέσως παρακάτω) ὀνομάζονται *Prottetori* τῆς μονῆς.

κείμενο, τότε ἡ Σύναξη εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ἐκδιώξει, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν ἐπαναφέρει ἀργότερα, ἂν διαπίστωνε ὅτι εἶχε εἰλικρινὰ μετανοήσει, ἀφοῦ βεβαίως τοὺς ἐπέβαλλε κανόνα (ἄρ. 10).

Ἡ Σύναξη ἀναφέρεται ὅτι εἶχε ἀκόμη δύο ἀρμοδιότητες: ἀφενὸς τὴ διανομὴ καὶ κατανομὴ –κατὰ τὴν κρίση τῆς– τῶν ἐνδυμάτων (ράσων) τῶν μοναχῶν καὶ ἱερομονάχων σύμφωνα μὲ τὴν κατάσταση καὶ τὴ θέση κάθε μοναχοῦ καὶ ὄχι σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία του (ἄρ. 30)· ἀφετέρου, πρὸς θεραπεία ἀσθενῶν μοναχῶν, τὴν πληρωμὴ τοῦ μισθοῦ ἐνὸς ἱατροῦ, ὁ ὁποῖος θὰ συνεπικουροῦνταν ἀπὸ ἕναν φαρμακοποιὸ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο. Τέλος, ἡ Σύναξη ἔπρεπε νὰ ἐλλέξει δύο λαϊκοὺς (secolari) ἀπὸ τὴν πόλη, ποὺ θὰ ὀνομάζονταν *προστάτες* (protettori), οἱ ὁποῖοι θὰ συνέδραμαν τὴ μονὴ σὲ περιπτώσεις σχετικῆς μὲ τὴ δικαιοσύνη, προκειμένου νὰ φροντίζουν τὰ συμφέροντά της, ἀλλὰ αὐτοὶ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν λόγο στὶς ἀποφάσεις τῆς Συνάξεως, παρὰ μόνο νὰ τὶς ἐφαρμόζουν. Ἡ Σύναξη θὰ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ βρῖσκει τοὺς καλύτερους *προστάτες*, ποὺ θὰ προωθοῦσαν τὸ συμφέρον τῆς μονῆς (ἄρ. 36).

Τὸ τρίτο σημαντικό ὄργανο γιὰ τὴ διοίκηση τῆς μονῆς εἶναι ὁ *οἰκονόμος*. Ὑπάρχουν δύο διατάξεις ποὺ ἀφοροῦν στὸν οἰκονόμο καὶ τὴ διαχείριση τῶν οἰκονομικῶν τῆς μονῆς (ἄρ. 7, 8). Στὴν πρώτη ἀναφέρεται ὅτι ὁ οἰκονόμος ἔπρεπε νὰ τηρεῖ βιβλίον ἐξόδων καὶ ἐσόδων γιὰ ὅλους τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ μοναστηριοῦ καὶ νὰ ἀποδίδει λογαριασμὸ τῶν πεπραγμένων του στὴ Σύναξη κάθε τρεῖς μῆνες. Ἄν ἡ πλειονότητα τῶν μελῶν τῆς Συνάξεως δὲν ἦταν ἱκανοποιημένη ἀπὸ τὸν ἀπολογισμό του, τότε μπορούσε νὰ ἀναθέσει τὸ ἀξίωμα/διακόνημα σὲ ἄλλον. Σύμφωνα μὲ τὴ δευτέρη διάταξη, τὰ χρήματα τῆς μονῆς ἔπρεπε νὰ φυλάσσονται σὲ ἕνα κιβώτιο μαζὶ μὲ τὸ βιβλίον τῶν λογαριασμῶν τοῦ οἰκονόμου. Τὸ κιβώτιο θὰ κλείδωνε μὲ δύο κλειδιά, τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ κρατοῦσε ὁ ἡγούμενος καὶ τὸ ἄλλο ὁ πρεσβύτερος ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Συνάξεως. Τέλος, καμία ἀφαίρεση χρημάτων δὲν θὰ γινόταν, χωρὶς νὰ καταγραφεῖ στὸ βιβλίον καὶ χωρὶς τὴν ἄδεια τῆς Συνάξεως, πρὸς τὴν ὁποία ὁ οἰκονόμος θὰ λογοδοτοῦσε καὶ γιὰ τὸ ποσὸ ποὺ θὰ ὑπῆρχε μέσα στὸ κιβώτιο.

Ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς διατάξεων ἀφορᾷ στὰ καθήκοντα καὶ τὴ συμπεριφορὰ τῶν μοναχῶν, μὲ τὰ ἐνδεχόμενα ἐπιτίμια ποὺ μπορούσε νὰ ἐπιφέρει ἡ παρακοὴ τῶν κανόνων. Ὅλοι οἱ μοναχοὶ καὶ ἱερομόναχοι ἔπρεπε νὰ ἐξομολογοῦνται μία φορὰ τὸν μῆνα σὲ ἕναν ἐξομολόγο, τὸν ὁποῖο θὰ ἐπέλεγε κάθε ἕνας μὲ τὴν ἔγκριση τοῦ ἡγουμένου ἢ τῆς Συνάξεως (ἄρ. 15). Στὶς ὑποχρεώσεις συμπεριλαμβανόταν τὸ καθῆκον ὅλων νὰ ἐξομολογοῦνται μία φορὰ

τὸν μῆνα, τῶν ἱερομονάχων νὰ ἀναλαμβάνουν ἐκ περιτροπῆς ἀνὰ ἐβδομάδα τὴν τέλεση τῆς καθημερινῆς λειτουργίας, βοηθούμενοι ἀπὸ τοὺς γέροντες, ἐνῶ στίς λειτουργίες τῆς Κυριακῆς, τίς ἑορτὲς τῶν ἁγίων καὶ τίς λειτουργίες τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν εἶχαν τὴν ὑποχρέωση νὰ παρευρίσκονται ὅλοι οἱ μοναχοί, ἐκτὸς τῶν ἀσθενῶν (ἄρ. 15-16). Μάλιστα, γιὰ ὑπενθύμιση τῶν λειτουργιῶν στοὺς μοναχοὺς ὁ ἐκκλησιάρχης ἔπρεπε νὰ σημαίνει τὴν καμπάνα ἢ τὸ σήμαντρο στὴν ὥρα τους, μετὰ ἀπὸ ἄδεια τοῦ ἡγουμένου (ἄρ. 16 καὶ 17). Ἡ κοινοβιακὴ ζωὴ συνίσταται κυρίως στὴν ἔλλειψη ἰδιοκτησίας, γι' αὐτὸ στοὺς μοναχοὺς, ἀσχέτως ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ τους καταγωγὴ, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπενθυμίζεται ὅτι ὀφείλουν νὰ ἐπιδιώκουν τὴ βελτίωσή τους μέσα ἀπὸ τὴ θεάρεστη ζωὴ, τὴν ταπείνωση καὶ τὸ παράδειγμά τους, ὥστε νὰ παρακινουῦν καὶ ἄλλους νὰ ἀγκαλιάσουν αὐτὴ τὴ μοναστικὴ ζωὴ, ἔχοντας πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς κανόνες τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ τὴ ρῆση τοῦ Κυρίου ὅτι ὁποῖος ταπεινώνεται ἐξυψώνεται (ἄρ. 19).

Στὴ συνέχεια, γίνεται ἀναφορὰ στὴ γενικὴ ἀπαγόρευση κατανάλωσης κρέατος, ὅχι μόνον ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς ποὺ θὰ βρισκόνταν στὴ μονή. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει καθόλου κρέας στὸ μαγειρεῖο ἢ σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς μονῆς (ἄρ. 26), καὶ συναφῶς πρὸς αὐτὴ, ἀπαγορευόταν στοὺς μοναχοὺς νὰ τρῶνε μόνοι ἢ μαζί, μὲ ἄλλον μοναχὸ μέσα στὸ κελλί τους (ἄρ. 27). Ὁ ἐπόμενος κανόνας ἀπαγόρευε στοὺς μοναχοὺς νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὸ μοναστήρι, παρὰ μόνον μὲ τὴν ἄδεια τοῦ ἡγουμένου καὶ μὲ συνοδεία ἄλλου μοναχοῦ. Εἰδικά, ἀπαγορευόταν νὰ βγαίνουν μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι θὰ ἐπισκεφθοῦν συγγενεῖς ἢ ἐξομολόγο ἢ ὅτι θὰ τελέσουν λειτουργία, ἐνῶ ὁ ἡγούμενος ἔπρεπε νὰ ἐλέγξει ἂν ἡ δικαιολογία ἦταν ἀληθινὴ καὶ σωστὴ, πρὶν δώσει τὴν ἄδειά του (ἄρ. 28). Οἱ πατέρες δὲν μπορούσαν χωρὶς τὴν ἄδεια τοῦ ἡγουμένου νὰ λειτουργήσουν σὲ μοναστήρι ποὺ χαρακτηρίζεται «ιδιωτῶν ἢ Ὀρφανό» (*de particulari, svero Orfano*), οὔτε νὰ ἐξομολογήσουν λαϊκοὺς, χωρὶς τὴν ἄδεια τῶν ἱερέων τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς Συνάξεως (ἄρ. 21).

Σχετικὴ μὲ τὴν ἀπαγόρευση ἐξόδου τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰσόδου ἄλλων στὴ μονή, εἶναι ἡ διάταξη ποὺ ἀφοροῦσε τίς θύρες τοῦ περιβόλου καὶ τὴ φύλαξή τους (ἄρ. 32). Μολονότι, ὅταν συντάχθηκε τὸ τυπικὸ, ὁ περίβολος δὲν εἶχε δημιουργηθεῖ, καὶ –ὅπως προαναφέρθηκε– μᾶλλον δὲν κατασκευάστηκε ποτέ, ἐντούτοις ἀναφέρονται πολλὲς σχετικὲς λεπτομέρειες: ἔπρεπε νὰ κατασκευαστοῦν δύο πύλες, μία κύρια καὶ μία μικρὴ, ποὺ ἀμφοτέρες θὰ εἶχαν ἀπὸ μέσα κλειδαριά. Ἡ μικρὴ πύλη θὰ χρησίμευε γιὰ τίς καθημερινὲς ἀνάγκες τῆς μονῆς, ἀλλὰ θὰ ὑπῆρχε κλειδί, τὸ ὁποῖο τὸ βράδυ θὰ παραδι-

δόταν στὸν ἡγούμενο. Ἡ κύρια πύλη θὰ εἶχε ἓνα παραθυράκι, ποὺ καὶ αὐτὸ θὰ κλείδωνε, ἐνῶ ἀπὸ τὴ Σύναξη θὰ ὀριζόταν ἓνας ρασοφόρος, τὸν ὁποῖο οἱ ἱεροὶ κανόνες ὀνομάζουν *πυλωρό*, ποὺ θὰ εἶχε καθήκον νὰ κλείνει καὶ αὐτὴν τὴν πόρτα τὸ βράδυ καὶ νὰ παραδίδει τὸ κλειδί στὸν ἡγούμενο. Ὁ *πυλωρός* θὰ εἶχε αὐτὴ τὴν ὑπηρεσία γιὰ ὅσο χρόνο ἔκρινε ἡ Σύναξη. Τὸ κελλί του ἔπρεπε νὰ εἶναι κοντὰ στὴν κύρια πύλη, ὥστε, ἂν τύχαινε νὰ χτυπήσει κάποιος τὴν πύλη τὴ νύχτα, νὰ ἀνοίξει τὸ παραθυράκι νὰ δεῖ καὶ νὰ ἐνημερώσει τὸν ἡγούμενο περὶ τίνος πρόκειται. Αὐτὸς ἔπρεπε νὰ σκεφτεῖ καλὰ καὶ ὠριμα πρὶν δώσει ἄδεια νὰ ἀνοίξει ἡ πύλη (ἀρ. 32). Τέλος, στὰ διακονήματα προστίθεται ὅτι, ἐφόσον ὑπῆρχε στὴ μονὴ κάποιος ἐγγράμματος μοναχὸς ἢ ἱερομόναχος, αὐτὸς εἶχε καθήκον νὰ διδάσκει ὅσους ἦταν ἄδαις, ἀφοῦ ὁμως πρῶτα λάμβανε ἄδεια ἀπὸ τὴ Σύναξη, ὥστε ἡ πράξη του νὰ φαινόταν ὡς ἀποτέλεσμα ὑποταγῆς καὶ ὄχι φιλοδοξίας (ἀρ. 18).

Ἄν ἓνα μέλος τῆς Συνάξεως προκαλοῦσε κάποιο σκάνδαλο, τότε ἔπρεπε νὰ συγκεντρωθοῦν ὅλοι, γιὰ νὰ γίνουν συζητήσεις καὶ νὰ ἀκουστοῦν οἱ διαφορὲς ἀπόψεις· ἐάν, μετὰ ἀπὸ ἔγκριση τῆς πλειοψηφίας, ὁ ἡγούμενος ἐπέβαλε «μικρὸ ἀφορισμὸ» παρουσία ὄλων, ἔπρεπε νὰ τηρεῖται, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ἀντιλαμβάνονται ὅλοι ὅτι αὐτὸ ἦταν γιὰ τὸ καλὸ τῶν μοναχῶν καὶ τῆς μονῆς (ἀρ. 29).

Μολονότι ὅλοι οἱ μοναχοὶ πρέπει νὰ ἔχουν τὴν ἴδια καὶ ἴση μεταχείριση, ἐξαίρεση ὄφειλε νὰ γίνεται γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ὑπέργηρους, τοὺς σπουδαστές, τοὺς ἀνήμερους καὶ τοὺς ἀνάπηρους, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε νὰ ἔχουν καλύτερη διαβίωση (διατροφή) κατὰ τὴν κρίση τῆς Συνάξεως (ἀρ. 31). Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τελευταία αὐτὴ διάταξη, ὑπάρχει ἀκόμη μία (ἀρ. 22) ποὺ ἀφορᾷ στὴ φροντίδα τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν ἀνήμερων. Αὐτὴ ἀναφέρεται στὴν ἀνάγκη δημιουργίας νοσοκομείου γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς μοναχοῦς, ὅπου θὰ ὑπῆρχε φροντίδα γιὰ τὸ φαγητό τους καὶ γιὰ τὰ φάρμακα ποὺ θὰ χρειαζόνταν. Συναφῆς πρὸς τὴ διάταξη γιὰ τὸ νοσοκομεῖο εἶναι καὶ ἡ ἀναφορὰ στὸ ἴδιο ἄρθρο γιὰ τὴν ἀνάγκη δημιουργίας «γεροντοτροφείου» στὸν ἴδιο χῶρο, ποὺ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀρκετὰ μεγάλος, γιὰ τὴν περίθαλψη τῶν ὑπέργηρων καὶ ἀνήμερων μοναχῶν καὶ ἱερομονάχων, τοὺς ὁποῖους ὄφειλαν νὰ ἐπισκέπτονται ὁ ἡγούμενος καὶ οἱ γέροντες, ἐνῶ ὁ ἐφημέριος (ἐβδομαδάριος) ἔπρεπε νὰ προσεύχεται γιὰ τὴν υγεία τους. Ὅταν τελούνταν λειτουργίες, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει στὸ νοσοκομεῖο ἓνας ἱερομόναχος, ὁ ὁποῖος θὰ ἔψαλλε χαμηλόφωνα, γιὰ νὰ διατηρεῖ τὴν ἀφοσίωση στὶς ψυχῆς τῶν ἀσθενῶν (ἀρ. 16). Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο καὶ τὸ «γεροντοτροφεῖο», τὸ μοναστήρι ἔπρεπε νὰ δημιουργήσει κάποια ξεχωριστὰ δωμάτια μακριὰ ἀπὸ τὰ κελλιά

τῶν μοναχῶν, ἐπειδὴ μπορεῖ νὰ ὑπῆρχαν λαϊκοὶ ποὺ θὰ ἤθελαν νὰ μείνουν στὴ μονὴ μέρα ἢ νύχτα καὶ νὰ ἀκούσουν τὴ λειτουργία, ὅποτε αὐτοὶ θὰ φιλοξενούνταν στὸν εἰδικὸ αὐτὸν χώρο ποὺ θὰ ὀνομαζόταν ξενοδοχεῖο (ἀρ. 34).

Μία σειρὰ διατάξεων ἀσχολοῦνται μὲ τὴν εἴσοδο νέων μοναχῶν στὴ μονή. Ἐν πρώτοις ἡ Σύναξη ἔπρεπε νὰ ἐλέγχει τὸν ἕως τοῦδε βίο καὶ τὰ κίνητρα τόσο τῶν λαϊκῶν ποὺ ἤθελαν νὰ εἰσέλθουν καὶ νὰ χειροτονηθοῦν, ὅσο καὶ τῶν μοναχῶν ποὺ ἐπιζητοῦσαν νὰ γίνουν μέλη τῆς κοινότητος, καὶ ἂν οἱ προθέσεις τους κρίνονταν ἀγαθές, θὰ γίνονταν δεκτοί· σὲ ἀντίθετη περίπτωση τὸ αἶτημά τους νὰ ἀπορριπτόταν (ἀρ. 11).

Σὲ καμιὰ περίπτωση δὲν θὰ γίνονταν δεκτοὶ ὡς μοναχοὶ ἄτομα κάτω τῶν 18 ἐτῶν (ἀρ. 12). Ὅταν εἰσερχόταν ὡς δόκιμος ἓνας νέος 18 ἐτῶν καὶ ἄνω, ὁ ἡγούμενος θὰ τοῦ ὀριζε ἓναν πνευματικὸ, γιὰ νὰ τὸν διδάσκει τὰ σχετικὰ μὲ τὴ μοναστικὴ ζωὴ, καὶ στὸν ὁποῖο ὁ δόκιμος ἔπρεπε νὰ ἐξομολογεῖται κάθε πρώτη τοῦ μηνός. Ἐπίσης, θὰ κοινωνοῦσε κάθε πρώτη Κυριακὴ τοῦ μηνός καὶ στὶς δεσποτικὲς ἑορτές, γιὰ νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ θεϊκὸ ζῆλο, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ πετύχει στὸν (πνευματικὸ) ἀγώνα (ἀρ. 15). Ὅταν γινόταν δεκτὸς στὴ μονὴ κάποιος λαϊκός, θὰ ἔπρεπε νὰ περάσει ὅσο διάστημα ἔκρινε ἡ Σύναξη ὡς δόκιμος, ἐνῶ πρὶν ἀπὸ τὴ κουρὰ (εὐχὴ) νὰ τοῦ ἀναγνωστῆ ὁ λόγος τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ποὺ ἀρχίζει «δεῖ τὸν μοναχὸν ἀκτῆμονα βίον κεκτῆσθαι»⁵² σὲ γλώσσα ποὺ καταλαβαίνει. Ἐπίσης, θὰ ἔπρεπε νὰ διδαχθῆ τίς ὑποχρεώσεις τῆς μοναστικῆς ζωῆς (ἀγνότητα, πτωχεῖα, ὑπακοή), τῆς Ἀσκήσεως, ἐνῶ πρὶν ἀπὸ τὴν εὐχὴ νὰ ἐρωτηθῆ ἂν εἶχε τὴ δύναμη νὰ τὰ ἐφαρμόσει, διότι, ἂν πρῶτα ὀρκιζόταν καὶ μετὰ παρανομοῦσε καὶ βρισκόταν νὰ ἔχει στὸ κελλί του πράγματα ποὺ δὲν ἐπιτρέπουν οἱ ἐπικεφαλῆς, ὅπως χρήματα, ὑφάσματα ἢ ροῦχα καὶ τὰ παρόμοια, ποὺ ἀπαγορεύονται γιὰ ὅλους τοὺς μοναχοὺς, θὰ ἐκδιωκόταν ἀπὸ τὴ μονή (ἀρ. 14).

Τὸ θέμα τῆς ἀπαγόρευσης τῶν σχέσεων μὲ γυναῖκες ἀναφέρεται σὲ τρεῖς διατάξεις. Ὁ κανόνας 20 καθορίζει ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται τοὺς πατέρες νὰ δεχθοῦν ἐποπτεία ἢ διακυβέρνηση γυναικειᾶς μονῆς, οὔτε νὰ πηγαίνουν σὲ γυναικειᾶς μονές, γιὰ νὰ τελέσουν λειτουργία. Ἄν ὅμως ἡ Σύναξη θεωροῦσε καλὸ νὰ στείλουν κάποιον, γιὰ νὰ ἐξομολογήσει, αὐτὸ θὰ ἐπιτρέπεται, ὅμως, ὁποῖος ἀποστελλόταν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἄνω τῶν 50 ἐτῶν καὶ ἡ ἐξομολόγησις νὰ πραγματοποιιοῦνταν μέσα στὴν ἐκκλησία καὶ ὄχι ἄλλοῦ, μὲ ἐξαιρέσει σὲ περίπτωσι ἀσθένειας τῆς μοναχῆς. Στὸν κανόνα 32 ἀναφέρεται

52. Βασίλειος Καισαρείας, *Λόγος περὶ ἀσκήσεως, πῶς δεῖ κοσμεῖσθαι τὸν μοναχόν* (ἀρχ. Δεῖ τὸν μοναχὸν ἀκτῆμονα βίον κεκτῆσθαι), PG 31, 648D.

ὅτι σὲ καμιά περίπτωση δὲν θὰ ἐπέτρεπε ὁ ἡγούμενος τὴν εἴσοδο στὴ μονὴ γυναικας, λαϊκῆς ἢ μοναχῆς, συγγενοῦς ἢ ξένης, νέας ἢ ἠλικιωμένης, καὶ αὐτὸ θὰ ἔπρεπε νὰ τηρεῖται αὐστηρά. Μάλιστα, γιὰ μεγαλύτερη ἔμφαση ἢ διάταξη ἐπαναλαμβάνεται ἀμέσως κατόπιν καὶ σὲ ξεχωριστὸ κανόνα (ἀρ. 33), ποὺ προέβλεπε πῶς, ὑπὸ τὴν ἀπειλὴ «μεγάλου ἀφορισμοῦ», δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ δοθεῖ ἄδεια ἀπὸ τὸν ἡγούμενο ἢ τὴ Σύναξη νὰ εἰσέλθει στὴ μονὴ ἢ στὴν ἐκκλησία ὅποιαδήποτε γυναικία, οἰασδήποτε καταστάσεως.

Τὸ τυπικὸ περιλαμβάνει ἀκόμη δύο –ἐντελῶς ἀσυνήθιστα– θέματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓνα σχετίζεται μὲ τοὺς θανάτους τῶν μοναχῶν. Ἔτσι, στὴ διάταξη 23 ἀναφέρεται ἡ συνήθης διαδικασία τῶν λειτουργιῶν καὶ τῶν μνημοσύνων, ὅτι δηλαδή, ὅταν ἀποβιώσει κάποιος μοναχός, θὰ κηδευόταν σύμφωνα μὲ τὴ θέση του, δηλαδή γιὰ τὸν ἀπλὸ μοναχὸ ἢ ἱεροδιάκονο θὰ τελοῦνταν λειτουργία τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου του, γιὰ τὸν ἱερομόναχο ἔπρεπε νὰ γίνεται σαρανταλείτουργο, καὶ στὸν χρόνον νὰ γίνονται τὰ καθιερωμένα μνημόσυνα, γιὰ νὰ συγχωρηθοῦν οἱ ἁμαρτίες τους. Ὅμως, στὴν ἐπόμενη διάταξη ἀναφέρεται τὸ ἐντελῶς παράδοξο, ὅτι οἱ σοροὶ τῶν τεθνεώτων μοναχῶν δὲν ἔπρεπε νὰ ἐνταφιάζονται στὴ γῆ μὲν μόλις ἐκπνεύσουν, ἀλλὰ νὰ εἶναι *tenuiti in deposito* ἐπὶ ἓνα ἔτος, καὶ τότε νὰ παίρνουν ἀπὸ ἐκεῖ τὰ ὅσα καὶ νὰ τὰ τοποθετοῦν στὸ κοιμητήριον.

Ἡ δευτέρη ἐπίσης ἀσυνήθιστη διάταξη (ἀρ. 35) ἀφορᾷ τὴν πρόβλεψη γιὰ ἐγκατάλειψη τῆς μονῆς σὲ περίπτωση ἔκτακτης ἀνάγκης καὶ τῆς μετεγκατάστασης τῶν μοναχῶν τῆς σὲ ἄλλη μονή. Σὲ μιὰ τέτοια, λοιπόν, περίπτωση κατὰ τὴν ὁποία οἱ πατέρες θὰ ἦταν ἀναγκασμένοι νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ μοναστήρι τῆς Ἀγίας Κυριακῆς, ὄφειλαν νὰ πάρουν μαζί τους ὅλα τὰ βιβλία, τὰ ἄμφια καὶ ὅλα τὰ κινητὰ ἀντικείμενα στὸ ἄλλο μοναστήρι. Ἐπίσης, ἡ ἰδιοκτησία τοῦ συνόλου τῶν ἀκινήτων τῆς μονῆς –ὅσα εἶχε, ἔχει καὶ θὰ ἔχει, ὅσα θὰ ἀφήσουν οἱ πιστοὶ καὶ θὰ ἀφιερῶσουν στὴ μονή–, θὰ μεταβιβαζόταν στὸ μοναστήρι στὸ ὁποῖο θὰ μεταφερόταν τὸ κοινόβιο, στοὺς κανόνες τοῦ ὁποίου θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπακούουν· αὐτὸς ἦταν καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖον ὄφειλαν νὰ ἐπιλέξουν αὐτὸ τὸ μοναστήρι μὲ μεγάλη προσοχή. Τονίζεται, ἐπίσης, ὅτι αὐτὴ ἡ μεταφορὰ θὰ γινόταν μόνο σὲ περίπτωση ἀδήριτης ἀνάγκης καὶ ἐφόσον θὰ ἦταν πλέον ἀδύνατο νὰ ἐξακολουθήσουν νὰ ζοῦν στὸ ἀρχικὸ μοναστήρι.

Ἡ τελευταία διάταξη (ἀρ. 37) ἀναφέρει ὅτι γιὰ τὴν ἐπιβεβαίωση καὶ τὴν τήρηση τῶν κανόνων αὐτῶν ὅλοι οἱ μοναχοὶ ποὺ διέμεναν στὴ μονὴ ὀρκίστηκαν στὸ Εὐαγγέλιο καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας ὅτι θὰ τοὺς τηροῦσαν ἀπαρβιάστα πάντοτε καὶ δὲν θὰ τοὺς ἄλλαζαν. ὅσο θὰ τὸ ἐπέτρεπαν οἱ συν-

θῆκες τῶν καιρῶν καὶ τὰ συμβάντα, ὅσο ἡ φρόνηση καὶ ἡ πίστη τῆς Ἱερᾶς Συνάξεως τὸ θεωροῦσε ἀπαραίτητο. Ἐπαναλαμβάνονται, τέλος, ὅσα ἔχουν λεχθεῖ στὴν ἀρχὴ σχετικά μὲ τὴν εἰσοδογὴ τῶν μοναχῶν καὶ τὴν ἀνάδειξη στὰ ἀξιώματα.

Παρατηρήσεις στὶς διατάξεις τοῦ τυπικοῦ

Ὅπως ἀναφέρθηκε ἤδη στὴν ἀρχή, τὰ γνωστὰ μοναστηριακὰ τυπικὰ ἀπὸ τὴ βενετοκρατούμενη Κρήτη εἶναι ἐλάχιστα: ὑπάρχει μόνο τὸ τυπικὸ τοῦ Νεῖλου Δαμιλά τοῦ ἔτους 1400 γιὰ τὴ μονὴ τῆς Βαΐωνέας κοντὰ στὴν Ἱεράπετρα καὶ τὸ ἐκδιδόμενο ἐδῶ τυπικὸ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς. Τὸ τυπικὸ τῆς μονῆς Γωνιάς, μολονότι εἶναι τοῦ 17ου αἰώνα, συντάχθηκε στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ἐνῶ τὸ συνήθως ἀναφερόμενο ὡς «τυπικὸ» τοῦ ἔτους 1603 τοῦ Μάρκου Παπαδόπουλου γιὰ τὴ μονὴ Ἀρετίου, τὴν ὁποία εἶχε ιδρύσει ὁ ἴδιος, στὴν πραγματικότητα εἶναι ἡ διαθήκη τοῦ κτίτορα, στὴν ὁποία περιλαμβάνονται μόνον ὁ τρόπος διαδοχῆς τοῦ τότε ὑπάρχοντος ἡγουμένου καὶ ἡ διάταξη περὶ μὴ εἰσόδου γυναικῶν στὴ μονή. Ὅσα ἄλλα ἀναφέρονται στὴ διαθήκη γιὰ τὴ μονὴ δὲν ἔχουν σχέση μὲ διατάξεις τυπικοῦ.⁵³ Τὸ ὅτι αὐτοῦ τοῦ εἴδους οἱ διαθήκες δὲν ἀποτελοῦν τυπικὰ καὶ δὲν περιλαμβάνονται στοὺς καταλόγους τῶν τυπικῶν ἔχει ἀπὸ παλαιὰ παρατηρηθεῖ,⁵⁴ ἂν καὶ συχνὰ καταχρηστικὰ στὴν περίπτωσι τοῦ Ἀρετίου ἡ διαθήκη τοῦ ιδρυτῆ του ἀναφέρεται ὡς τυπικό. Συνεπῶς, ἐκ τῶν πραγμάτων οἱ διατάξεις τῆς Ἁγίας Κυριακῆς μποροῦν νὰ σχολιαστοῦν σὲ σύγκριση μόνο μὲ τὶς ἀντίστοιχες τῆς κρητικῆς μονῆς τῆς Βαΐωνέας καὶ ἄλλων τυπικῶν ἀπὸ βυζαντινὲς μονῆς ἐκτὸς Κρήτης, ἀλλὰ βεβαίως θὰ σημειωθοῦν καὶ οἱ ὁμοιότητες ἢ οἱ διαφορὲς μὲ τὶς διατάξεις τῆς μονῆς Γωνιάς, ἀλλὰ καὶ μὲ ὀρισμένες διατάξεις ποὺ ἐγκρίθηκαν γιὰ τὴ μονὴ Ἀρκαδίου.

Σὲ σχέση μὲ τὴ βασικὴ διάκριση τῶν τυπικῶν σὲ ἀριστοκρατικὰ καὶ μὴ ἀριστοκρατικὰ,⁵⁵ εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ τυπικὸ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς ἀνήκει

53. Ξανθουδίδης, «Κρητικὰ συμβόλαια», 281-284.

54. Galatariotou, «Ktetorika Typika», 82-83, ὅπου διαχωρίζονται οἱ κτιτορικὲς διαθήκες ποὺ μπορεῖ νὰ ἐκληφθοῦν ὡς τυπικὰ, λόγῳ τῶν διατάξεων ποὺ περιέχουν, ἀπὸ τὶς ἀπλὲς διαθήκες τῶν ιδρυτῶν ἢ κητόρων. Γιὰ παράδειγμα, γιὰ νὰ περιοριστοῦμε στὴν Κρήτη, ἡ διαθήκη τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ξένου, ἐκδοθεῖσα ἀπὸ τὸν Ν. Β. Τωμαδάκη, «Ἀγιολογικὰ καὶ ὑμνολογικὰ. Α'. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ξένος καὶ ἐρημίτης ἐν Κρήτη, 10ος-11ος αἰών», *ΕΕΒΣ* 46 (1983-84), 4-12, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ τυπικὸ καὶ δὲν περιλαμβάνεται στὰ τυπικὰ.

55. Galatariotou, «Ktetorika Typika», 89 κ.έ.

στή δεύτερη κατηγορία. Συνεπώς, έχει μερικά γενικά χαρακτηριστικά κοινά με τὰ τυπικά αὐτῆς τῆς κατηγορίας: εἶναι προφανῶς γραμμένο ὄχι ἀπὸ κάποιον πάτρωνα ἢ κτίτορα ποὺ δὲν εἶναι μοναχός, ἀλλὰ ἀπὸ ἓνα μέλος τῆς ἴδιας τῆς μοναστικῆς κοινότητος, γεγονός ποὺ γίνεται ἐμφανεστερο ὅταν ἀπὸ ἓνα σημεῖο καὶ ἐξῆς (κανόνας ἀρ. 20) ὁ συντάκτης ἀρχίζει νὰ ἀναφέρεται στοὺς μοναχοὺς καὶ στὸ μοναστήρι με ἀντωνυμίες πρώτου προσώπου («οἱ πατέρες μας», «οἱ πατέρες τοῦ κοινοβίου μας», «τὸ μοναστήρι μας» κ.τ.π.). Οἱ συντάκτες τέτοιων τυπικῶν συνήθως ἦταν ἠγούμενοι τῶν μονῶν αὐτῶν, ποὺ ἀντιλαμβάνονταν τὴ μοναστικὴ κοινότητα ὡς κοινότητα ἀδελφῶν (ἐξ οὗ καὶ οἱ συνεχεῖς ἀναφορὲς ἐδῶ σὲ «ἀδελφούς», ὡς γεννημένους «ἀπὸ τὸν ἴδιο πατέρα καὶ τὴν ἴδια μητέρα»), στὴν ὁποία ἐπικρατεῖ ἀπόλυτη ἰσότητα. Ἡ ἰσότητα, ὡς ἐκ τούτου, μεταξὺ τῶν μοναχῶν εἶναι ἓνα θέμα ποὺ τονίζεται στὸ κείμενο τοῦ τυπικοῦ. Ὅπως καὶ στὰ περισσότερα παλαιὰ τυπικά, ἐξαίρεση στὸν κανόνα αὐτὸν ἐπιτρεπόταν μόνο γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς.⁵⁶

Ἐνα δεύτερο κοινὸ χαρακτηριστικὸ τῶν τυπικῶν αὐτῶν εἶναι ἡ πλήρης ἀποκοπὴ τῶν μοναχῶν ἀπὸ τὴν οἰκογένεια καὶ τὸ συγγενικό τους περιβάλλον. Στὸ τυπικὸ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς δὲν ὑπάρχει τέτοια ρητὴ ἀπαγόρευση, ὥστόσο ὑπάρχει κανόνας (ἀρ. 28) ποὺ ἀπαγορεύει στοὺς μοναχοὺς νὰ βγαίνουν «μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι θὰ συναντήσουν συγγενεῖς» χωρὶς τὴν ἄδεια τοῦ ἠγουμένου, ὁ ὁποῖος θὰ ἐξέταζε ἂν ἡ δικαιολογία τους ἦταν ἀληθινή, ἢ ἀποτελοῦσε πρόφασιν. Ἄρα, προφανῶς δὲν ὑπῆρχε ἐδῶ μιὰ ρητὴ ἀπαγόρευση, ἀλλὰ μιὰ γενικὴ στάση ἀποτροπῆς καὶ ἐλέγχου τῆς ἐξόδου τῶν μοναχῶν ἀπὸ τὴ μονή, λιγότερο αὐστηρὴ πάντως ἀπὸ ὅ,τι σὲ ἄλλα παλαιότερα βυζαντινὰ τυπικά.⁵⁷ Γενικά, οἱ ἀπαγορεύσεις ἀφοροῦν ἐξόδους τῶν μοναχῶν χωρὶς τὴν ἄδεια τοῦ ἠγουμένου ἢ τῆς Συνάξεως, ἀλλὰ αὐτὸ σημαίνει ὅτι μὲ τὴν ἄδεια αὐτὴ θὰ μπορούσαν νὰ ἐπιτελέσουν διάφορα καθήκοντα ἢ ὑπηρεσίες ἐκτὸς τῆς μονῆς. Συγκεκριμένα, δὲν μπορούσαν χωρὶς ἄδεια νὰ τελοῦν λειτουργίες σὲ ἰδιωτικά μοναστήρια χωρὶς ἱερέα,⁵⁸ οὔτε νὰ ἐξομολογοῦν λαϊκοῦς.

56. Γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τὸ νοσοκομεῖο τῆς μονῆς βλ. παρακάτω τὰ σχόλια στὴ διάταξη 22.

57. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ τὸ τυπικὸ τοῦ Νείλου Δαμιλά περιορίζει, ἀλλὰ δὲν ἀπαγορεύει πλήρως, τὴν ἐξοδο τῶν μοναζουσῶν ἀπὸ τὴ μονή τῆς Βαϊωνέας: Pétrides, «Nil Damilas», σ. 19 τοῦ ἀνατύπου.

58. Ὁ ὅρος ποὺ χρησιμοποιεῖται σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωση εἶναι «Monasterio de particulari, ovvero Orfano» (κανόνας ἀρ. 21). Δὲν εἶναι σαφὲς ποῖα μοναστήρια ἐννοοῦνται ἐδῶ, ἀλλὰ μάλλον πρέπει νὰ ἀφοροῦν ἰδιωτικά μοναστήρια, εἴτε χωρὶς μοναχούς, δηλαδὴ ἔρημα, εἴτε χωρὶς ἱερομονάχους, τὰ ὁποῖα δὲν μπορούν νὰ λειτουργήσουν οἱ ἴδιοι. Μνεῖα μοναστηριοῦ «ὄρφανοῦ» μὲ αὐτὴ τὴν ἔννοια δὲν ἔχουμε συναντήσει.

Τὸ τυπικὸ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ὀργάνωση τῆς καθημερινῆς ζωῆς στὸ μοναστήρι, τὸν τρόπο τῆς διοικήσεώς του μὲ τὰ ὄργανα διοικήσεως καὶ τὸν τρόπο ἀνάδειξής τους, καθὼς καὶ τὶς σχέσεις τῶν μοναχῶν μεταξύ τους. Περιέχει περισσότερο πρακτικὲς διατάξεις, μολοντί καὶ πάλι οἱ κανονισμοὶ σὲ σχέση μὲ τὰ διοικητικὰ ζητήματα εἶναι περιορισμένοι, γεγονός πού ἐπίσης ἀπαντᾷ σὲ πολλὰ παλαιότερα μὴ ἀριστοκρατικὰ τυπικά.⁵⁹ Γιὰ παράδειγμα, πέρα ἀπὸ τὴ γενικὴ ἀναφορὰ στὰ Ἀσκητικὰ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐξουσία τοῦ ἡγουμένου, ἐλάχιστα ἀναφέρονται σχετικὰ μὲ τὸ σύνολο τῶν ἀρμοδιοτήτων του. Ἡ ἐκλογή τοῦ ἡγουμένου ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς ἐμφανίζεται συχνὰ στὰ παλαιότερα τυπικά,⁶⁰ ὅμως ἐδῶ δίνονται περισσότερες ὁδηγίες, κυρίως, ὡς πρὸς τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο θὰ γίνῃ ἡ πρώτη καὶ οἱ μετέπειτα ἐκλογές τῶν γερόντων οἱ ὁποῖοι θὰ ἐξέλεξαν τὸν ἡγούμενο. Ἔτσι, οἱ γέροντες θὰ ἐκλέγονται μεταξύ τῶν ἀπλῶν μοναχῶν, τὴν πρώτη φορά μὲ τὴ συμμετοχὴ ὅλων, ἀλλὰ ἡ ἐκλογή τῶν ἐπομένων θὰ γίνῃται μόνον ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς γέροντες, οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ ἀποτελοῦν τὰ μέλη τῆς Συνάξεως. Αὐτὴ ἡ Συνάξη, δηλαδὴ οἱ γέροντες, θὰ προβαίνουν στὴν ἐπιλογή τοῦ ἡγουμένου, πού ὅμως πρέπει νὰ εἶναι ἱερομόναχος. Σὲ σχέση μὲ τὶς ἐκλογές αὐτὲς ἀναφέρονται *li Monaci ... che non hanno (sacro), in greco detti liti* (κα-

⁵⁹ Ὡστόσο, ὑπῆρχε ἡ γυναικεῖα μονὴ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Ὀρφανοῦ ἢ καὶ Ἀρφανοῦ στὸν Χάνδακα (πρὶν ἀπὸ τὸ 1473-1635), ἡ ὁποία δὲν ἀποκλείεται νὰ διατηροῦσε τὴν ὀνομασία αὐτὴ ἴσως ἀπὸ μία παλαιότερη περίοδο ἐγκατάλειψής της· Τσουγκαράκης – Ἀγγελομάτη-Τσουγκαράκη, «Τὰ γυναικεῖα ὀρθόδοξα μοναστήρια τοῦ Χάνδακα», 58-61 (βλ. παραπάνω, σμ. 4).

⁵⁹ Galatariotou, «Ktetorika Typika», 129.

⁶⁰ Σὲ ὀρισμένα ἀπὸ αὐτὰ ἀπλῶς ἀναφέρεται ὅτι οἱ μοναχοὶ ἐκλέγουν τὸν ἡγούμενο, χωρὶς νὰ προσδιορίζεται ἡ διαδικασία τῆς ἐκλογῆς, ἐνῶ σὲ ἄλλα περιλαμβάνονται διάφοροι κανόνες (Galatariotou, «Ktetorika Typika», 112). Στὰ τυπικά πού ἔχουν συνταχθεῖ ἀπὸ ἕναν λαϊκὸ κτίτορα τῆς μονῆς, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὸ τυπικὸ τοῦ Ἀτταλειάτη, ὁ ἴδιος ὀρίζει καὶ τὸν ἡγούμενο (P. Gautier, «La Diataxis de Michel Attaliate», *REB* 39, 1981, 57). Ἀλλὰ καὶ ὅταν ὁ κτίτωρ εἶναι μοναχός, ὅπως στὸ τυπικὸ (Ἰποτύπωσιν) τοῦ ὀσίου Χριστοδούλου γιὰ τὴ μονὴ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Πάτμου, μολοντί ὁ ὀσιος ὀρίζει ὅτι οἱ μοναχοὶ θὰ ἐκλέγουν τὸν ἡγούμενο, στὸ τέλος μὲ τὴ διαθήκη του καθορίζει ὁ ἴδιος τὸν διάδοχό του (F. Miklosich – I. Müller, *Acta et Diplomata Medii Aevi Sacra et Profana*, Βιέννη 1890, τ. 6, σ. 71, 82). Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸ τυπικὸ τῆς Ἐγκλειστρας στὴν Κύπρο, στὸ ὁποῖο, ἐνῶ προβλέπεται ὅτι ὁ ἡγούμενος θὰ ἐκλέγεται ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς, ἀκολούθως ὁ κτίτωρ Νεόφυτος διορίζει ἡγούμενο τὸν ἀνεψιό του (Ι. Π. Τσικνόπουλλος, *Κυπριακὰ τυπικά*, Λευκωσία 1969, σ. 71-104). Διορισμὸς τοῦ διαδόχου τοῦ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἡγούμενο, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὸν κτίτορα, παρατηρεῖται καὶ στὴ μονὴ Ἀρσανίου· Δ. Τσουγκαράκης, «Εἰλικρινεῖς δηλώσεις ἡ μοναχοὶ 'φειδωλοὶ με τὴν ἀλήθεια'; Οἱ μονές Ἀρκαδίου καὶ Ἀρσανίου καὶ ἡ Απογραφή τοῦ 1637», *Κρ. Χρ.* 42 (2022), 23.

νόνας αρ. 1) και σε άλλο σημείο (κανόνας αρ. 16) αναφέρεται ότι στη μονή υπάρχουν *Jeromonaci et anco Jerodiaconi, et monaci liti*. Είναι φανερό ότι με τον όρο *λιτοί* χαρακτηρίζονται οι άπλοι μοναχοί, αυτοί που δεν είχαν ιερωθεί. Τον όρο *λιτοί μοναχοί* δεν συναντήσαμε σε άλλα τυπικά, και, από όσο μπορούσαμε να διαπιστώσουμε, δεν χρησιμοποιείται σε άλλα κείμενα, όποτε πιθανώς να ήταν ένας όρος σε τοπική χρήση.⁶¹

Η διάταξη του τυπικού για τον ήγούμενο προβλέπει διετή θητεία του, μετά την οποία δεν θα έχει δικαίωμα να είναι υποψήφιος για άλλα δύο χρόνια, πράγμα που είναι μοναδικό και αυτό πρέπει να ήταν σχετικά πρόσφατη εξέλιξη, αν κρίνουμε από το γεγονός πως παρόμοια διάταξη, όπως προαναφέρθηκε, συναντάται την ίδια εποχή στη μονή της Αγίας Τριάδας των Τζαγκαρόλων. Αντιθέτως, στην Αγία Τριάδα των Τζαγκαρόλων καθορίζεται ή τριετής θητεία του ήγουμένου και η δυνατότητα του αποχωρούντος ήγουμένου να είναι και πάλι υποψήφιος.⁶² Είναι φανερό ότι το τυπικό της Αγίας Κυριακής προσπαθεί να περιορίσει τις σχεδόν ανεξέλεγκτες εξουσίες που θα μπορούσε να λάβει ο ήγούμενος, περιορίζοντάς τον ρητά σε πνευματικά καθήκοντα και σε όρισμένη θητεία· αποβλέπει επίσης στο να εξασφαλίσει μια ισορροπία μεταξύ των άπλων μοναχών και των ιερομονάχων, παρέχοντας μεγαλύτερες εξουσίες στη Σύναξη, που αποτελείται, πλην του ήγουμένου και των τυχόν προηγούμενων, από τους πρώτους.

Στο έγγραφο του Ιανουαρίου 1611 με το οποίο ανατίθεται η αναδιοργάνωση της μονής της Αγίας Τριάδας των Μουρτάρων στον Ίερεμία Τζαγκαρόλο αναφέρεται ότι η προβλεπόμενη περιορισμένη θητεία των ήγουμένων της σε τρία χρόνια γινόταν *perchè è ferma intentione nostra che un solo non possi haver longo dominio et patronia in detto venerabil Monasterio et a poco a poco*

61. Στο τυπικό αναφέρονται οι άπλοι μοναχοί ως *λιτοί*, αλλά τέτοιο όρο δεν συναντήσαμε σε άλλα τυπικά. Σε όρισμένα τυπικά αναφέρονται «*λιται ημέραι*», αλλά το «*λιται*» είναι εσφαλμένη χρήση αντί του όρθου «*λυται*», δηλαδή ημέρες κατά τις οποίες δεν υπήρχε νηστεία, έορταστικές· βλ. Ι. Δ. Πολέμης – Ι. Ε. Στεφανής, «Δύο επανεκδόσεις μοναστηριακών τυπικών», *Ελληνικά* 47/2 (1997), 278-279.

62. Βλ. παραπάνω, σ. 48, και σημ. 50. Περιορισμένο διάστημα ήγουμένης συναντάμε μόνο σε έγγραφα παραχώρησης μιας μονής είτε από τον κτήτορα είτε από άλλη μονή σε έναν μοναχό ή ιερομόναχο που θα κατείχε τη θέση του ήγουμένου, όποτε η παραχώρηση γίνεται για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Βλ. για παράδειγμα την παραχώρηση της μονής της Αγίας Άννης Τεμένους, που έγινε το ίδιο έτος με το τυπικό της Αγίας Κυριακής (1612), από τον κτήτορα *μισέρ Μένεγο* ντι Μικέλε στον ιερομόναχο Νικηφόρο Σιλιγάρδο για πέντε χρόνια· ASV, Notai di Candia, Σταυριανός Βάρδας, b. 288, φ. 89^r, 21 Ιανουαρίου 1612. Τα παραδείγματα μπορούν εύκολα να πολλαπλασιαστούν.

*redurlo sotto tiranide.*⁶³ Φαίνεται λοιπὸν πὼς εἶχε διαμορφωθεῖ μιὰ γενικότερη ἀντίληψη τότε ὅτι ἡ μακροχρόνια παραμονὴ ἐνὸς ἡγουμένου στὸ ἀξίωμα μποροῦσε νὰ ὀδηγήσει σὲ τυραννικὴ διακυβέρνηση τῆς μονῆς ἐκ μέρους του. Μὲ αὐτὸ τὸ σκεπτικὸ μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ καὶ ὁ περιορισμὸς τῆς θητείας καὶ οἱ ἐπίσης περιορισμένες ἐξουσίες τοῦ ἡγουμένου ποὺ καθιερώνονται στὸ τυπικὸ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς.

Πὸ συγκεκριμένη, ἀλλὰ καὶ πάλι περιορισμένη, εἶναι ἡ περιγραφή τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ οἰκονόμου ὡς πρὸς τὴν τήρηση καὶ ἀπόδοση τῶν λογαριασμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ δὲν ὑπάρχει ἰδιαίτερα λεπτομερῆς ἀναφορὰ στὶς ἀρμοδιότητες ἢ τὶς ἐξουσίες του,⁶⁴ οὔτε ὑπάρχουν εἰδικὲς μνεῖες τοῦ τρόπου οἰκονομικῆς διαχείρισης τῆς μονῆς. Εἶναι ἐνδιαφέρον, μάλιστα, ὅτι δὲν ὑφίσταται καμία ἀναφορὰ στὴν ἀκίνητη περιουσία της, μολονότι τὴν ἴδια ἐποχὴ οἱ μοναχοὶ ζητοῦσαν ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς νὰ τοὺς ἀναγνωρίσουν τὴν ἐπίσημη κατοχὴ ὀρισμένων ἀγροκτημάτων.⁶⁵ Ἡ μόνη ἔμμεση μνεῖα περιουσίας, πιθανὸν κτηματικῆς, γίνεται στὴν Εἰσαγωγή, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι οἱ μοναχοὶ εἶχαν ἤδη ἀφιέρωσει τὶς περιουσίες τους στὸ κοινόβιο μὲ διαθήκες.⁶⁶ Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, μολονότι ἀναφέρονται ὀρισμένες ἀπὸ τὶς διακονίες (ὕπηρεσιες) τῶν μοναχῶν (ἔκδικος, σκευοφύλακας, κελλάρης), δὲν προσδιορίζονται μὲ συγκεκριμένο τρόπο τὰ καθήκοντά τους, προφανῶς ἐπειδὴ θεωροῦνταν γνωστά. Ἡ μόνη ὑπηρεσία ποὺ καθορίζεται μὲ μεγαλύτερη λεπτομέρεια εἶναι αὐτὴ τοῦ *πυλωροῦ*, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι, ὅταν συντάχθηκε τὸ τυπικὸ, δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη ὁ περίβολος καὶ ἡ πύλη, τὴ φύλαξη τῆς ὁποίας θὰ φρόντιζε ὁ συγκεκριμένος μοναχός.⁶⁷

63. Τωμαδάκης, «Ἡ Ἁγία Τριάς τῶν Μουρτάρων», 12.

64. Σὲ ὀρισμένα βυζαντινὰ μοναστηρικὰ τυπικὰ προβλέπονταν δύο οἰκονόμοι, ὅπως στὴν κυπριακὴ μονὴ τῆς Θεοτόκου τοῦ Μαχαιρᾶ (Τσικνόπουλλος, *Κυπριακὰ τυπικά*, σ. 37-41) καὶ στὴ μονὴ τῆς Βαϊωνέας (Pétridès, «Nil Damilas», σ. 19-20 τοῦ ἀνατύπου). Ἡ ὑπαρξὴ δύο οἰκονόμων θεωροῦνταν ἀναγκαία ἐκεῖ ποὺ ὑπῆρχε συνήθως μεγάλη ἀγροτικὴ περιουσία, μὲ τὴν ἐπίβλεψη καὶ διαχείριση τῆς ὁποίας ἀσχολοῦνταν ἀποκλειστικὰ ὁ ἕνας οἰκονόμος.

65. Βλ. παραπάνω, σμ. 31.

66. Πάντως, δὲν φαίνεται οἱ ἀφιέρωσεις αὐτῆς τῶν μοναχῶν νὰ εἶχαν σχέση μὲ τὴ λεγόμενη «ἀποταγή», δηλαδὴ τὴν ἀφιέρωση χρημάτων ἢ περιουσίας στὴ μονὴ πρὶν γίνεῖ ὁ μοναχὸς δεκτὸς σὲ αὐτήν, ὅχι μόνον ἐπειδὴ ἡ ὑποχρεωτικὴ ἀποταγὴ ἀπαγορευόταν, ἀλλὰ ἐπίσης διότι δὲν ὑπάρχει καμία ἄλλη –ἔστω καὶ ὑπόρρητη– ἀναφορὰ στὸ τυπικὸ γιὰ κάτι παρόμοιο. Γιὰ τὴν ἀποταγὴ βλ. I. N. Κονιδάρης, *Νομικὴ θεώρηση τῶν μοναστηριακῶν τυπικῶν*, Ἀθήνα 1984, σ. 97-107.

67. Παρόμοιες διατάξεις μὲ αὐτῆς τῆς Ἁγίας Κυριακῆς γιὰ τὴ φύλαξη τῆς πύλης τῆς

Ἡ ἐπαφή μὲ τὸν ἔξω κόσμο δὲν πραγματοποιοῦνταν μόνο μὲ τὴν ἔξοδο τῶν μοναχῶν ἀπὸ τὸ μοναστήρι, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ σχέση τῆς μονῆς μὲ λαϊκοὺς καὶ ἀκόμη μὲ τὴν εἴσοδο λαϊκῶν σὲ αὐτό. Στὸ τυπικὸ τοῦ Νείλου Δαμιλᾶ ἀπαγορεύεται πλήρως ἡ εἴσοδος στὴ μονὴ ἀνδρῶν μοναχῶν, ἐπιτρέπεται ὅμως, κάτω ἀπὸ συγκεκριμένες συνθῆκες καὶ ἐποπτεία, ἡ εἴσοδος ἀνδρῶν λαϊκῶν ποὺ ἦταν ἀπαραίτητοι γιὰ τὶς διάφορες ἐργασίες τῆς μονῆς, τὶς ὁποῖες οἱ μοναχὲς δὲν μποροῦσαν νὰ φέρουν εἰς πέρας.⁶⁸ Ἐπιτρεπόταν ἐπίσης ἡ εἴσοδος ἐκπροσώπων τῆς ἐξουσίας («αὐθεντίας»), ἀλλὰ καὶ ἀρχόντων, χωρὶς νὰ ἔχουν ἐξουσία, ἐφόσον συμπεριφέρονταν σωστά.⁶⁹

Τὸ τυπικὸ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς ἐπιτρέπει ὄχι μόνο τὴν εἴσοδο ἀλλὰ καὶ τὴ διανυκτέρευση λαϊκῶν στὴ μονή, καὶ μάλιστα προβλέπει τὴν κατασκευὴ «ξενοδοχείου», δηλαδὴ ξεχωριστῶν δωματίων μακριὰ ἀπὸ τὰ κελλιά, προκειμένου νὰ καταλύουν ἐκεῖ οἱ λαϊκοί, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι θὰ φέρονταν κόσμια καὶ μὲ σεβασμό. Ἡ μόνη πλήρης ἀπαγόρευση εἰσόδου στὴ μονὴ ἀφορᾷ τὶς γυναῖκες, γιὰ τὶς ὁποῖες δὲν προβλέπεται καμία ἐξαιρέση. Αὐτό, δηλαδὴ τὸ ἄβατο τῶν γυναικῶν σὲ ἓνα ἀνδρικό μοναστήρι, εἶναι ἓνα γενικότερο χαρακτηριστικὸ τῶν μὴ ἀριστοκρατικῶν τυπικῶν, καὶ συναντᾶται συχνότατα.⁷⁰ Ἡ ἀπαγόρευση παρουσίας γυναικῶν στὰ ἀνδρικά μοναστήρια ἀπέβλεπε προφανῶς στὸ νὰ παρεμποδίσει τὴν πρόκληση πειρασμῶν σεξουαλικῆς φύσεως στοὺς μοναχοὺς, ἐνῶ σὲ ὀρισμένα ἀπὸ τὰ πιὸ αὐστηρὰ βυζαντινὰ τυπικὰ διευκρινίζεται ὡς πρὸς τὸ ζήτημα αὐτὸ ὅτι ἡ ἀπαγόρευση δὲν γινόταν ἀπὸ ἀντιπάθεια πρὸς τὶς γυναῖκες, ἀλλὰ γιὰ νὰ προστατευτεῖ ἡ τάξη τῆς μονῆς.⁷¹

Κάποιοι θεωροῦν ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἐκφραζόταν ἡ ὑποτιθέμενη γενικότερη ἀντιπάθεια τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας πρὸς τὸ γυναικεῖο φύλο

μονῆς ἀπὸ μία μοναχὴ-πυλωρὸ ὑπάρχει καὶ στὸ τυπικὸ τοῦ Νείλου Δαμιλᾶ γιὰ τὴ μονὴ τῆς Βαῖωνέας: Pétridès, «Nil Damilas», σ. 18-19 τοῦ ἀνατύπου.

68. Pétridès, «Nil Damilas», σ. 14 τοῦ ἀνατύπου.

69. Pétridès, «Nil Damilas», σ. 20 τοῦ ἀνατύπου.

70. Γιὰ τὸ ἄβατο βλ. Κονιδάρης, *Νομικὴ θεώρηση τῶν μοναστηριακῶν τυπικῶν*, σ. 119-131.

71. Βλ. γιὰ παράδειγμα τὸ τυπικὸ τῆς Θεοτόκου Εὐργέτιδος, τὸ ὁποῖο ἀπαγορεύει νὰ δίδεται ἐλεημοσύνη σὲ γυναῖκες ποὺ κτυποῦν τὴν πόρτα τῆς μονῆς, ὄχι ἀπὸ μῖσος πρὸς αὐτὲς ἀλλὰ γιὰ τὴν προστασία τῶν μοναχῶν: «ταύταις γὰρ οὐ μετδοτέον, οὐ μισοῦντας τὸ συγγενές, ἀπαγε, ἀλλὰ τὴν ἐκεῖθεν βλάβην ὑφορωμένους ... καὶ κακῶν αἰτίας μάλλον ἢ ἀγαθῶν τοῖς διακονοῦσιν εὐρίσχεσθαι»· Gautier, «Le typikon de la Théotokos Évergétis», σ. 83¹¹⁸⁵⁻¹¹⁸⁸.

ἐν γένει,⁷² μολονότι ὅσοι ὑποστηρίζουν αὐτὴ τὴν ἄποψη δὲν σχολιάζουν τὸ γεγονός ὅτι ὑπῆρχαν καὶ πολλὰ γυναικεῖα μοναστήρια ἄβατα σὲ ἄνδρες.⁷³ Πάντως, τὰ ἴδια μᾶλλον κίνητρα, δηλαδὴ τὴν προστασία τῶν μοναχῶν ἀπὸ σεξουαλικούς πειρασμούς, εἶχε καὶ ἡ ἀπαγόρευση ἐδῶ σὲ ἱερομονάχους τῆς Ἁγίας Κυριακῆς νὰ τελοῦν λειτουργίες σὲ γυναικεῖα μοναστήρια, ἀπαγόρευση ποὺ βλέπουμε νὰ ὑπάρχει καὶ στὸ τυπικὸ τοῦ Δαμιλά, καθὼς δὲν δέχεται νὰ λειτουργοῦν στὸ γυναικεῖο μοναστήρι τῆς Βαϊωνέας ἱερομόναχοι, παρὰ μόνο λαϊκοὶ ἱερεῖς.⁷⁴ Θὰ μπορούσαν ὅμως νὰ ἐξομολογήσουν μοναχές, ἂν ἡ ἐξομολόγηση γινόταν μέσα στὴν ἐκκλησία, ἢ στὸ κελλὶ μιᾶς ἄρρωστης μοναχῆς.

Στὸ τυπικὸ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς ὑπάρχει ἐπιπλέον ἡ διάταξη ποὺ ἀπαγορεύει στὸ κοινόβιο νὰ ἀναλάβει τὴ φροντίδα ἢ τὴν ἐπίβλεψη γυναικεῖας μονῆς, γι' αὐτὸ καὶ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἐξηγηθεῖ ἡ ἀπόφαση τοῦ μητροπολίτη Φιλαδελφείας Γαβριὴλ Σεβήρου μόλις τρία χρόνια ἀργότερα, τὸ 1615, νὰ θέσει τὴν εὐθύνη ἐκλογῆς ἡγουμένης τῆς γυναικεῖας μονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Κερατιδιώτη στὴν ἀρμοδιότητα τοῦ κοινοβίου τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, τὸ ὁποῖο θὰ εἶχε καὶ τὴν ἐποπτεία της. Ἴσως ἀπλῶς ὁ Γαβριὴλ Σεβήρος δὲν γνώριζε τὸ προσφάτως ἐγκριθὲν τυπικὸ τῆς ἀνδρώας μονῆς. Μάλιστα, τὸ ζήτημα αὐτὸ προκάλεσε τὴν ἔντονη ἀντίδραση τῶν μοναζουσῶν, στίς ὁποῖες συγκαταλεγόταν καὶ ἡ ἴδια ἡ ἀδελφὴ τοῦ Σεβήρου.⁷⁵

Οἱ διατάξεις γιὰ τὴν εἰσδοχὴ νέων μοναχῶν ἀκολουθοῦν τοὺς κανόνες σχετικὰ μὲ τὴν ἀπαγόρευση εἰσόδου νέων κάτω τῶν δεκαοκτῶ ἐτῶν ποὺ ὑπάρχουν στὰ περισσότερα τυπικά,⁷⁶ ὥστόσο δὲν γίνεται καμία μνεία γιὰ τὸ

72. Galatariotou, «Ktetorika Typika», 121-124. Ὡστόσο, ὑπῆρχαν καὶ ὀρισμένα βυζαντινὰ μοναστήρια ποὺ ἐπέτρεπαν τὴ σύντομη εἴσοδο ἀριστοκρατικῶν γυναικῶν καὶ κάποιων γυναικῶν ποὺ ἔκαναν χειρωνακτικὲς ἐργασίες (στὸ ἴδιο, σ. 122).

73. Βλ. γιὰ παράδειγμα τὸ τυπικὸ τῆς Θετόκου Κεχαριτωμένης: «Ἄνδράσι μέντοι ἀβάτου ὀρισθέντος εἶναι τοῦ μοναστηρίου ... εἰς τὴν μονήν, ἄβατον αὐτήν, ὡς εἴρηται, ἀνδράσι διαφυλάττουσα». P. Gautier, «Le typikon de la Théotokos Kécharitōménē», *REB* 43 (1985), 39³²⁴⁻³²⁹.

74. Pétrides, «Nil Damilas», σ. 18 τοῦ ἀνατύπου.

75. Μαρία Χαιρέτη, «Ἡ ἐν Ἀκρωτηρίῳ Κυδωνίας γυναικεῖα μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Κερατιδιώτη καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γαβριὴλ Σεβήρου», *Θησαυρίσματα* 6 (1969), 157-181, ἰδίως σ. 161-163 καὶ ἔγγραφα ἀρ. 6 καὶ 7.

76. Στὸ τυπικὸ τοῦ Νείλου Δαμιλά ἐπιτρέπεται νὰ ἐνδυθεῖ τὸ ράσο ἓνα κορίτσι, ἀφοῦ κλείσει τὰ δεκατρία ἔτη (Pétrides, «Nil Damilas», σ. 11 τοῦ ἀνατύπου). Ὡστόσο, τὸ 1635 ὁ φεουδάρχης Filippo Maurizzi χρειάστηκε εἰδικὴ ἄδεια ἀπὸ τὴ λατινικὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Φαρδουλάρη τοῦ Χάνδακα, προκειμένου νὰ γίνεῖ ἐκεῖ δεκτὴ ἡ δεκατριάχρονη κόρη του Laura, καὶ μάλιστα ἀφοῦ προχώρησε σὲ μεγάλες οικονομικὲς

πόσο διάστημα οί νεοεισερχόμενοι θά βρίσκονταν ὑπὸ δοκιμασία πρὶν ἐνδουθεῖν τὸ μοναχικὸ σχῆμα. Σὲ πολλὰ τυπικὰ τῶν βυζαντινῶν μονῶν ὑπάρχει σαφὴς προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου τῆς δοκιμασίας, ποὺ ποίκιλλε ἀναλόγως μὲ τὴ μονή, ἂν καὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες καθόριζαν δοκιμασία τριῶν ἐτῶν. Μάλιστα, στὰ ἀριστοκρατικὰ τυπικὰ συνήθως προβλεπόταν συντομότερος χρόνος γιὰ τοὺς προερχόμενους ἀπὸ ἀνώτερες κοινωνικὲς τάξεις καὶ ἀπαλλαγὴ τους ἀπὸ χειρωνακτικὲς ἐργασίες.⁷⁷ Στὰ περισσότερα ὁμως μὴ ἀριστοκρατικὰ τυπικὰ εἶτε δὲν περιλαμβάνεται κάποια μνεία γιὰ τὴ διαδικασία εἰσδοχῆς νέων μοναχῶν, εἶτε τὸ θέμα ἀναφέρεται ἐντελῶς συνοπτικά. Στὸ τυπικὸ τῆς Ἀγίας Κυριακῆς προβλέπεται μόνον ἡ ἔρευνα τοῦ πρότερου βίου τῶν ὑποψηφίων μοναχῶν ἀπὸ τὴ Σύναξη καί, ἐφόσον κάποιοι γινόταν δεκτοί, πάλι ἡ Σύναξη ἔκρινε τὸ χρονικὸ διάστημα τῆς παραμονῆς του στὴν τάξη τῶν δοκίμων.⁷⁸ Ἐνδεχομένως, στὶς διατάξεις αὐτὲς ἔχουμε ἀπήχηση ὀρισμένων κανόνων παλαιότερων τυπικῶν, στὰ ὁποῖα προβλεπόταν μικρότερος χρόνος δοκιμασίας, ἂν ὁ ὑποψήφιος ἦταν ἐξοικειωμένος μὲ τὴ μοναστικὴ ζωή, ἢ ἦταν γνωστὸς γιὰ τὴν εὐσέβεια τοῦ βίου του.⁷⁹

Ἐπίσης, ἡ ὁδηγία νὰ διδαχθεῖ ὁ ὑποψήφιος τὶς ὑποχρεώσεις τῆς μοναστικῆς ζωῆς, τῆς ἀσκήσεως, καὶ νὰ ἐρωτηθεῖ πρὶν ἀπὸ τὴν «εὐχή» ἂν εἶχε τὴ δύναμη νὰ τὶς ἐφαρμόσει, θυμίζει τὴν Ὑποτύπωσιν τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποῖα ὁ ἡγούμενος ἔπρεπε νὰ ἐξηγήσει στὸν νέο μοναχὸ πῶς λειτουργοῦσε τὸ μοναστήρι, πρὶν τὸν κάνει ἀποδεκτό. Πάντως, ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ πρόβλεψη ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴν κουρὰ (εὐχή) πρέπει νὰ τοῦ ἀναγνωστεῖ ὁ λόγος τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ποὺ ἀρχίζει μὲ τὴ φράση «Δεῖ

παραχωρήσεις πρὸς τὴ μονή· ASV, Notai di Candia, Emm. Piri, b. 218, l. 3, φ. 168^r-170^r, 21 Ἀπριλίου 1635.

77. Βλ. γιὰ παράδειγμα τὸ τυπικὸ τῆς Θεοτόκου Εὐεργέτιδος (Gautier, «Le typikon de la Théotokos Evergétis», σ. 79¹¹²³⁻¹¹³⁷) καὶ τὰ τυπικὰ τῆς κυπριακῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τοῦ Μαχαίρα (Τσικνόπουλλος *Κυπριακὰ τυπικά*, κεφ. 55, σ. 29), καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ (Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Noctes Petropolitanae*, Ἁγία Πετροῦπολη 1913, σ. 64).

78. Στὸ τυπικὸ τῆς μονῆς τῆς Βαϊωνέας ἐπίσης δὲν ἀναφέρεται συγκεκριμένος χρόνος δοκιμασίας. Ὑπάρχει μόνο μνεία ὅτι, ἂν γίνῃ δεκτὴ γυναίκα ποὺ ἔχει παιδιά, τότε πρέπει νὰ παραμείνῃ στὴ μονή ἕνα χρόνο «τὴν κοσμικὴν ἔτι περικειμένην στολήν», μέχρι νὰ φανεῖ ἂν ἀντέχει τὴ στέρηση τῶν παιδιῶν της· Pétridès, «Nil Damilas», σ. 11 τοῦ ἀνατύπου.

79. Αὐτό, γιὰ παράδειγμα, προβλέπει τὸ τυπικὸ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου γιὰ τὴ μονὴ τῆς Μεγίστης Λαύρας στὸ Ἅγιον Ὄρος, ἐνῶ ὁ Θεόδωρος Στουδίτης στὸ τυπικὸ του προβλέπει ἀπλὴ παραμονὴ τοῦ ὑποψηφίου στὸν ξενώνα ἐπὶ δύο μὲ τρεῖς ἑβδομάδες, μέχρι νὰ ἐξοικειωθεῖ μὲ τὴ λειτουργία τῆς μονῆς· Galatariotou, «Ktetorika Typika», 117.

τὸν μοναχὸν ἀκτῆμονα βίον κεκτηθῆναι», σὲ γλώσσα ποὺ νὰ τὴν κατανοεῖ, ἐννοώντας προφανῶς τὴν ἀπλὴ καθομιλουμένη, ἐφόσον τὸ πιθανότερο εἶναι νὰ μὴν ἦταν μορφωμένος ὁ νέος μοναχός. Σχετικὴ μὲ αὐτὸ εἶναι καὶ ἡ προτροπὴ πρὸς τοὺς ἐγγράμματους ἀδελφοὺς νὰ διδάσκουν γράμματα σὲ ὄσους δὲν γνώριζαν, διάταξη ποὺ θυμίζει ἀντίστοιχη τοῦ τυπικοῦ τοῦ Δαμιλᾶ πρὸς τὶς μοναχὲς τῆς Βαΐωνέας νὰ διδάσκουν γράμματα σὲ ἄλλες μοναχές,⁸⁰ ἀλλὰ καὶ παρόμοια διάταξη τοῦ τυπικοῦ τῆς μονῆς Γωνιᾶς, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω.

Ἐνδιαφέρον ἐπίσης παρουσιάζει καὶ τὸ κεφάλαιο 22 τοῦ τυπικοῦ, τὸ ὁποῖο ἀφορᾷ στὴν ἵδρυση νοσοκομείου καὶ τὴ φροντίδα γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀνήμπορους μοναχοὺς. Ἡ διάταξη αὐτὴ ἔχει μακρὰ παράδοση στὸν χριστιανικὸ μοναχισμό, ὀρθόδοξο καὶ καθολικό, ἀλλὰ ἐντάσσεται καὶ στὸ γενικότερο φιλανθρωπικὸ ἔργο ποὺ ἀνέλαβε ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἥδη ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνες.⁸¹ Γενικὰ στὰ μοναστηριακὰ τυπικὰ ὑπάρχουν πολυάριθμες ἀναφορὲς σὲ «νοσοκομεῖα» ἐντὸς τῶν μονῶν (τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται καὶ ξενῶνες), ἀλλὰ καὶ σὲ ὁδηγίες γιὰ τὴν περιποίηση καὶ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν μοναχῶν ἢ μοναζουσῶν. Τέτοια νοσοκομεῖα ἀναφέρονται, ὅπως γιὰ παράδειγμα, στὴν Ὑποτύπωσιν τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου γιὰ τὴ μονὴ τῆς Λαύρας κατὰ τὸν 10ο αἰῶνα,⁸² στὸ τυπικὸ τῆς Θεοτόκου Εὐεργέτιδος,⁸³

80. «Ἀγωνίζεσθε δὲ μανθάνειν καὶ ἐτέρας γράμματα, ἵνα γένηται ὑμῖν εἰς μνημόσυνον αἰῶνιον· τοῦτο καλὸν ἔργον καὶ ἀξιόγαστον· φοβηθῆναι γὰρ ὀφείλετε τὴν καταδίκην τοῦ κρύφταντος τὸ τάλαντον τοῦ κυρίου αὐτοῦ»· Pétridès, «Nil Damilas», σ. 20 τοῦ ἀνατύπου.

81. Γιὰ τὸν ρόλο τῆς Ἐκκλησίας στὰ φιλανθρωπικὰ ζητήματα καὶ στὴν περίθαλψη ἀσθενῶν καὶ ἀδυνάτων στὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ βλ. D. Constantelos, *Byzantine Philanthropy and Social Welfare*, Νέα Ὑόρκη 1991. Βλ. ἐπίσης T. Miller, «Byzantine Hospitals», *Dumbarton Oaks Papers* 38 (1984), 53-63, καὶ ὁ ἴδιος, *The Birth of the Hospital in the Byzantine Empire*, Βαλτιμόρη – Λονδίνο 1997. Γιὰ τὴν ἱατρικὴ περίθαλψη στὶς βυζαντινὲς μονές βλ. Γ. Χαριζάνης, «Παροχὴ νοσοκομειακῆς περίθαλψης ἀπὸ τὶς βυζαντινὲς μονές κατὰ τὸν 10ο-12ο αἰῶνα», *Βυζαντινὸς Δόμος* 14 (2004-2005), 171-182. Γιὰ τὰ infirmitoria τῶν καθολικῶν μονῶν βλ. P. Horden, «Sickness and Health», Bernice M. Kaczynski (ἐκδ.), *The Oxford Handbook of Christian Monasticism*, Ὁξφόρδη 2020, σ. 405. Γιὰ τὰ νοσοκομειακὰ καὶ ἄλλα ἰδρύματα ποὺ ἀσχοῦσαν κοινωνικὴ πολιτικὴ στὴν Κρήτη ἐπὶ Βενετοκρατίας βλ. Ἀναστασία Παπαδία-Λάλα, *Εὐαγγῆ καὶ νοσοκομειακὰ ἰδρύματα στὴ βενετοκρατούμενη Κρήτη*, [Ἑλληνικὸ Ἴνστιτούτο Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν τῆς Βενετίας καὶ Βικελαία Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη Ἡρακλείου], Ἑλληνολατινικὴ Ἀνατολὴ 4, Βενετία 1996.

82. Ph. Meyer, *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster*, Ἄμστερνταμ 1965, σ. 139 (ἀνατ.).

83. Gautier, «Le typikon de la Théotokos Évergétis», 87¹²⁴⁷⁻¹²⁶⁹, ὅπου ὀρίζεται ὅτι ὁ ρόλο νοσοκομείου τῆς μονῆς θὰ εἶχε ἓνα κελλὶ μὲ ὀκτώ κρεβάτια καὶ μεγάλη ἐστία (ἄρουλαν), γιὰ νὰ τοὺς ἐτοιμάζουν ζεστὰ φαγητὰ καὶ ὅ,τι ἄλλο εἶχαν ἀνάγκη. Παρό-

ἀλλὰ καὶ στὴ μεγάλη μονὴ τοῦ Χριστοῦ Παντοκράτορος στὴν Κωνσταντινούπολη, ἢ ὅποια διέθετε εἰδικὸ χῶρο, τὸ *τρικλινάριον*, μὲ ἕξι κρεβάτια γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς μοναχοὺς καὶ ἓνα γιὰ τὸν ἰατρό.⁸⁴ Παρομοίως καὶ τὸ τυπικὸ τῆς Παναγίας Κεχαριτωμένης ἀναφέρει εἰδικὸ κελλὶ γιὰ τὴν ἀνάπαυση καὶ θεραπεία τῶν ἀσθενουσῶν μοναζουσῶν, ἐνῶ στὴ μονὴ ἔπρεπε νὰ «ἐνδημεῖ» ἰατρός.⁸⁵ Τὸ τυπικὸ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς ἀκολουθεῖ ἐν πολλοῖς αὐτὴ τὴν παράδοση, καθὼς ὀρίζει ἓνα ἢ περισσότερα δωμάτια ποὺ θὰ χρησίμευαν ὡς νοσοκομεῖο, καὶ ὅπου θὰ εὔρισκαν περιποίηση καὶ θεραπεία οἱ ἀσθενεῖς, γιὰ τοὺς ὁποίους, ὅπως ἀναφέρθηκε, δὲν θὰ ἴσχυαν οἱ κανόνες τοῦ φαγητοῦ ποὺ ἴσχυαν γιὰ τοὺς ὑγιεῖς μοναχοὺς.⁸⁶ Γιὰ τὴν θεραπεία καὶ τὴν φροντίδα τῶν ἀσθενῶν αὐτῶν ὀριζόταν ὅτι ἡ μονὴ θὰ πλήρωνε τὸν μισθὸ ἑνὸς ἰατροῦ καὶ ἑνὸς φαρμακοποιοῦ, ἀλλὰ δὲν φαίνεται ὅτι αὐτοὶ θὰ ἔμεναν μονίμως μέσα στὴ μονή, ἀλλὰ μάλλον θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν διαθέσιμοι ὡσὰκις ὑπῆρχε ἀνάγκη. Ἐπιπλέον, στὸν ἴδιο χῶρο θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν δωμάτιο ἢ δωμάτια γιὰ τοὺς ὑπέργηρους ἢ ἀνήμπορους μοναχοὺς, τὸ λεγόμενο «γεροντοτρο-

---

μοια εἶναι καὶ ἡ διάταξη τοῦ τυπικοῦ τῆς μονῆς Τιμίου Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ, ὅπου ὀρίζεται κελλὶ μὲ τέσσερα κρεβάτια γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς μοναχοὺς, ὁμοίως μὲ *ἄρουλαν μεγάλην*. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Noctes Petropolitanæ*, σ. 74).

84. P. Gautier, «Le typikon du Christ Sauver Pantocrator», *REB* 32 (1974), 53³⁷⁹⁻³⁸⁹. Ἡ μονὴ διέθετε καὶ μεγάλο ξενῶνα, δηλαδὴ νοσοκομεῖο γιὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἀσθενεῖς μὲ 50 κλίνες, ὅπου ὑπηρετοῦσαν 17 ἰατροὶ καὶ πολυάριθμοι βοηθοί, καὶ μάλιστα στὸ γυναικεῖο τμῆμα ὑπῆρχε γυναίκα ἰατρός (ιάτραινα), ἐνῶ ὑπῆρχε καὶ σχολὴ ἰατρικῆς. Γιὰ τὴ μορφή τοῦ μεγάλου ξενῶνος τῆς μονῆς αὐτῆς βλ. Ἀναστ. Ὁρλάνδος, «Ἡ ἀναπαράστασις τοῦ ξενῶνος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τοῦ Παντοκράτορος», *ΕΕΒΣ* 17 (1941), 198-207.

85. Gautier, «Le typikon de la Théotokos Kécharitôméné», 107¹⁵⁶⁹⁻¹⁵⁷⁸.

86. Ἡ ἰδιαίτερη μεταχείριση τῶν ἀσθενῶν ὡς πρὸς τὸ φαγητὸ ἐνυπάρχει σὲ ὅλα τὰ τυπικά ποὺ ἀναφέρονται σὲ ἀρρώστους. Βλ. λόγου χάριν τὸ τυπικὸ τῆς Θεοτόκου Εὐεργέτιδος, τὸ ὁποῖο ἀναφέρει: «πᾶσιν ὑμῖν ἡ αὐτὴ τροφή τε καὶ πόσις, ἔνδυσις καὶ ὑπόδησις ... ὅσοι δὴ προφανεῖς ἀρρωστίας παρίκνινται ... δέονται τυχόν κρείττονος βρώσεως καὶ πόσεως ...». Gautier, «Le typikon de la Théotokos Évergétis», 69⁹⁴²⁻⁹⁴⁹. Οἱ ἴδιες φράσεις ἐπαναλαμβάνονται καὶ στὸ τυπικὸ τῆς Θεοτόκου Κεχαριτωμένης: Gautier, «Le typikon de la Théotokos Kécharitôméné», 107¹⁵⁶⁴⁻¹⁵⁶⁷. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς μοναχοὺς ὑπῆρχε ἀπὸ πολὺ παλιά, ὅχι μόνο στὰ ὀρθόδοξα (ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου), ἀλλὰ καὶ στὰ λατινικὰ μοναστήρια. Βλ. γιὰ παράδειγμα τὴς σχετικῆς διατάξεως τοῦ κεφαλαίου 36 τοῦ Κανόνα τοῦ ἁγίου Βενεδίκτη τοῦ 6ου αἰῶνα: T. Fry (ἐκδ.), *The Rule of Saint Benedict in English*, Collegeville Minnesota 1982, σ. 59. Σχεδὸν πάντοτε ὅμως ἡ φροντίδα γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς συνοδεύεται ἀπὸ τὴν προειδοποίηση ὅτι δὲν πρέπει οἱ ἀσθενεῖς νὰ κάνουν κατάχρηση καὶ νὰ ζητοῦν ὑπερβολικῆς περιποίησις, ὅπως γιὰ παράδειγμα στὸ τυπικὸ τῆς Θεοτόκου Εὐεργέτιδος (συναντάται ἰατρικὸν de la Théotokos Évergétis», σ. 87¹²⁵⁹⁻¹²⁶⁶), ἀλλὰ ἡ προειδοποίηση γιὰ τὴν ἀνάπαυση ἀκόμη καὶ στὸ προαναφερθὲν κεφάλαιο 36 τοῦ Κανόνα τοῦ ἁγίου Βενεδίκτη (6ος αἰ.).

φείο», χώρο ποὺ ἐπίσης συναντᾶμε ἀπὸ παλαιὰ στὰ βυζαντινὰ μοναστήρια ὡς γηροκομεῖο ἢ ξενώνα.⁸⁷ Ἄγνωστο βέβαια παραμένει ἂν οἱ διατάξεις αὐτὲς λειτούργησαν στὴν πράξη, καθὼς δὲν εἶναι βέβαιο ὅτι ὅλα τὰ κτήρια τῆς μονῆς ὀλοκληρώθηκαν ὅπως εἶχαν σχεδιαστεῖ. Ὡστόσο, καὶ στὸ τυπικὸ τῆς μονῆς Γωνιάς θεωρεῖται δεδομένο ὅτι θὰ ὑπῆρχε νοσοκομεῖο, ποὺ ρητὰ ἀναφέρεται ὅτι θὰ λειτουργοῦσε καὶ ὡς γηροκομεῖο, καθὼς ὀρίζεται ἓνας μοναχὸς ὡς νοσοκόμος γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν γερόντων.⁸⁸

Ἡ διάταξη γιὰ τοὺς «προστάτες» (protettori) ποὺ πρέπει νὰ ἔχει ἢ μὴ παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, ἐπειδὴ φαίνεται νὰ διαφέρει ἀπὸ τὰ συνήθως κρατοῦντα κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Οἱ μονὲς εἶχαν ἐπιτρόπους (procuratori), οἱ ὁποῖοι εἴτε ἐπιλέγονταν ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ μονή, εἴτε διορίζονταν ἀπὸ τὶς Ἀρχές, ὅταν οἱ μονὲς ἐπιβλέπονταν ἀπὸ τὸν Δούκα ἢ τὸν Capitano General. Οἱ ἐπίτροποι εἶχαν σημαντικὲς ἀρμοδιότητες ὡς πρὸς τὴ διαχείριση τῶν νομικῶν καὶ οἰκονομικῶν ὑποθέσεων τῆς μονῆς, καθὼς καὶ στὴ διαδικασία ἐκλογῆς τῶν ἡγουμένων ὅσων μονῶν ἐπιβλέπονταν ἀπὸ τὶς Ἀρχές.⁸⁹ Στὴν περίπτωση τῆς Ἁγίας Κυριακῆς ἢ Σύνταξη θὰ ἐξέλεγε τὸν *ecclhico detto Sindico et Procurator*, ὁ ὁποῖος θὰ ἦταν ὁ κοινῶς λεγόμενος τότε *προκουρατόρος*, γιὰ τὶς ἀρμοδιότητες τοῦ ὁποῖου ὅμως δὲν ἀναφέρεται τίποτε.

Ἀντιθέτως, βλέπουμε νὰ ἐπιλέγονται ἀπὸ τὴ Σύνταξη κάποιοι λαϊκοὶ (secolari) ὡς *προστάτες* τῆς μονῆς, προκειμένου, ὅπως ἀναγράφεται, νὰ τὴν συνδράμουν σὲ περίπτωσι ποὺ προέκυπταν ζητήματα σχετικὰ μὲ τὴ δικαιοσύνη, ἐπεμβαίνοντας γιὰ τὸ καλὸ τῆς, ἀποστολὴ ποὺ συνηθέστατα γνωρίζουμε ὅτι ἀσχοῦσαν οἱ ὀνομαζόμενοι *προκουρατόροι* σὲ ἄλλες μονές. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς γνωστὲς ἀρμοδιότητες τῶν ἐπιτρόπων ἄλλων μονῶν, ὥστόσο, οἱ ἀποκαλούμενοι ἐδῶ *προστάτες* δὲν θὰ εἶχαν καμία ἀρμοδιότητα στὰ ἐσωτερικὰ τῆς μονῆς καὶ ὄφειλαν μόνον νὰ ἐφαρμόζουν τὶς ἀποφάσεις τῆς Συνάξεως. Ἡ Σύνταξη θὰ μποροῦσε, ἐξάλλου, νὰ βρῖσκει τοὺς καλύτερους ἐκδίκους ποὺ κατὰ τὴν κρίση τῆς θὰ προωθοῦσαν περισσότερο τὸ συμφέρον τῆς μονῆς. Τὸ τυπικὸ δὲν ἀναφέρει ἂν οἱ *προστάτες* θὰ ἦταν ἔμμισθοι, ἢ ἂν θὰ εἶχαν κάποιον οἰκονομικὸ ἢ ἄλλο ὄφελος, ἀλλά, ἂν λειτουργοῦσαν

87. Τέτοιο γηροκομεῖο ὑπῆρχε γιὰ παράδειγμα στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορος ποὺ προαναφέρθηκε (βλ. παραπάνω, σμ. 84).

88. Τωμαδάκης, «Τυπικὸν μονῆς Γωνιάς», 13-14, κεφ. IB'.

89. Ὁ θεσμὸς τῶν ἐπιτρόπων ἔχει βυζαντινὴ καταγωγὴ καὶ ἀποτελεῖ συνέχεια τῶν ἐφόρων τῶν βυζαντινῶν μονῶν· βλ. I. M. Κονιδάρης, *Τὸ δίκαιον τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι καὶ τοῦ 12ου αἰῶνος*, Ἀθήνα 1979, σ. 177-178.

ώς νομικοί παραστάτες τῆς μονῆς, εἶναι πιθανότερο πὼς θὰ εἶχαν κάποια οἰκονομικά ὀφέλη.

Τελευταία παρατήρηση ἀφορᾶ στὴν περιέργη διάταξη ἀρ. 24 τοῦ τυπικοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ σοροὶ τῶν μοναχῶν δὲν ἔπρεπε νὰ ἐνταφιάζονται ἀμέσως μετὰ τὴν ἀποβίωσή τους, ἀλλὰ νὰ ἦσαν *tenuti in deposito per uno anno*· μετὰ τὴν παρέλευση τοῦ ἔτους, τὰ ὅσα θὰ μεταφέρονταν καὶ θὰ ἐνταφιάζονταν στὸ κοιμητήριο τῆς μονῆς. Ἄν ἀντιλαμβανόμαστε σωστὰ τὸ νόημα τῆς διάταξης αὐτῆς, ὁ συντάκτης τοῦ τυπικοῦ προβλέπει οἱ νεκροὶ νὰ τοποθετοῦνταν σὲ φέρετρα σὲ κάποιο χῶρο τῆς μονῆς καὶ μετὰ τὴν πάροδο ἐνὸς ἔτους, ὅταν θεωρητικὰ θὰ εἶχαν ἀπομείνει τὰ ὅσα, αὐτὰ θὰ ἐνταφιάζονταν στὸ χῶμα, στὸν χῶρο τοῦ κοιμητηρίου. Δὲν ἔχουμε, πάντως, ἐντοπίσει παρόμοια διάταξη σὲ ἄλλο μοναστηριακὸ τυπικὸ, οὔτε ἀντιλαμβανόμαστε τὸν σκοπὸ ποὺ ἐξυπηρετοῦσε μιὰ τέτοια διαδικασία.

Σχέση τοῦ τυπικοῦ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς μὲ τὰ Capitoli τῆς μονῆς Ἀρκαδίου καὶ τὸ τυπικὸ τῆς μονῆς Γωνιάς

Τὸ 1637 ὁ Γερμανὸς Μοσχιώτης, ἡγούμενος τῆς μονῆς Ἀρκαδίου, σὲ συνεννόηση μὲ τὸν πατρώνο τῆς μονῆς Vincenzo Grimani, ποὺ ἐκπροσωποῦσε τὴν οἰκογένεια Καλλέργη, ἔθεσε ὀρισμένα αἰτήματα πρὸς τὶς βενετικὲς ἀρχές, δηλαδὴ στοὺς Inquisitori, Sindici et Avogadori in Levante, σὲ σχέση μὲ τὴ διοίκηση καὶ τὰ οἰκονομικά τῆς μονῆς.⁹⁰ Τὰ αἰτήματα αὐτά, κατὰ τὴν Ἀναστασία Παπαδία-Λάλα, συνιστοῦν «ἓνα εἶδος κανονισμοῦ λειτουργίας τῆς μονῆς, συνοπτικὰ ὅμως διατυπωμένου καὶ μὲ περιορισμένο φάσμα θεμάτων. Ὁ πλήρης κανονισμὸς, τὸ “τυπικὸ” τῆς μονῆς, πρέπει νὰ εἶχε συνταχθεῖ ἀρκετὲς δεκαετίες προηγουμένως, κατὰ τὴ μετατροπὴ τῆς σὲ κοινόβιο (1572)».⁹¹ Ἀπὸ τὰ ὀκτὼ αἰτήματα ποὺ ὑπέβαλε ὁ Μοσχιώτης, τὰ ἔξι ἀφοροῦσαν ἀρμοδιότητες τοῦ ἡγουμένου, ἓνα τὴ διδασκαλία τῶν νέων μοναχῶν στὰ γράμματα καὶ τὴ μουσικὴ ἀπὸ κάποιον ἐγγράμματο μοναχό, καὶ ἓνα ἀκόμη ἀφοροῦσε τὴ δυνατότητα τῶν ἐκπροσώπων τοῦ οἴκου Καλλέργη, ποὺ εἶχε τὸ *jus patronato*, νὰ εἰσέρχονται στὸ μοναστήρι δύο φορὲς τὸν χρόνον καὶ νὰ ἐλέγχουν τὴ σωστὴ του λειτουργία. Πουθενά, ὡστόσο, δὲν γίνεταί συγκεκριμένη ἀναφορὰ σὲ κάποιο κείμενο τυπικοῦ ποὺ ὑφίσταται ἀλλαγὲς ἢ διορ-

90. Ἀναστασία Παπαδία-Λάλα, «Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς μονῆς τοῦ Σωτήρα Χριστοῦ στὸ Ἀρκάδι κατὰ τὴν περίοδο τῆς Βενετοκρατίας», *Ροδωνιά. Τιμὴ στὸν Μ. Ι. Μανούσακα*, τ. Β', Ρέθυμνο 1994, σ. 397-414.

91. Στὸ ἴδιο, σ. 399.

θώσεις, ἂν καὶ τουλάχιστον δύο φορές γίνεται λόγος ἀσαφῶς γιὰ «regole et governo» καὶ «ottime regole dei cenobianti» ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθοῦνται· οἱ τελευταῖοι σὲ σχέση μετὰ τὴν ὑπακοὴν στὸν ἡγούμενο.⁹²

Τὰ ἔξι capitoli ποὺ ἀφοροῦν στὸν ἡγούμενο ἀναφέρονται α) στὴν ἰσόβια ἐκλογή του ἀπὸ τὰ δύο τρίτα τῶν μοναχῶν, καθὼς καὶ μετὰ τὴν ἔγκριση τῆς ἐκλογῆς του ἀπὸ τὸν οἶκο Καλλέργη, β) στὴν πειθαρχικὴ του ἐξουσία ἐπὶ τῶν μοναχῶν, γ) στὴν δυνατοτήτά του νὰ δέχεται νέα μέλη τῆς ἀδελφότητος, μέχρι τὸν ἀριθμὸ ποὺ μπορεῖ νὰ συντηρήσει ἡ μονή, μετὰ κάποια «ἀποταγή»⁹³ πρὸς τὸ μοναστήρι ἂν ἔχουν τὴν οἰκονομικὴν δυνατοτήτα, εἰδάλλως δωρεάν, δ) στὴν καταγραφή ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἡγούμενον τῶν εἰσοδημάτων τῆς μονῆς σὲ ἓνα βιβλίον καὶ –μετὰ τὴ βοήθεια καὶ ἄλλων μοναχῶν– τῶν κινητῶν καὶ ἀκινήτων, καθὼς ἐπίσης στὴν δυνατοτήτα πραγματοποίησης δαπανῶν ἀπὸ τὸν ἡγούμενον μετὰ τὴ συνεργασία τῶν γεροντότερων μοναχῶν, ε) στὴν ἀπαγόρευση νὰ προβεῖ σὲ ὅποιουδήποτε εἴδους ἐκποίηση ἀκίνητης περιουσίας τῆς μονῆς, παρὰ μόνον μετὰ τὴν ἄδεια ὅλης τῆς ἀδελφότητος μετὰ ἀυξημένη πλειοψηφία, καὶ τέλος στ) στὴν δυνατοτήτά του νὰ ἐγκαταστήσει δύο θυρωροὺς στὶς κύριες πύλες, ποὺ θὰ τοῦ παραδίδουν τὰ κλειδιά τους τὸ βράδυ.

Ὅλα τὰ αἰτήματα, μετὰ ἐλάχιστες προσθήκες ἢ διορθώσεις, ἔγιναν δεκτὰ ἀπὸ τοὺς Βενετούς. Προστέθηκε ὅμως ἀπὸ τοὺς ἐξεταστὲς, συνδίκους καὶ ἀβογατόρους τῆς Ἀνατολῆς ὅτι μετὰ βάσιν ἀπόφαση τῆς 9ης Δεκεμβρίου 1636 ἔπρεπε στὴν διαδικασίαν ἐκλογῆς τοῦ ἡγουμένου νὰ παρευρισκεται ὁ γραμματέας τοῦ ρέκτορα, ὅπως στὶς μονῆς τοῦ Χάνδακα παρευρισκόταν ὁ γραμματέας τῆς δουκικῆς Καγκελαρίας. Ἡ ρύθμιση αὐτή, πράγματι, ἐκδόθηκε κατὰ τὴν ἀναφερόμενη χρονολογία στὸν Χάνδακα καὶ φαίνεται ὅτι κοινοποιήθηκε καὶ ἐφαρμόστηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Φαλάνδρα, καθὼς στὸ κείμενον τῆς ἀπόφασης αὐτῆς στὸ μὲν περιθώριον ἀναγράφεται *cura d'ellectione di Abbati sive Igumeni*, ἀλλὰ στὸ τέλος προστίθεται ἡ φράση *1636. adi. 9. xbre I. N. in Candia, fu publicata la soprascritta terminatione in Candia alla presentia di molti Geromonaci, et Calogeri di S. Zorzi di Falandra et c.*⁹⁴

92. Στὸ ἴδιον, σ. 411, 412.

93. Βλ. παραπάνω, σημ. 66. Στὸ σημεῖον αὐτὸ ὑπῆρχε παρατήρηση τῶν Συνδίκων νὰ ἀκολουθεῖται ὅ,τι γινόταν ἕως τότε χωρὶς ἀλλαγές, προφανῶς (ὅπως ἀναφέρεται στὴν ἀπόφαση τοῦ 1636) γιὰ νὰ ἀποφεύγονται φαινόμενα σιμωνίας, δηλαδὴ εἰσοδογῆς κατὰ προτίμηση αὐτῶν ποὺ προσέφεραν περισσότερα στὴν μονή.

94. ASV, Sindici Inquisitori in Terra Ferma & Levante, b. 67, Ordini 1635-1638, φ. 53^{r-v}. Τὸ κείμενον αὐτῆς τῆς ἀπόφασης ἐπαναλαμβάνεται σχεδὸν αὐτολεξεῖ στὴν ἀπά-

Ἐάν τὰ αἰτήματα αὐτὰ ἀποτελοῦσαν μέρος ἐνὸς μεγαλύτερου τυπικοῦ, ἢ ἦταν τὸ μόνο τυπικὸ πού εἶχε ἡ μονή, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐλεγχθεῖ, πάντως, ὡς τυπικὲς διατάξεις εἶναι οἱ χρονολογικὰ ἐγγύτερες πρὸς τὸ τυπικὸ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς. Ὡστόσο, οἱ ρυθμίσεις τῆς μονῆς Ἀρκαδίου ἔχουν σημαντικότερες διαφορὲς ἀπὸ ἀντίστοιχες τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, καθὼς στὸ Ἀρκάδι διαφαίνεται μία τελείως «ἡγουμενοκεντρικὴ» ὀργάνωση. Συγκεκριμένα, στὸ Ἀρκάδι ὁ ἡγούμενος ἐλέγεται διὰ βίου, ἔστω καὶ ἀπὸ ὅλη τὴν κοινότητα καὶ μὲ αὐξημένη πλειοψηφία, καὶ δὲν ἔχει συγκεκριμένη θητεία ὅπως στὴν Ἁγία Κυριακή. Ἐπιπλέον, πουθενὰ στὰ capitoli τοῦ Ἀρκαδίου δὲν γίνεται λόγος γιὰ ὑπαρξὴ Συνάξεως μὲ κάποιες ἀρμοδιότητες, παρὰ μόνο σὲ μία ἢ δύο περιπτώσεις ὑπάρχει ἀσαφὴς ἀναφορὰ σὲ γεροντότερους ἱερομονάχους πού βοηθοῦν τὸν ἡγούμενο.⁹⁵

Ἀκόμη, στὸ Ἀρκάδι φαίνεται ὅτι ὁ ἡγούμενος ἔχει τὴ διαχείριση τῶν οἰκονομικῶν, καθὼς ὁ ἴδιος λέγεται ὅτι εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὴ δημιουργία καὶ τήρηση τοῦ βιβλίου στὸ ὁποῖο θὰ καταγράφονταν οἱ προσφορὲς μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα περιουσιακὰ στοιχεῖα τῆς μονῆς, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει ἀναφορὰ σὲ οἰκονόμο. Ἀντιθέτως, στὴν Ἁγία Κυριακή, *expressis verbis*, ὁ ἡγούμενος δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἔχει οἰκονομικὴ διαχείριση. Ὁ μόνος περιορισμὸς πού τίθεται στὸν ἡγούμενο τοῦ Ἀρκαδίου εἶναι ἡ ἀπαγόρευση ἐκποίησης ἀκίνητης περιουσίας, παρὰ μόνο ὕστερα ἀπὸ ἀπόφαση ὅλης τῆς ἀδελφότητος καὶ τῆ σύμφωνη γνώμη τοῦ ἐκπροσώπου τῆς *casa Grimani* πού εἶχε τὸ *jus patronato*. Τὸ γεγονός ὅτι μὲ τίς διατάξεις αὐτὲς θὰ δημιουργοῦνταν τώρα γιὰ πρώτη φορὰ «ἰνβεντάριο» τῶν κινήτων καὶ ἀκινήτων τῆς μονῆς ἀποτελεῖ μιὰ ἔνδειξη ὅτι πιθανὸν δὲν εἶχε ὑπάρξει ἄλλο τυπικὸ τοῦ Ἀρκαδίου προηγουμένως, καθὼς στὰ ἄλλα τυπικὰ πού γνωρίζουμε γίνεται καταγραφὴ τῆς

νηση τῶν Συνδικῶν πρὸς τὸν Μοσχιώτη Παπαδία-Λάλα, «Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς μονῆς τοῦ Σωτήρα Χριστοῦ», σ. 411-412. Ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Φαλάνδρα ταυτίζεται μὲ τὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Δούβρικα, τὴν ὁποία ἴδρυσε κατὰ τὸν 10ο αἰῶνα ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ξένος· βλ. D. Tsougarakis – Helen Angelomatis-Tsougarakis, «A Province under Byzantine, Venetian, and Ottoman Rule, AD 400-1898», L. V. Watrous – Despoina Hadzi-Vallianou – Harriet Blitzer (ἐκδ.), *The Plain of Phaistos. Cycles of Social Complexity in the Mesara Region of Crete*, Λὸς Ἄντζελες 2004, σ. 413. Πβ. Ν. Ψιλᾶκης, *Μοναστήρια καὶ ἐρημητήρια τῆς Κρήτης*, τ. Α', Ἡράκλειο 1992, σ. 334.

95. Ἡ πρώτη μνεία ἀφορᾷ στὴ συμφωνία «*di tre, ô quattro de i più vecchi geromonachi*» σὲ ἀπόφαση τοῦ ἡγουμένου νὰ ἐκδιωχθεῖ κάποιος ἀδιόρθωτος μοναχός, ἐνῶ ἡ δευτέρη στὴν καταγραφὴ τῶν κινήτων καὶ ἀκινήτων τῆς μονῆς, καθὼς καὶ τῶν εἰσοδημάτων της «*con l'intervento, et assistenza delli sudetti geromonachi, li più vecchi*» Παπαδία-Λάλα, «Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς μονῆς τοῦ Σωτήρα Χριστοῦ», σ. 412 καὶ 413 ἀντιστοίχως.

περιουσίας τῶν μονῶν ταυτόχρονα μὲ τὸ τυπικὸ ἢ μέσα στὸ τυπικὸ. Σχετικὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ ἀναφερόμενη καταγραφή τῆς περιουσίας τῆς Παναγίας Βαϊωνέας στὸ τυπικὸ τοῦ Νείλου Δαμιλᾶ⁹⁶ καί, παρομοίως, ἡ τρίτη παράγραφος τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ τυπικοῦ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, ἐνῶ ὁ ἐκ τῶν ιδρυτῶν τῆς μονῆς Γωνιάς Βενέδικτος Τζαγκαρόλος λέγεται ὅτι «ἔκαμε κώδικα, ὅπου ἀνεγράφησαν αἱ δωρεαὶ αἱ πρὸς τὴν Μονὴν γενόμεναι».⁹⁷ Ἐν τέλει, εἶναι προφανὲς πὼς εἶτε ὑπῆρχε καταγραφή ἐν εἴδει τυπικοῦ τῶν ἄλλων κανόνων λειτουργίας τῆς μονῆς, εἶτε οἱ κανόνες τηροῦνταν ἐθιμικά. Πάντως, τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι ἡ μονὴ Ἀρχαδίου λειτουργοῦσε ὡς κοινόβιο μὲ τελείως διαφορετικὸ τρόπο τόσο ἀπὸ τὴ μονὴ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴ μονὴ Γωνιάς, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια.

Εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι οἱ διαφορὲς αὐτὲς ὀφείλονταν στὸ γεγονὸς ὅτι τὸ Ἀρχάδι ἀνῆκε σὲ μία ἐπιφανῆ οἰκογένεια (Καλλέργη-Grimani) καὶ δὲν ἦταν αὐτοδέσποτο, ὅπως ἡ Ἁγία Κυριακή, ἢ ὅποια ὑπόκειτο μόνο σὲ ἔλεγχο ἀπὸ τὶς βενετικὲς ἀρχὲς ὡς πρὸς τὴ νόμιμη λειτουργία τῆς, δηλαδὴ τὴν ἔγκριση τοῦ τυπικοῦ καὶ τοὺς ὅρους ἀπόκτησης ἀκίνητης περιουσίας. Πάντως, πρέπει νὰ παρατηρηθεῖ ὅτι, ὅπως διαφαίνεται ἀπὸ τὰ capitoli τοῦ Γερμανοῦ Μοσχιώτη καὶ τὶς ἀπαντήσεις τῶν Συνδίκων, μὲ τὸν τρόπο λειτουργίας τῆς μονῆς Ἀρχαδίου πρέπει νὰ λειτουργοῦσαν καὶ τὰ μεγαλύτερα μοναστήρια τῆς κεντρικῆς τουλάχιστον Κρήτης ἀκόμη καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη ρύθμιση τοῦ 1636. Παρόμοιους τρόπους ἐκλογῆς ἡγουμένων βλέπουμε, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Φαλάνδρα, καὶ στὴ μονὴ Ἀπεζανῶν, ποὺ λειτουργοῦσε ὡς κοινόβιο, καὶ στὴν ἐπίσης κοινοβιακὴ μονὴ τῆς Ἀγκαράθου τὸ 1577,⁹⁸ ἐνῶ ἐπανειλημμένως συναντᾶμε περιπτώσεις κατὰ τὶς ὁποῖες μὲ τὸν ἡγούμενο ἢ τὴν ἡγουμένη συνέπρατταν σὲ κάποιες πράξεις ἢ ἀποφάσεις ὀρισμένοι μοναχοὶ ἢ μοναχὲς λόγω ἡλικίας ἢ πείρας, χωρὶς νὰ ἀποτελοῦν μία τυπικὴ Σύναξη.⁹⁹

96. Pétridès, «Nil Damilas», σ. 20 τοῦ ἀνατύπου.

97. Ν. Β. Τωμαδάκης – Σ. Π. Βογιατζάκης, *Σημειώματα ἐκ τῆς ἱεραῆς μονῆς Γωνιάς*, Χανιά 1931, σ. 39.

98. Βλαχάκη, *Ἡ Κρητικὴ μονὴ τῆς Ἀγκαράθου*, σ. 33 (βλ. παραπάνω, σημ. 33). Πάντως, στὴν Ἀγκαράθο τὶς περισσότερες φορὲς ὁ νέος ἡγούμενος ὀρίζοταν ἀπὸ τὸν τελευταῖο ἡγούμενο, ἐνῶ ὑπῆρξαν καὶ πολλὲς δικαστικὲς διαμάχες σχετικὰ μὲ τὴ διαδοχὴ τῶν ἡγουμένων, γεγονὸς ποὺ προκάλεσε ἐπέμβαση τοῦ Δούκα (στὸ ἴδιο, σ. 38 κ.έ.).

99. Γιὰ παράδειγμα, στὴ γυναικεῖα μονὴ τῆς Παναγίας Διαβατινῆς τοῦ Χάνδακα ἡ ἡγουμένη συχνὰ συνοδευόταν ἀπὸ τὴν ἐκκλησιάρχισσα καὶ τὴ διδασκάλισσα σὲ διάφορες πράξεις· βλ. Τσουγκαράκης – Ἀγγελομάτη-Τσουγκαράκη, «Τὰ γυναικεῖα ὀρθόδοξα μοναστήρια τοῦ Χάνδακα», 41-50 (βλ. παραπάνω σημ. 4).

Τὸ τυπικὸ τῆς μονῆς Γωνιάς εἶναι χρονολογικὰ περισσότερο ἀπομακρυσμένο, καθὼς συντάχθηκε τὸ 1665 καὶ κάτω ἀπὸ τελείως διαφορετικὲς συνθήκες πλέον, ἀφοῦ ὀλόκληρη ἡ Κρήτη, πλὴν τοῦ Χάνδακα, βρισκόταν ὑπὸ ὀθωμανικὴ κυριαρχία.¹⁰⁰ Ἐντούτοις καὶ παρὰ τὶς ὑπάρχουσες διαφορὲς, ἡ ὅλη ρύθμιση τοῦ τρόπου τῆς λειτουργίας τῆς μονῆς ἐντάσσεται μέσα στὸ ἴδιο πνεῦμα μὲ τὸν ἀντίστοιχο τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, ἐνῶ ὀρισμένα στοιχεῖα τοῦ κειμένου δείχνουν ὅτι πιθανῶς ὁ συντάκτης τοῦ τυπικοῦ τῆς μονῆς Γωνιάς εἶχε γνώση τοῦ τυπικοῦ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς. Ὁ συντάκτης αὐτός, ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς ἱερομόναχος Ἡσαΐας Διακόπουλος, κατ' ἀρχὰς ἀναφέρει ὅτι εἶχε γνωρίσει τὸν Βενέδικτο Τζαγκαρόλο, μέλος τῆς οἰκογένειας στὴν ὁποία ἀνήκαν ὁ Ἱερώνυμος καὶ ὁ Λαυρέντιος Τζαγκαρόλοι. Ὁ Βενέδικτος πιθανότατα γνώριζε τὸ τυπικὸ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, ἐπειδὴ εἶχε ὑπάρξει μαθητῆς τοῦ ἀρχικοῦ ἰδιοκτήτη τῆς μονῆς αὐτῆς Γαβριὴλ Ροδίτη.¹⁰¹ Ἐπίσης, ὁ ἴδιος ἀναφέρει ὅτι τὶς διατάξεις τοῦ τυπικοῦ τοῦ τὶς συγκέντρωσε μετὰ ἀπὸ διάφορες ἀναζητήσεις,¹⁰² ὁπότε καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ μία ἔνδειξη ὅτι ἴσως νὰ εἶχε δεῖ κάποιον ἀντίγραφο τοῦ τυπικοῦ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς. Τέλος, στὸ τυπικὸ τῆς μονῆς Γωνιάς γίνεται ἐπανειλημμένως μνεῖα διατάξεων τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τὶς ὁποῖες ἀκολουθεῖ ὁ συντάκτης τοῦ τυπικοῦ· ἀναφέρονται δηλαδὴ καὶ ἐδῶ ὡς πρότυπο μονῆς τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὅπως καὶ στὸ τυπικὸ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς.

Οἱ ὀμοιότητες ἢ διαφορὲς ποὺ παρουσιάζουν τὰ δύο τυπικὰ ἀντιπαραβάλλονται στὸν Πίνακα ποὺ ἀκολουθεῖ, ἀλλὰ ἐδῶ ἀναφέρουμε συνοπτικὰ τὶς κυριότερες. Παρατηροῦμε, λοιπόν, ὅτι καὶ στὶς δύο μονῆς τὸ κυρίαρχο διοικητικὸ ὄργανο εἶναι ἡ Σύναξη μᾶλλον, παρὰ ὁ ἡγούμενος, ἂν καὶ ὁ τρόπος ἐκλογῆς καὶ ἡ σύνθεση τῆς Συνάξεως διαφέρει στὶς δύο μονῆς: στὴν μὲν Ἁγία Κυριακὴ ψηφίζουν γιὰ τὴ Σύναξη οἱ ἀπλοὶ μοναχοὶ μόνο τὴν πρώτη φορά, ἐνῶ στὴ μονὴ Γωνιάς ψηφίζει ὅλη ἡ κοινότητα. Ἐπιπλέον, στὴ μονὴ Γωνιάς ἐκλέγονται ὀκτὼ γέροντες (καὶ ὄχι τέσσερις, μὲ ἀναλογία 1 πρὸς 5, ὅπως στὴν Ἁγία Κυριακὴ), ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μισοὶ εἶναι ἀπλοὶ μοναχοὶ καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἱερομόναχοι, μὲ διαφορετικὲς ἀρμοδιότητες μετὰξὺ ἱερομόναχων καὶ ἀπλῶν μοναχῶν. Στὴν Ἁγία Κυριακὴ ὁ ἡγούμενος ἀποκλείεται

100. Τωμαδάκης, «Τυπικὸν μονῆς Γωνιάς», 5-22.

101. Ὅπως ἀναφέρει ὁ ἴδιος στὸν κώδικα τῆς μονῆς Γωνιάς· βλ. Λελεδάκης, *δ.π.* (σημ. 18), σ. 31. Πβ. Ν. Β. Τωμαδάκης, «Ὑμνογραφικὰ καὶ ἀγιολογικὰ Ἰωάννου τοῦ Ξένου», *ΕΕΒΣ* 20 (1950), 316.

102. «Πορευόμενος ἔθεν κάκειθεν τὰ παρόντα κεφάλαια, Θεοῦ συνεργοῦντος, ἐντυχῶν»· Τωμαδάκης, «Τυπικὸν μονῆς Γωνιάς», σ. 10.

ρητὰ ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ διαχείριση, ἀλλὰ καὶ στὴ μονὴ Γωνιάς, ἂν καὶ δὲν ἀναφέρεται ρητὰ κάτι τέτοιο, ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν διατάξεων προκύπτει ὅτι μιὰ τέτοια δραστηριότητα τοῦ ἡγουμένου ἦταν ἐξαιρετικὰ περιορισμένη, ἐξ οὗ καὶ ἡ δυνατότητα τῆς Συνάξεως νὰ τὸν καθαιρέσει ἂν «γυρεύη φιλοτιμίαν καὶ ὠφελὰ ἰδικά του».¹⁰³ Μεταξὺ τῶν κοινῶν γνωρισμάτων θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἡ φροντίδα καὶ στίς δύο μονές νὰ διδάσκονται γράμματα οἱ ἀγγράμματοι μοναχοὶ ἀπὸ τοὺς ἐγγραμμάτους (μάλιστα στὸ τυπικὸ τῆς μονῆς Γωνιάς ἡ ὑποχρέωση τῶν τελευταίων νὰ διδάσκουν «τὰς ἐπιστήμας τῶν γραμμάτων» διατυπώνεται μὲ ἔντονο τρόπο), καθὼς καὶ ἡ φροντίδα γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ γέροντες μοναχοὺς μὲ τὴ λειτουργία νοσοκομείου καὶ γηροκομείου μέσα στὴ μονή.

Πάντως, ἓνα χαρακτηριστικὸ καὶ τῶν δύο τυπικῶν εἶναι αὐτὸ ποὺ θὰ ὀνομάζουμε σήμερα δημοκρατικὴ λειτουργία τῆς μονῆς, τουλάχιστον θεωρητικά, καθὼς ὅλες οἱ σημαντικὲς ἀποφάσεις προβλέπεται νὰ λαμβάνονται μὲ ψηφοφορίες καὶ μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς πλειοψηφίας. Κάτι τέτοιο δὲν ἀναφέρεται στὸ Ἀρχάδι, καὶ εἶναι σαφὲς ὅτι δὲν συνέβαινε σὲ ἄλλες μονές, κοινοβιακὲς ἢ μὴ. Γνωρίζουμε, γιὰ παράδειγμα, ὅτι οἱ προσπάθειες ποὺ ἔγιναν στὴ μονὴ Ἀγκαράθου στὰ τέλη τοῦ 16ου αἰώνα γιὰ νὰ ἔχουν οἱ μοναχοὶ μεγαλύτερη συμμετοχὴ στὴν ἐκλογή καὶ τὸν ἔλεγχο τῶν πράξεων τοῦ ἡγουμένου συνάντησαν σφοδρὴ ἀντίδραση καὶ δὲν εὐοδώθηκαν.¹⁰⁴

Ὅρισμένες ἀπὸ τίς χαρακτηριστικὲς διαφορὲς ἀνάμεσα στὰ τυπικά τῆς Ἁγίας Κυριακῆς καὶ τῆς μονῆς Γωνιάς εἶναι ἡ ἀπουσία ἀπὸ τὸ τυπικὸ τῆς δεύτερης οἰασδήποτε μνείας γιὰ τὴν ἐνδεχόμενη δυνατότητα εἰσόδου γυναικῶν στὴ μονή, θέμα γιὰ τὸ ὁποῖο ὑπάρχει πολὺ ἔντονη ἀπαγόρευση στὴν Ἁγία Κυριακή, ποὺ θυμίζει τὰ ἰσχύοντα στὰ παλαιότερα βυζαντινὰ τυπικά. Ἀπουσιάζει, ἐπίσης, ἀπὸ τὸ τυπικὸ τῆς μονῆς Γωνιάς κάποια ἀναφορὰ στὸ ἐλάχιστο ἡλικιακὸ ὄριο γιὰ νὰ γίνεῖ κάποιος δεκτὸς ὡς μοναχός, ὅπως καὶ στὸ ἡλικιακὸ ὄριο γιὰ τὴν ἀνάληψη τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἡγουμένου καὶ τοῦ μέλους τῆς Συνάξεως.

103. Τωμαδάκης, «Τυπικὸν μονῆς Γωνιάς», σ. 13, στ. 101.

104. Βλαχάκη, Ἡ Κρητικὴ μονὴ τῆς Ἀγκαράθου, σ. 38-40.

ΠΙΝΑΚΑΣ
ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΓΩΝΙΑΣ

	Άγία Κυριακή	Μονή Γωνιάς
Σύναξη	Για τη δημιουργία της τήν πρώτη φορά ψηφίζουν όλοι οι άπλοι μοναχοί.	Ψηφίζει όλη η αδελφότητα.
	Μετέχουν τέσσερις γέροντες, όλοι άπλοι μοναχοί. Προβλέπεται αναλογία 5 μοναχών προς 1 μέλος της Συνάξεως. Τα μέλη εκλέγονται ισοβίως. Στη Σύναξη συμμετέχουν ό ήγούμενος και οι προηγούμενοι.	Άποτελείται από όκτώ γέροντες, τέσσερις άπλους μοναχούς και τέσσερις ιερομονάχους. Έκλέγονται ισοβίως. Συμμετέχουν επιπλέον ό ήγούμενος και οι προηγούμενοι.
	Δέν υπάρχει διαφοροποίηση άρμοδιοτήτων.	Οί ιερομόναχοι της Συνάξεως άσχολούνται με τα έσωτερικά ζητήματα της μονής (θησαυροφυλάκιο, άποθηκες), ενώ ανά δύο μοναχοί άπασχολούνται με τα γεωργικά και τίς ανάγκες της μονής στην πόλη.
	Οί γέροντες της Συνάξεως πρέπει να είναι άνω των 30 έτων, και μόνο σε έκτακτη περίπτωση άνω των 25 έτων.	Δέν υπάρχει προσδιορισμός ήλικίας.
	Ή Σύναξη επιλέγει τους μοναχούς τους άσχολούμενους στις ύπηρεσίες (όφφίκια).	Μετά την εκλογή του ήγουμένου ανατίθενται τα όφφίκια, αλλά δέν διευκρινίζεται από ποιόν.
	Οί νέοι γέροντες και οι θέσεις που κενώνονται αναπληρώνονται με άπόφαση της Συνάξεως και πάντοτε από άπλους μοναχούς.	Οί θέσεις που κενώνονται αναπληρώνονται με άπόφαση της Συνάξεως, αλλά με ίδιας κατηγορίας μέλος με αυτόν που αντικαθίσταται.
	Ή Σύναξη συνέρχεται με τον ήχο του σημάντρου και οι άποφάσεις λαμβάνονται με ψηφοφορία και πλειοψηφία.	Ή Σύναξη συνέρχεται με τον ήχο του σημάντρου και οι άποφάσεις λαμβάνονται με ψηφοφορία και πλειοψηφία.
	Ή Σύναξη εκλέγει τον νέο ήγούμενο.	Ή Σύναξη με τους προηγούμενους εκλέγουν τον νέο ήγούμενο.
	Ή Σύναξη εκλέγει, άν χρειαστεί, αντικαταστάτη του ήγουμένου, εάν εκείνος άπουσιάζει ή άσθενεί.	Ή Σύναξη δύναιται να καθαιρέσει έναν ήγούμενο που είναι άμελής και ράθυμος ή κινείται από προσωπικό συμφέρον.

	Ἡ Σύναξη μπορεῖ νὰ ἀποβάλλει ἢ νὰ ἐπαναφέρει ἀπειθαρχοὺς μοναχοὺς.	Ἡ Σύναξη μαζί με τὸν ἡγούμενο μποροῦν νὰ δέχονται νέους ἢ νὰ ἐκβάλλουν ἀπειθαρχοὺς μοναχοὺς.
	Ἡ Σύναξη διανέμει τὰ ράσα, προσλαμβάνει ἕναν γιατρὸ καὶ ἕναν φαρμακοποιό, ἐνῶ ἐπιλέγει δύο προστάτες τῆς μονῆς.	Δὲν ὑπάρχουν ἀντίστοιχες διατάξεις.
	Συγγενεῖς μέχρι τέταρτου βαθμοῦ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἶναι ταυτοχρόνως γέροντες καὶ ἡγούμενος.	Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συμμετέχουν δύο στενοὶ συγγενεῖς στὴ Σύναξη.
Ἡγούμενος	Εἶναι ἱερομόναχος καὶ ἐκλέγεται ἀπὸ τοὺς ἱερωμένους μοναχοὺς με θητεία δύο ἐτῶν.	Εἶναι ἱερομόναχος καὶ ἐκλέγεται ἀπὸ τὴ Σύναξη καὶ τοὺς προηγουμένους γιὰ δύο χρόνια.
	Ἔχει πνευματικὲς καὶ πειθαρχικὲς ἀρμοδιότητες, ἀλλὰ δὲν χειρίζεται οἰκονομικὰ θέματα.	Ἔχει πνευματικὲς καὶ πειθαρχικὲς ἀρμοδιότητες, καθὼς καὶ δικαίωμα νὰ δέχεται ἢ νὰ ἐκβάλλει μοναχοὺς μαζί με τὴ Σύναξη.
	Μετὰ τὴν παρέλευση τῆς διευθετοῦς θητείας του πρέπει νὰ μεσολαβήσουν δύο ἀκόμη χρόνια, προκειμένου νὰ εἶναι καὶ πάλι ὑποψήφιος.	Μετὰ τὴν παρέλευση τῶν δύο ἐτῶν τῆς θητείας του μπορεῖ νὰ ἐπανεκλεγεῖ.
	Ἄν ὁ ἡγούμενος ἀπουσιάζει ἢ ἀσθενεῖ, ἡ Σύναξη ἐκλέγει, ἂν χρειαστεῖ, ἀντικαταστάτη του.	Ἄν ὁ ἡγούμενος ἀσθενεῖ ἢ ἀπουσιάζει, ἀντικαθίσταται ἀπὸ ἄλλον «ἄξιο», ἀλλὰ δὲν ὀρίζεται ποὺς ἔχει τὴν ἀρμοδιότητα τῆς ἀντικατάστασης.
Ὁφείκια	Ὅλα τὰ ὀφείκια ἀνατίθενται γιὰ δύο χρόνια.	Ὅλα τὰ ὀφείκια ἀνατίθενται γιὰ δύο χρόνια.
Γέροντες	Τὰ χρήματα γιὰ τὰ ἀναγκαῖα ἐξοδα δίδονται ἀπὸ τοὺς γέροντες τῆς Συνάξεως καὶ τὸν ἡγούμενο, οἱ ὅποιοι κρατοῦν τὰ δύο κλειδιά τῆς κασέλας.	Τὰ χρήματα γιὰ τὰ ἀναγκαῖα ἐξοδα δίδονται ἀπὸ τοὺς γέροντες τῆς Συνάξεως καὶ τὸν ἡγούμενο, οἱ ὅποιοι κρατοῦν τὰ τρία κλειδιά τῆς κασέλας.
Οἰκονόμος	Τηρεῖ βιβλίον ἐξόδων καὶ ἐσόδων γιὰ ὅλους τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ μοναστηριοῦ, καὶ ἀποδίδει λογαριασμὸ τῶν πεπραγμένων του στὴ Σύναξη κάθε τρεῖς μῆνες.	Δίνει λογαριασμὸ κάθε μῆνα στὸν ἡγούμενο καὶ τὴ Σύναξη, καθὼς καὶ γενικὸ λογαριασμὸ τῶν εἰσοδημάτων κάθε χρόνο.
	Ἡ Σύναξη μπορεῖ νὰ τὸν ἀντικαταστήσει, ἂν δὲν ἐπιτελεῖ σωστὰ τὸ ἔργο του.	Ἡ Σύναξη καὶ ὁ ἡγούμενος μποροῦν νὰ τὸν ἀντικαταστήσουν, ἂν δὲν ἐπιτελεῖ σωστὰ τὸ ἔργο του.

	Άγία Κυριακή	Μονή Γωνιάς
Νοσοκόμος	Αναφέρεται ή ανάγκη δημιουργίας νοσοκομείου με έναν ή δύο υπευθύνους που θα όριζει ή Σύναξη (που δέν αποκαλούνται όμως νοσοκόμοι) και επίσης «γεροντοτροφείου».	Υπάρχει ένας από τους γέροντες της Συνάξεως ως νοσοκόμος στο νοσοκομείο της μονής, με απόφαση του ήγουμένου.
Μοναχοί / Ίερομόναχοι	Κανείς μοναχός δέν επιτρέπεται να εξέρχεται από τη μονή χωρίς να συνοδεύεται από άλλο μοναχό· κανείς ιερομόναχος δέν εξέρχεται για λειτουργία ή εξομολόγηση, χωρίς προηγούμενη άδεια του ήγουμένου και της Συνάξεως.	Δέν επιτρέπεται ή έξοδος ιερομονάχου για λειτουργία ή εξομολόγηση, παρά μόνο για ζητεία μαζί με άλλον έναν γέροντα.
	Αν υπάρχει κάποιος έγγραμματος μοναχός ή ιερομόναχος, πρέπει να διδάσκει αυτούς που είναι άδαιεις, αφού όμως πάρει άδεια από τη Σύναξη.	Όποιος μοναχός ή ιερομόναχος γνωρίζει γράμματα οφείλει να διδάσκει τους άλλους «τάς επιστήμας των γραμμάτων», χωρίς να τολμά κανείς να τὸ ἐμποδίζει.
	Δέν επιτρέπεται εισδογή μοναχοῦ κάτω των 18 ἐτών.	Δέν αναφέρεται.
		Δύο νέοι να μὴν κατοικοῦν ποτὲ στο ἴδιο κελλί.
	Απαγορεύεται στους μοναχοὺς να τρώνε μόνοι ή με άλλο μοναχό μόνοι τους μέσα στο κελλί τους.	

ΕΓΓΡΑΦΑ¹⁰⁵

ASV, Senato, Provveditori de terra e da mar e altre cariche (1500-1797), b. 530, no. 776, Dispacci del provveditor generale nel regno di Candia Gian Giacomo Zane, da 1612, 3 marzo da Zante a 1613, 18 gennaio da Candia (χωρὶς σελιδαρίθμηση).

I

TO KEIMENO TOY TYPIKOY

In nomine Jesu Christi Amen etc. La vita commune tra Religiosi essendo stata introdota / gia molti secoli, et sino dalla primitiva chiesa, come quella che partorisce / molti effett di carità, comendata poi, laudata et ordinata dal Beatissimo Santo Basilio / Magno, et essercitata et continuata sin' hora da diverse Religioni et ordeni, / et im-particular con ogni compito et universal contento dalli Reuerendi Padri habi/tanti nel Monte Santo, allaqual desiderando et volendo à gloria del Signior Dio / l'infrascritti Reuerendi Ieromonaci et Monaci, habitanti nel Monasterio di Santa Chiriachi / posto fuori delle mure della città della Canea, nel luoco detto Vlighadhia, retirarsi / et venir, et per compita anco essecutione della risserva et dechiaratione, fatta / nell' Instromento di renontia di 2 Maggio 1603 di mano del' quondam miser Antonio Salivará / Bellochi Nodaro, dal Molto Reuerendo Padre Gabriel Rodhiti alli detti Reuerendi Padri del predetto / Monasterio et come in quello.

Però chiamando prima il nome della Santissima / et indioidea Trinitá, Padre, figlio, et spirito santo et della Gloriosa sempre / Vergine Maria, dalla gratia di quali trae origine ogni ottima et buona / opera, sono uenuti nella compositione del presente pubblico et autentico Instromento, / per virtú del qual espressamente dichiarano tutti l'infrascritti Reuerendi Padri che qui inferius / saranno aduno per uno nominati habitanti et comoranti hora nel predetto / Monasterio di Santa Chiriachi, che per il passato uiuevano da per sé et à parte, / che sono contenti à far uita commune et cenobica, che cosí uien comunemente / detta, et di continuar in essa, cosí essi come li successori loro imperpetuo, con / li modi, patti et condition che saranno dichiariti et specificati nell'infrascritti / ordeni, siue Capitoli, li quali à tutto lor potter, et mediante la gratia d'Iddio, / promettono essequir et di mantenerli anco et osseruarli per fermi / et ualidi imperpetuo, et acciò che con il buon et perfetto essemplio di detti / Reuerendi Padri possano anco li altri, che haueranno da intrar in detta Regola, / et essi medemi continuar di uiuere in quella perpetualmente con puritá / d'animo, candidezza, Amore

105. Στὰ κείμενα διατηρήθηκε ἡ ὀρθογραφία, ἀλλὰ διορθώθηκε ἡ στίξη.

et caritá, et per potter anco restar nell' / auenire senza trauagli et con animo tranquilo et hauer piú commo/ditá di attender alle loro orationi et pregar Sua Divina Maestá per le anime / loro et di tutta la christianitá, et imparticolare per l'essaltatione et / agumento¹⁰⁶ dell' Imperio Glorioso et Santo di questa Sacrosanta et Religiosa / Republica Veneta, sotto le Alli et ombra della qual uiuono come fidelissimi / sudditi.

Peró ex nunc detti Reuerendi Padri et cadauno di essi con li modi infrascritti, / patti et condition, che ogn'uno dichiarirá, liberamente dano, cedono, santificano, / dedicano et renontiano prima nelle mani del Signior Iddio, et poi in quelle // della predetta Beata Vergine et martire Santa Chiriachi loro inuocatrice, et / alli Reuerendi Padri che hora et nell'auenire imperpetuo habitaranno nel predetto / Monasterio, l'infrascritti loro beni, stabili et mobili, quali già molti anni hanno / parte di essi per loro testamentarie ordinationi lassati per l'istesso effetto à detto / Monasterio, et come in esse, la qual renontia et dedicatione, come é detto, / promettono osseruarla per ferma et ualida imperpetuo, sotto debito di sacramento / tolto da essi nell'Imagine del Nostro Signor Jesu Christo, et di cassare (contrauenendo) / nella sua indignatione et Ira, et sicome á tutti essi Reuerendi Padri et alli successori / loro perpetualmente deuono restar commune le intrade di detti beni, per il uito et / uestito loro, et per l'agumento et buon gouerno del predetto Monasterio, con/stituendo con spogiarli d'ogni Dominio, possesso et patronia cosí dell'utile / come del diretto di detti beni loro per patrone libero detto cenobio, cosí / però niuno ardissa de qui iranti dir, che questo é stato et é mio, et / quel di quello, per non dar scandalo al fratello, uolendo tutti uiuer in / amore et caritá, et perche come lo deuol uita, et come quella che / si rendono certi, esser citandola, di inanimir et inuitar altri di uenir / in quella et massimamente per esser stata da una parte di detti Reuerendi Padri rac/comandata nelle predette loro testamentarie ordinationi di essere fatta.

Peró tutti detti Reuerendi Padri abbracciano detta uita commune et cenobica et / promettono a tutto lor pottere et forza di effettuarla et osseruarla imper/petuo con fraternal'¹⁰⁷ amore et caritá, non altrimenti, che se fossero nati / da un'istesso Padre et da una medesima Madre, et di essequir la forma et / continentia dell'infrascitti ordeni et capitoli formati et approbbati da loro / per la buona regola et mantenimento di detto Cenobio, li quali Capitoli / parimente doueranno esser giurati da chiunque da mó auanti sará / intrato in detto Monasterio principiando dalli detti hora comoranti, non pottendo / esser accettato alcun Monaco senza che non giuri di osseruarli come di sopra.

Primo. Che tutti li Monaci, cosí quelli che hanno sacro come quelli che non hanno, in greco / detti liti, debbano radunarsi a suon di campanella a ellegger dal numero / di tutti quattro Monaci con titolo di consiglieri, in greco chiamati Gerondes, / la

---

106. *agumento* cod.

107. *fraternal'* cod.

ellection di quali habbi da durar per tutto il tempo della uita loro. Douendo / detti Monaci elleger quelli che per esperienza, sufficientia et bontá di vita / giudicaranno in conscientia loro esser migliore degl'altri.

2^{ndo}. Che mancando alcuno delli sopradetti Vecchi dalla presente uita, sia dal resto / della Sinaxi elletto un'altro in luoco suo doppò tre giorni della sua morte. //

3°. Et perche fú detto nel primo Capitolo, che li uecchi debbano esser elletti da tutti / li Monaci comoranti per hora nel Monasterio, però sia dechiarito che questo / sia per questa prima uolta solamente, perche elletti li quattro Vecchi et / creata la Sinaxi, sia a detta congregation conferita detta libertá di / elleger li altri successiuamente imperpetuo, come é detto di sopra.

4°. Et sicome al presente per esser pochi li Monaci, par sufficiente il numero di / quattro Vecchi, cosí quando piacesse al Signore di acresser il numero di Monaci / sia dichiarito che si debbano ellegger piú Vecchi, siche per ogni cinque / Monaci di quelli che ueniranno di nouo sia uno Vecchio, et questa elletti/one sia fatta della congregatione predetta.

5°. Che li Vecchi Monaci siue Gerondes siano elletti et creati dal numero / delli Monaci in greco liti, et non altramente da quelli che siano da / messa, dalli quali poi sia elletto l'Igumeno, ouer proestó, per Capo / et guida delli Monaci del Conuento, il qual habbi quell'auttoritá / nelle cose spirituali, che li uien concessa dalli Sacri Canonici et dalle / institution di Santo Basilio, in greco detti Aschiticá, douendo come / specchio, capo et guida esser osservator et Maestro della vita Monastica, / affine che li Monaci infiammati delle sue deuote et Religiose operationi / si sforzino d'imitarlo et seguir le sue uestigie, sapendo lui d'auantagio / il grauame della sua conscientia, quando fosse cagione di scandalo et / di mal essemplio, et essendo il carico laborioso per non incorer in alcun / accidente descritto dal detto Santo Basilio nell'interogatione xiii. Doppò finiti / anni doi sia liberato dal detto carico, douendo li detti Monaci Vecchi á / bossoli et ballote far noua ellectione di un'altro per altri doi anni / et cosí successiuamente si debba far imperpetuo. Dechiarando però / che il detto Igumeno sia dal numero di Ieromonaci, et che non habbi maneggio / di dannaro, ma che uadi nelle mani dell'Iconomo, come piú diffusamente / si dirá qui sotto, et che non possi esser confermato l'istesso, ma bene elletto / doppó passata la contumacia di doi anni, et ogni Igumeno finito l'offitio suo / entri nella congregatione.

6°. Che facendosi congregation, in greco detta Sinaxis, siano assistenti l'Igumeno / come capo et li Proigumeni, se fossero, et medemamente tutti li Vecchi, / dalla qual congregatione siano dispensati li offitii, in greco detti Ipiressies, / cioè l'Iconomo, l'ecdhicó detto Sindico et Procurator, il Sacristano, in // greco detto Scheuofilacha, il chelari, et li altri offitii che secondo l'occorenze / parerà neccessario à detta Sinaxi di instituir et che detti offitii, ouero / carichi, debbano esser accettati da cadauno che sarà elletto in virtú di / Santa obediencia, sotto debito del Sacramento che haverà havuto, come / fú detto nella prefation, laqual congregatione habbia auttorità di dichiarire, /

ampliar et restringer l'auttorità à cadauno di detti offitiali nel carico che / haverá da essequir, rimanendo l'ellectione per doi anni, come s'há detto / dell'Igumeno, et con la contumatia predetta di doi anni.

7°. *Che l'Iconomo ouer dispensator, nel dispensar il dannaro et intrade del / Monasterio, debba tener libro di tutto quello haverá scosso et dato, / con esser obligato di far li suoi conti ogni tre mesi alla congregation, alla / maggior parte de quali non parendo boni et reali conti possino conferir / tal maneggio in altro.*

8°. *Che il dannaro¹⁰⁸ che haverá scosso il predetto Iconomo come / é detto di sopra con l'assistenza della Sinaxi, sia posto in una cassa con far / nota particolare in un libro da esser tenuto dal detto Iconomo, laqual / cassa si tenirá serata con duo chiave, l'una de quali tenga l'Igumeno et / l'altra il piú Vecchio delli monaci della congregation, non pottendo esser / estrato dannaro et dato al detto Iconomo senza che non sia descritto / nel suo libretto et senza l'interuento della Sinaxi, perche possa / poi render conto del dispenso, come é detto di sopra, et similmente / si debba far conto á requisition della detta congregation del dannaro / che si trouerá in esser in detta cassa.*

9°. *Che l'ellection et distributione di tutti li sopradetti carichi et offitii dell'/ Igumeno et d'altri, et anco le deliberationi cosí di comprar stabili come / medesimamente mobili, paramenti, libri, far fabriche et altre cose / partinenti al uito et uestito, siano fatti dalla congregatione sopradetta / a bossoli et balotte, douendo rimaner fermo et irrevocabile quello / che sará dalla maggior parte delli¹⁰⁹ uoti oprobati, et habbia peró / libertá cadauno di loro che hanno uoti nel Capitolo di proponer liberamente / quello che li parerá per conscientia senza tema et rispetto alcuno / ma solamente hauer il zello del seruitio di Dio et dell'agumento / del monasterio et beneffitio di fratelli.*

X^{mo}. *Che essendo alcuno di fratelli scandaloso et discolo, il quale non uolesse // dar la douuta obediencia nelle cose spirituali all'Igumeno et nelle cose / partinenti alla giurisdictione et gouerno della congregatione, ma che hauesse / ardimento di far conuenticole et conspiracy per inquietar li fratelli, ò / che fosse tanto sfacciato di far uita dishonesta et dimindicar, ò per cotter / alcun di fratelli, ò per atto de impacientia, ò per colera, ò per superbia, ò / sotto qual si uoglia altro pretesto di alteratione, contrario à quel che / ogni mattina deue decantare nelle sue hore, oue dice Tapinofrossini, / Ipomoni che Agapi, cioe humiltá, pacientia et Caritá, et quel che / segue et che deue hauer il monaco, possi la congregatione siue / Sinaxi scaciar detta sorte di monaci et Ieromonaci dal Monasterio / et fraternitá loro, eccetuando però se dimostrasse atto di manifesta / penitentia, con animo sumisso et con uita esemplare, perche in tal / caso possa la congregatione farli gratia di ritorno, ma peró con / esser canonizzato dall'Igumeno giusta li Canoni.*

XI°. *Che uolendo alcuno uenir nel Monasterio per monacare, sia dalla / Sinaxi*

---

108. *Che il dannaro che il dannaro cod.*

109. *uisti διαγοραμμένο μετὰ τὸ delli.*

prima esaminata la sua conditione, et inquirita la sua / uitta et la causa che lo mosse di uenir nel Monasterio, ò per profess/sar essendo laico, ò pure di agregarsi essendo proffesso, et troua/tasi che la sua intentione sia buona, stia in libertá della / detta congregatione di accettarlo, sicome al contrario non parendo / buona a detta congregation, non sia adnesso.

12º. Che per niuna causa, modo et uia imaginabile non sia accettato / in questo cenobio alcun giouane, se non haverá finiti li anni / disdotto della sua età, ne che possa hauer offitio de Vecchio / senon passerá li anni 30, e l'Igumeno all'età di anni quaranta, / ecceto in caso di neccesitá, perche in tal caso possano da 25 in sù / esser elletti Vecchi et da 30 in sù Igumeni, ma non mai adnessi / per monacare, ò per qual si uogli altra causa, se non passeranno li anni disdotto.

13º. Che occorendo di esser nell'istesso conuento doi fratelli, ouero doi germani, / ò barba et nepote, ò Padre et figlio, et in soma fino al quarto grado / di agnatione et cognatione, non possano esser in offitii tutti doi, cioè / nel carico di Vecchi et dell'Igumeno, ma nelli altri offitii detti Ipiressies // posono esser adnessi.

14º. Che accetandosi alcuno nel Monasterio, il quale non fosse proffesso, / facià prima l'esperientia, in greco detta dhochimi, per quel tempo / che parerà alla congregatione, di poi avanti la proffessione li sia letto / l'oration di Santo Basilio, in lingua che lui intenda, che principia “dhi ton monaghon propandon actimona uion che ctiste”,¹¹⁰ et d'instruirlo del grauame della uita / Monastica et di quel tanto, che deue fare, et particolarmente della continentia / delle presenti constitutioni, dal quale sia tolto solene giuramento di osseuar / et essequirle, et perche la proffessione in greco detta Aschissis, ouer charsis¹¹¹ consiste / in castitá, povertá et obediencia, perð auanti che facci il uotto in greco / ditto efchi, sia ben amonitto se li basta l'animo di osseuarli, perche giurando / et conosciuto poi per preuaricatore, sia espulso dal monasterio, et princi/palmente se haverá pecuglio particolare et proprio, cosí de dannari / come de drappi, uestimenti, cibi, et altro nella sua cella, quali non ri/conossono, ò gli siano permitti di potter tenere dalli Proesti secondo che sará / dalla congregatione statuito et ordinato, et il medesimo s'intendi per li attuali / comoranti di ciascheduno monaco.

15º. Che venendo alcun giouane dell'età delli anni 18 finiti, come é detto di sopra, / di far proua nel monasterio, li sia dall'Igumeno assignato il Padre spiri/tuale per ammastrarlo della uita monastica, qual si confessi ogni primo / del mese et si comunichi al coro, auanti delli fratelli ogni prima dome/nica del mese et nelle festiuitá, in greco dette dhespotiches, per discipli/narsi et infiamarsi nel zello Diuino et nella gratia del spirito / Santo, per potter far riuscita nell'Agona, sicome sotto debito di sacramento / doueranno esser tenuti tutti li monaci, et Geromonaci, che sono, et / saranno in detto monasterio confessati una uolta al mese, ellegendosi / ogn'uno quel

110. Βλ. παραπάνω, σημ. 52.

111. Προφανῶς ἐννοεῖται ἡ λέξις κάρισις (= ἀπόκαρισις).

confessore che li parerá, pur che sia di sodisfatione dell' / Igumeno, ò congregatione prefata.

16°. Et perche l'ellectione della uita Cenobica consiste nella uita contemplatiua / però debba la congregatione procurar che siano piú Ieromonaci / et anco Ierodiaconi et monaci liti, che in tutto al meno auanzi / il numero di quindecim, et non manco sotto debito del giuramento che // togliono, come nella prefatione per la osseruanza di presenti Capitoli / imponendo carico alli Ieromonaci di douer ogn'uno far una settimana / di offitiar et di celebrar ogni giorno messa, douendo esser assistenti / li cantori et alcuno sempre di Vecchi, ma nelle feste di Domenica, delli / Santi, et in quelle, che in greco si dice dhespotiches eortes, siano tutti / li frattelli che si trouarano nel Monasterio, non pottendo alcuno ricusar / per qual si uoglia pretesto, eccetto per infirmitá, et in tal caso alcuno di / Ieromonaci debba nell'infermaria cantar li offitii in uoce summissa / per conseruar la deuotione nelli animi di frattelli.

17°. Che nelle loro Canoniche li frattelli siano uigilanti et pronti ad udir la / parola d'Iddio douendo hauer il carico il Sagristan, in greco detto / Clissiarghi, di sonar la campana ò il simandiri alle hore statuite, / ma con precedente licentia dell'Igumeno, incorendo in censura ton / epitomuri¹¹² che sará dechiarito dal detto Igumeno cadaun negligente.

18°. Ritrouandosi alcun monaco ò Ieromonaco che hauesse littere et dotrina, debba / (essercitando l'offitio di caritá) ammastrar li simplici, hauuta però / prima licentia dalla congregatione, essequendo quanto da quella gli / uenisse imposto, mostrando di operar il tutto per obediencia et non / per ambitione.

19°. Et perche la uita commune, come dice Santo Basilio nelle sue institutioni, / principalmente consiste di non apropiarsi cosa alcuna, però non / ardisca alcun dei frattelli de insuperbirsi per nobiltá di sangue, et / inuiliare alcun ignobile, ma ben ogn'uno con le opere cerchi di agran/dirsi nella uita Theologale di fede, speranza et caritá, et secondo / questo risguardo siano conferiti li offitii, affine che la uita esemplare, / come spechio auanti Sua Divina Maestá, faci inuito ad altri di abbracciare detta / uita Monastica, a gloria d'Iddio et à beneficio delle anime de benefatori del Monasterio, douendo sempre hauer auanti gli occhi l'insti/tutioni di Santo Basilio, fondate sopra il precetto del Nostro Salvatore / "chi si humilia si essalterá".¹¹³

20°. Che non possino li Padri nostri accettar cura et governo di Monasterii de / Monache, ne in essi andar á celebrar li diuini offitii, ma quando parerá // al capitolo di mandar alcuno di Nostri Padri per confessarle gli sii permesso, mentre / però che questo tal padre eccedi l'età de anni 50 et le confessioni / per precetto obligatorio debba riceuerle dalle confitenti dentro della / chiesa et non in altro luoco, eccetto in

112. epitomuri cod. Ἰσως epitomon ἢ epitimion.

113. Λουκ. ιη' 9-14: «Πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπειῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται.».

caso d'infermitá.

21°. *Et nell'istesso modo niuno di Padri nostri possi senza licentia del Padre Abbate / andar à dir messa in niun Monasterio de particolari, ouero Orfano, / ne di confessar laici se non hauerá l'ordinaria licentia dalli / prelati della chiesa et dal capitolo nostro predetto.*

22°. *Et perche la uita nostra é sottoposta a molte infermitá et ad altri graui / accidenti, però sia fatta una et piú stantie, secondo che ricerca / il bisogno per infermaria, detta in greco Nosocomio, oue possino / star l' infermi fratelli et di esser gouernati nelli cibi et in ogni / occorrenza di medicamenti, et altro da uno ò piú che haueranno / il carico della Sinaxi, con ogni diligentia, amore et caritá pro/uedendoli delle cose neccessarie, et medesimamente in questo luoco, che / doverá esser spatioso et di piú stantie, si doueranno accomodar / li Calogeri et Ieromonachi decrepiti et impotenti, in greco detto / Gerondotrofio, douendo esser spesso uisitati dall'Igumeno et dalli / Vecchi, et particolarmente debba l'eudhomadario, ouer efimerio / pregar per la lor salute et sanitá.*

23°. *Che morendo alcuno di monaci, secondo la sua conditione siano fatte le sue / essequie, cioè essendo monaco semplice si canti l'offitio ordinario, / et medesimamente di quelli che haueranno il sacro quello di sacer/dotti, douendo però il giorno della sua morte celebrar messa, / et continuar li Ieromonaci dir messa per quaranta giorni continu/amente, in greco detto saranda liturgo, et poi fina l'anno siano / fatte le sue comemoration ordinarie, pregando tutti indifferente / per la remission di sui peccati come buoni et caritatiui fratelli.*

24°. *Che li corpi di fratelli morti non si debbano metter sotto terra in quell'instante / spirata l'anima, ma ben siano tenuti in deposito per uno anno, et poi / leuar dal detto deposito le ossa et metterle nel Cimiterio. //*

25°. *Et perche souente occorre, ò per innfermitá corporale, ò per transmigratione, / ò per qualche altro accidente, che l'Igumeno manchi dal Monasterio / ò non possi essercitar il carico suo, debba egli elleger un'altro uice, / in greco ditto Dhicheo, il quale subintri nell'auttoritá di detto Igumeno / insino al suo ritorno ò recuperatione di sanitá, pur che questo tale / sia di sodisfatione della congregatione.*

26°. *Essendo per traditione à tutti coloro, che uiuono conforme alla Regola / di Santo Basilio, uietato di mangiar carne, però per leuar l'occasione / di scandoli et per taiar ad ogni sinistro euento, non sia licito all' / Igumeno nemeno ad altri di permetter che nella cusina, ò dentro nel / Monasterio, si cucina la carne nemeno si lassi mangiar dentro nel / conuento et principalmente nel refetorio commune ad alcuno, ancor / che fosse persona laica di qual si uoglia grado et conditione, non / intendendo perciò di contrauenir al Canone di Santi Apostoli .... (sic)¹¹⁴ / il qual sia risseruato et rimesso nell'arbitrio dell'Igumeno.*

---

114. Κενὸ στὸ χεῖμενο.

27°. *Che alcuno di Monaci non ardisca di mangiar nella propria / cella, nè solo nè accompagnato, senza espressa licentia dell' / Igumeno.*

28°. *Che non sia licito a nissun di fratelli di uscir dal Monasterio / senza precedente licentia dell'Igumeno, et con un compagno che / gli sarà da lui assignato, ne sotto pretesto di andar a uisitar / parenti, confessore, ne meno di andar a dir messa essendo Ieromo/naco, et detto Igumeno sotto carico di conscientia debba prima / che concedi detta licentia, considerer se la causa sia giusta, / honesta et ragioneuole.*

29°. *Nascendo alcun scandalo, il che Dio guardi, trá la congregatione, sia in tal / caso tutti congregati, et proposta la difficultá, datto giuramento a / cadauno, et l'Igumeno impona scomunica minore in presentia di tutti, / a chi hauesse rispetto di deliberar quello che gli dita la conscientia, / et che si spogli di passione, operando che il numero sia dispari, / affine che, et per riuerentia del giuramento, et per tema della / scomunica si giudichi con sinceritá, et quello che sarà deliberato // dalla maggior parte resti preso et osseruato, il qual giuramento et / scomunica debba seruire non solamente come fù predetto per aderirsi / à quello, che fá a beneffitio della uita spirituale et a conseruation / del conuento et beneffitio di fratelli, ma anco di essequire et co/laudare quello sarà preso, non ostante che di contraria opinion / fosse auanti la deliberatione.*

30°. *Che li uestimenti delli Monaci et Ieromonaci stia nella libertá della / congregatione di darli et assignarli come meglio li parerá / et piacerá, osseruando il decoro di cadauna persona graduata / non per ambitione, che di questo deue esser del tutto spogliato, / ma per la conditione del suo ministerio et administratione.*

31°. *Ma in quanto al uito siano indifferentemente tutti trattati in / un modo eccetuando l'infermi, Decrepiti, Studenti, Impotenti / et mal complexuonati, che doueranno hauer più largo et miglior / uiuer ad arbitrio sempre della Venerabil congrega-tione sopradetta.*

32°. *Che piacendo al signore di agiutar à potersi finir il monasterio, et cir/condarsi di mura, siano fatte due porte, una maestra, / et l'altra piccola, le quali di dentro uia habbino serature con / chiaue, et la maestra porta habbia una fenestrella che / ancor quella si seri con chiaue, et che sia dalla Sinaxi desti/nato uno conuerso ditto in greco rassofo¹¹⁵ et dalli Santi / Canoni Piloro, il quale habbia cura di serar le porte et portar le / chiaue dall'Igumeno ogni sera, et che la cella di lui sia arente / detta porta maestra, perche in caso di notte capitasse alcuno / à batter, possa aprir la fenestrella et hauuto notitia di reffe/rirlo all'Igumeno, il qual non possi dar licentia di aprir¹¹⁶ se non / consideri prima con maturitá la causa et la ragione che fece / quel tal capitar in detto luoco, ma in tutto sia uietato di aprire / se fossero Done, cosí laiche come monache, niuna eccetuata, / cosí uechie come giouane, cosí di parenti come estranee, douendo / esser rigorosissimamente osseruato questo particolare dall' / Igumeno et*

---

115. rassofo¹¹⁵ cod.

116. apir cod.

da detto Portonier, perche in quanto la porta piccola // s'intenda che possa solamante servir de giorno per commodità del / Monasterio, la chiave della qual medemamente sia consegnata all' / Igumeno ogni sera, et questo portonero habbi da continuar in questo / carico per quel tempo che parerà alla congregatione.

33°. Che sotto pena di scomunica maggiore non sia mai concessa licentia, / né dall' Igumeno ne dalla congregatione a niuna femina, sia / di qual stato, grado et conditione si uoglia ad entrare mai / per niuna immaginabil causa nella chiesa et conuento predetto.

34°. Et perche potriano ritrouarsi persone deuote, che uoriano star di / giorno et di notte ad udire li diuini offitii, sia fatto però una / et piú stantie se sarà possibile separate dalle celle delli Monaci, / la qual serua per albergo de laici et per forestaria in greco / detta Xenodhoghio, ma però che stiano con quella modesta / circonspectione et riverentia che ricerca il conuento.

35°. Che se in qualche tempo saranno per urgentissima causa neccessi/tati li Padri del Nostro Cenobio di partir da detto nostro Monasterio / di Santa Chiriachi, che possino trasportar tutti li libri, paramenti et altri / mobili in un'altro Monasterio, et insieme¹¹⁷ tutti li / suoi beni, che al presente, che per il passato et che per l'auenire sono / stati et saranno lasciati et dedicati à detto nostro conuento, li quali / siino et possino nel medesimo Monasterio, oue sarà trasportato il Cenobio / nostro, douendo subintrar con tutte le regole di questo Monasterio, / quello che sarà elletto, ma questa ellectione non debba esser / fatta se non per causa urgentissima, come si é detto, et / in caso di estrema neccessità che li astringa á partire, ne / li lassi in modo alcuno continuar ad habitar in questo Mo/nasterio.

36°. Che dalla congregatione sia salariato alcun medico per la cura di fratelli, et / medesimamente sia nominato un spetier, et similmente siano elletti / doi secolari della città, i quali habino titolo di Protettori, per potter occorendo // alcun bisogno appresso la Giustitia, intrometersi a beneficio del conuento, non / pottendosi però ingerire nelle congregationi, ma bene, come beneuoli dell' / agumento et della uita essemplar di monaci, di essequire quanto sará / ordinato da detta Sinaxi, laqual habbi sempre libertá di cauar et metter / quelli che gli parerà in questi carichi, per quel tempo che giudicará per beneficio del suo conuento.

37°. Et per maggior confirmatione et osseruantia perpetua di quanto si contiene / in questi Capitoli, tutti l'infrascritti comoranti in detto monasterio liberamente / et con ogni candida, mente et sinceritá hanno giurato sopra il / sacrosanto euangelio et l'immagine della nostra Madre di Gratia / di osseruarli sempre inuiolabilmente, et di non li alterar ò ritrattar / in alcun tempo, ma ben di procurar l'essecutione loro con agion/geroi delle altre prouisioni, secondo che portaranno le conditioni di / tempi et li accidenti, che alla religione et prudentia della / santa congregatione pareranno nec-

---

117. insieme insieme cod.

cessarii, douendo così nell' / entrar et esser accettato nel Monasterio ogn'uno, come nella / prefazione, come nel ricever l'offitio d'Igumeno ò altro carico, / alla presentia de Padri di detta congregatione, tornar a giurare / l'osservanza et essecutione di essi Capitoli.

II

Ἐγγραφο τοῦ Ρέκτορα Χανίων Stefano Tiepolo ὑποστηρικτικὸ τοῦ αἰτήματος τῶν μοναχῶν τῆς Ἁγίας Κυριακῆς γιὰ ἀναγνώριση κατοχῆς ὀρισμένων κτημάτων.

Serenissimo Principe

Sopra la supplicatione presentata à piedi della serenità vostra per parte delli Monaci / di Santa Chiriachi, monasterio posto in questo territorio: dico riuerentemente con / mio giuramento, che per informatione hauute, li beni dimandati sono in buona / parte di quei medesimi monaci, che riddotti in Cenobio con regola di uita / monastica, hanno quei applicati all'uso di esso monasterio et che parimente / essi beni non sono sottoposti à guarnigione ne à feudo; onde la conces/sione che paresse alla Serenità Vostra di fare à loro, non apportarebbe (per / opinion mia) niun interesse, ne pregiuditio al publico, per esser et il / monasterio e li monaci sottoposti alla giurisditione del foro temporale assolutamente / e di particolarissima edificatione di questi sudditti. Gratie etc.

Di Canea a 24 Ottobre 1612

Steffano Tiepolo Rettore con giuramento

SUMMARY

Dimitrios Tsougarakis –
Eleni Angelomati-Tsougaraki

The Cretan monastery of St. Kyriaki and its *Typikon*

The monastery of Agia Kyriaki was located outside the eastern walls of Chania. Some sources date the existence and operation of the monastery back to the 16th century. A very small church has survived, but recent excavations revealed the remains of a large church that must have been erected in the beginning of the 17th century. It is possible that the monastery was destroyed by the Ottoman Turks during the Cretan War (1645-1669), perhaps during the occupation of Chania in 1645. Relatively few facts were known until now about this monastery.

However, the Italian version of the *typikon* of this monastery, which survives in the State Archive of Venice, offers important new information. Around 1612, the brothers of the monastery jointly decided to make it a *coenobion*. The *coenobion* functioned on the basis of specific rules accepted and observed by all monks, which were recorded in a document called *typikon*. The *typikon* of Agia Kyriaki is one of the very few surviving *typika* of Cretan monasteries, thus offering important information on the coenobitic monastic life.

The article follows as far as possible the history of the monastery of Agia Kyriaki and some of its monks and other well-known persons who were associated with it; it provides an extensive summary and commentary on the *typikon* rules; finally, it compares these rules not only with the extant Cretan *typika*, but also with earlier Byzantine ones that have been published and discussed in detail.

Είχ. 1. Χάρτης άνωνόμου τής περιοχής Χανίων (άρχές 17ου αϊ.),
Στò κάτω μέρος ή μονή τής Άγίας Κυριακής
[Δημοτική Βιβλιοθήκη τής Πάδοβας].

